

NEPRIJATELJ NIJE NAPUSTIO SEMBERIJU

Prvog maja, na međunarodni praznik rada, Štabovi Odreda i bataljona su procjenjivali da svakog časa možemo biti napadnuti, pa čak da budemo razbijeni. Na sastanku u kući Milovana Pantića u Gornjem Dragaljevcu odlučeno je da se, u slučaju da neprijatelj napadne i da nas razbije u toku dana prikupimo naredne noći u selu Korenita, više zaseoka Popovići, na kosi u šumarku. Odakle bi se u toku noći prebacili preko Save u Srem. Sa ovom odlukom upoznate su sve starješine.

Zima je bila duga, a proljeće, bar ono rano, nije nam bilo naklonjeno. Hladno je i kišovito, često bi se i snijeg zabijelio. Radujemo se dolasku proljeća, prije svega, jersmo slabo odjeveni.

U blizini crkve zaposjeli smo kružni položaj, svi u strogoj pripravnosti za odbranu.

Iza podne, iznenadi nas dolazak političkog komesara bataljona Sarajlića, sa oko 8 boraca i 15 ranjenika. Povikasmu: "Odakle ti, mi te otpisali!" Obradovali smo se njegovom dolasku.

"Drugarica Jokica Žarkić, priča Sarajlić, zaspala stojeći i izgubila vezu s kolonom. Nismo znali kuda nam je otišla četa. Jedan seljak vodio nas do Gornje Čađavice i tu smo u šumi zastali da se malo odmorimo. Čovjek koji nam je bio vodić izgovarao se da ima neki hitan posao; Pustili smo ga. U međuvremenu naišli smo na drugog seljaka. On nam je rekao da je iz Korenita i da je naš simpatizer. Pitali smo ga hoće li otići do Gorenjeg Dragaljevca da izvidi ima li partizana pa da nam javi. Kroz dva sata vratio se i rekao nam da ste vi ovdje. Taman smo pošli sa njim kad nas napadoše četnici. Sumljali smo da nas je onaj prvi vodić izdao četnicima.

Neprijatelj nije napustio Semberiju, već je, pored postojećih garnizona, ostavio i svoja uporišta na svim važnijim mjestima i raskrsnicama, povezujući ih patrolama. U dosadašnjim ofanzivama to nije praktikovao. Njegovi saveznici četnici vrše po selima policijsku ulogu. Sve pristalice NOP-a pljačkaju i progone, neke hapse i prodaju nijemcima za municiju.

Odnekud dođe i naš terenski politički radnik i ispriča da četnici čine veće zločine nego Nijemci; zbog njih je ne moguće ostati na terenu. Ubijaju sve što se može ubiti, nose sve što se može odnijeti. Prije nekoliko dana Zeko odredio seosku stražu da hvata partizane i njihove simpatizere i da očisti teren. Naglasio je potrebu da se spriječi svaka veza sa partizanima u Sremu. Pošto se komunistički kuriri kreću samo noću to se i četnicima naređuje kretanje noću, da se pohvataju naši kuriri.

Eto takva je situacija na terenu ja ću morati sa vama krenuti. Neki naši drugovi prošlog mjeseca su se prebacili preko Save.

U iščekivanju neprijateljskog napada mi se već treći dan zlopatimo. Noge mokre i otekle. To se više nije moglo trpjeti.

Oko 17časova skinuo sam cipele i prilegao u sobi da se malo odmorim. Smatrao sam da nas neprijatelj do mraka neće napasti; Kasno je, u tom momentu, pred samom kućom zapraštaše puške i puškomitraljezi. Jedva sam uspio da navučem cipele na otekle noge i da sa drugovima, izletim na polje. Zasula nas je neprijateljska vatra. Uputili smo se sa grupom boraca i ranjenika prema Koreniti, ali i sa te strane dočeka nas jaka vatra. Znači, napadaju nas Nijemci i četnici sa dvije strane. Pošto su bili mnogo nadmoćniji, brzo su slomili otpor i razbili nas u dvije grupe. Jedna je s komadantom Jovašom odstupila prema Koreniti, a druga je sa članovima Štaba odreda i komesarom Sarajlićem, uspjela da se odvoji od neprijatelja i da mu se zabaci za leđa. Sklonili smo se u šumicu u dolini potoka stupanj, u blizini mjesta Točak.

Jedan borac iz desetine koja je bila u zasjedi na putu prema Gornjem Dragaljevcu uplašen priča:

"Mislili smo da nas niko neće napasti, pošto će uskoro da padne noć. Tako je budnost bila popustila, a bili smo i jako umorni. Neki borci su malo prispali. Najednom se Nijemci i četnici stvoriše među nama, kao grom iz vedra neba, i počеше da nas hvataju bez pucnjave. Jedva živ uspjeh da umaknem, a šta je bilo sa ostalima nije mi poznato."

"Zbog vaše neopreznosti umalo i nas u Štabu ne zarobiše. To iznenađenje košta će nas dosta žrtava", reče mu prekorno Dojčin.

Prema Popovića mahali čula se žestoka borba. Čuje se minobacačka i artiljerijska vatra. Kad se smrači vidjele su se i rakete kako nebo osvjetljavaju. Iz toga se moglo zaključiti da je tamo neprijatelj. Pokušali smo da uhvatimo vezu s Jovaševom grupom, ali bez uspjeha. Saznali smo

kako je ona prošla.

Jovaš je sa grupom boraca krenuo prema Koreniti, zaseok Popović, na zbornom mjestu po ranijem dogovoru¹⁹. Naišli su na jače SS snage na Kosi više Popovića, one su ih razbile. Jovaš je uspio da se s Perom Jokićem i jednom partizankom, povuče i prebaci na Majevicu. Za ostale borce tog bataljona nije znao kuda su odstupili.

Kasnije sam dobio i tužnu vijest o mučkom ubistvu Lazara Neškovića iz Kozjaka.

1. maja 1944. SS snage i četnici napali su naš 2 bataljon u Gornjem Dragaljevcu i formalno razbili ga. Lazar je odstupio prema Koreniti i svratio kod druga sa kojim je zajedno služio vojsku. Dočekao ga je uveče, onako kako se dočekuju dobri prijatelji i drugovi. Dobro ga je ugstio. Ostali su uveče u priči do kasno. Ujutru su popili kafu i rakiju i domaćin je našao dvojicu mladića koji će Lazara ispratiti do Mamutove vode, kako ne bi udario na četničku i zasjedu SS vojske. Dobro je znao dalji put pa će produžiti prema Majevisi. Lazar je imao na sebi dobro odijelo, šmajser i dvogled što se mladićima svidjelo i oni su ga na prevaru sa leđa, noževima mučki ubili. Pokazalo se kasnije da su bili četnički simpatizeri⁴⁰.

2. maj. Lazar je ubijen, nije znao da mu je sin Neško, borac 3. Vojvođanske brigade, poginuo koncem aprila, kod Stupara.

U aprilu 1944., kad su na Majevicu došle SS snage, Neško⁴¹ je otišao u 3. Vojvođansku brigadu. Brigada je sa Majevice odlazila za Šekoviće, a s njom i veći broj omladinaca i aktivista sa terena⁴¹.

Došlo je do borbe blizu Stupara, nedaleko od Kladnja. Neško je sa dvojicom drugova poslat u izviđanja. Naišli su na neprijateljsku zasjedu, koja je otvorila vatru, a pošto je Neško išao prvi, tom prilikom je ubijen. Druga dvojica boraca su se spasila. Ubijeni Neško je ostavljen pored puta sa odsječenom glavom.

2. maja po padu mraka krenu smo u pracu Vršana, s namjerom da se odatle prebacimo u Srem. Nastojali smo da se krećemo putem na kome nema četnika. Vodiće nismo angažovali. Nijesmo poznavali ljude i bojali smo se da bi neko mogao otkriti našu namjeru. Kretali smo se po busoli i karti. Ipak smo lutali pa je na kraju ispalo po onoj vojničkoj: "Kartu čitaj, a seljaka pitaj".

"Samo da dođemo do Donjeg Dragaljevca i Vršana. Tamo imam sigutne veze i poznate ljude. Onda bi lako stigli do Save", veli Dojčin Lukić, dok gledamo u kartu pomoću male baterijske lampe, u sred šume.

Ne znam u koje smo doba noći prešli cestu Bijeljina-Brčko. Znam da je bilo ne daleko od Njemačkog logora. Čuli su se stražari i vidjele vatre. Stigosmo u Donji Dragaljevac.

39. Poslije rata pronašao sam neprijateljski dokumenat iz tog perioda iz koga se vidjelo daje starješina SS jedinice, koja nas je napala u Gornjem Dragaljevcu, odredio zbornu mjesto u Popovićima. Ispalo je slučajno, da su se zborna mjesta podudarila. Zato nas je to koštalo dosta žrtava.

40. U septembru 1944. godine u Mačkovcu, najednom četniku prepoznat je Lazarev koporan. Hvalio se kako je ubio komadanta mjesta Lazara Neškovića.

Lazar je bio čestit, društven i plemenit čovjek. Poznavao sam ga od 1933. godine, kada je, u osnovnoj školi u Loparama, za Svetosavsku zabavu, davan komad "Jazavac pred sudom" od Petra Kočića. Lazar je u komadu igrao Davida Štrpca. Dobro je glumio da su ga ljudi teško prepoznavali. Imao je zaista smisla za glumu. Sa oduševljenjem sam ga posmatrao za vrijeme rata 1941. godine. U istoj školi u slobodnim Loparama učestvovao je na nekim našim partizanskim priredbama, gdje je opet davan Kočićev "Jazavac pred sudom".

Prije rata Lazar je radio u rudniku Majevisi, bio je pristalica naprednog radničkog pokreta i učestvovao je u radničkim štrajkovima. Izbijanjem rata, kao Srbin, istjeran je sa posla. Bilo mu je tada, kako je govorio, "jako teško i krivo". Odmah se povezao sa svojim zetom Milakom Tešićem iz Jablanice, predratnim članom KPJ i dalje je radio po njegovim uputstvima. Čim je počeo ustanak 1941. godine na Majevisi, među prvima se latio puške, koju je donio iz vojske bivše Jugoslavije, prikrivao je do ustanka.

Cijenjen i poštovan od naroda, među prvima je biran za odbornika, a kasnije je i postao komandant mjesta i na toj dužnosti je poginuo.

41. Neško je 1941. godine krenuo stopama svoga oca i iste je godine, za aktivan rad među omladinom, primljen u SKOJ. Radio je na terenu sa omladinom, "po liniji SKOJ-a. Sa sobom je stalno nosio pušku. Kad se vratio sa Oblasnog savjetovanja SKOJ-a, održanog krajem februara 1944. godine u Bijeljini, na prepad su ga uhvatili četnici. Tukli su ga i maltretirali, kao i njegovu braću, da prizna gdje je sakrio bombe koje je imao. Izveli su ga noću pred kuću, i Neško je uspio da pobjegne. To je učinio tako što je, kada su četnici htjeli da ga vežu, hrabro gurnuo jednog četnika i pobjegao.

Tu Dojčin poznaje neke kuće i, zajedno sa Sarajlićem, ode do jedne da zove domaćina. Viknu ga nekoliko puta po imenično. Iz kuće se niko ne oglasi. Lupao je na prozor oniske kuće i ponovo >zvao. Tek tada se iznutra javi uplašeni muški glas. Poslije prepoznavanja pridošlica u vratima se pojavi čovjek bos, u bijelim rubinama, a ovaj ga molio da nam pokaže put za Vršane.

Samo da uzmem opanke iz udžere, reče domaćin, pa zatvori vrata za sobom.

Sa tavana udžere ču se jauk:

"Joj meni, pomagajte, napadoše me na pravdi boga. Joj, bježi te izgorjeće mi kuća, nastradati ćeljad!"...

Produžimo dalje, jer je njemački logor bio na 200 m od nas. Iznenađeni smo takvim postupkom seljaka, a Dojčin i Abdulah razočarani.

"Taj čovjek je naš odbornik i član KPJ. Ja sam se kod njega krio 1942. kada na Majevici nije bilo Majevičkog partizanskog odreda. Tada nije bio ni organizovan u KPJ. Kasnije smo ga koristili za vezu i bio sam siguran u njega" reče ljutito Dojčin.

Još s nekim ljudima iz Vršana, s kojima je Dojčin ranije imao vezu, pokuša smo da uspostavimo kontakt. Nisu se htjeli javiti, ukoliko su bili u kući. Jedan naš borac bio je rodom iz Vršana. Svratio je kući da bi dobio određene informacije. Roditelji ga nijesu htjeli ni pustiti u kuću. Rekli su mu da bježi jer će svi nastradati. Ovi slučajevi samo potvrđuju našu ocjenu, da je narod zaplašen ne zapamćenim tererom SS zločinaca i četnika.

Noć mračna, seoski put raskaljan, teško se izvlače noge iz ljepljive ilovače. Nailazimo na oglodane ljudske kosti, na čovječiće lobanje, na leševe u raspadanju. Selom je carovala pustoš, sa zgarišta se širio zadah dima i paljevine.

Žurimo da što prije izbijemo na Savu, računajući da se te noći preko nje prebacimo. Ali, zalutamo između nekih kuća, a začu se učestalo kukurikanje pijetlova. To je znak da će ubrzo zora. Ostadosmo da predanimo u jednom šumarku. Drveće sitno i rijetko, a nedaleko je grupa kuća i otud se čuje žagor ljudi. Ne znamo tačno gdje se nalazimo ni koliko je do Save. Pretpostavljamo da je to Novi. Postavili smo stražare i osmatračke koji iz ležećeg stava prate situaciju. Upozoreni su na opasnost, često ih obilazimo, ali oni od velikog umora drijemaju, neki i spavaju. Dojčin i ja ostajemo na straži, iako i meni duša spava.

Zruci jutarnjeg sunca probijaju se kroz krošnje drveća i željno ga dočekujemo. Odjednom se pojavi seljak sa volovima i napasa ih na ivici šume. Gleda put nas, a mi se priljubljujemo uz zemlju. Nije nas izgleda spazio. Spopade me briga i neka muka od pomisli: Šta bi sa onom grupom boraca i ranjenika koji su juče ostali u Gornjem Dragaljevcu!" Spasi će se, tješio sam sebe, ima tu dobrih iskusnih boraca". Ne znam ništa ni za 1. i 3. bataljon, kako su prošli i gdje se sada nalaze. Tražim odgovor na pitanje: Šta da radimo ako nas neprijatelj otkrije i napadne? Boriti se ili odstupiti? Kuda odstupiti iz ovog šumarka, zar na čistinu gdje bi nas pobili kao zečeve? Imam 15 boraca sa puškama, a niko više od 15 metaka, dok 45 ranjenika s pravom od nas očekuju da ih zaštitimo. Sve su to problemi koji ne more samo mene već sve nas koji smo ovdje. Ovo je rat kakav narod Majevice i Semberije nije zapamtio. Frontovi prolaze kroz svako selo i svaku šumu, gdje ne može biti niko siguran.

Prikupili smo se da se dogovorimo šta u ovoj situaciji da preduzmemo. Nemamo nikakve veze sa Sremom, a, niti znamo kako je stanje preko. Ako je kao kod nas onda nam tamo nema mjesta. Ostati u Semberiji pod ovako teškim uslovima, bez dovoljno oružja i municije i sa velikim brojem ranjenika, značilo bi samoubistvo. Bilo je prijedloga, doduše usamljenih da se ponovo vratimo na Majevicu.

" Mi, ranjenici iz vojvođanskih brigada, kojih ovdje ima dosta" cijeni Đokića Janković "mišljenja smo da idemo prijeko. Velike su bosutske šume gdje se možemo da krijemo, a ima u Sremu i dosta baza. Bartamo nema četnika, pa ćemo lakše proći".

Donijeli smo čvrstu odluku da se noćas prebacimo preko Save. Ali, kako, kad četnici vjerovatno, čuvaju obale a nemamo ni čamaca? Nekoliko boraca se javi da preplivaju Savu. Među njima je bilo izvrsnih plivača, kao što je Sarajlić. Naći će oni čamce na Sremskoj strani. U njima bi smo se prevezli. Drugi predlažu da naprave splav na kome će preći. Odjednom se kod kuće koja je od nas oko 150 m, čula larma pa pjesma i pucnjava. "Učini nam se da se zrna rasprskavaju iznad naših glava. Nijemo se pogledasmo, očekujući najgore. Zauzesmo zaklone i pripremi smo bombe. Poslije pola sata opet se začuše puške ali ne sada prema nama. Malo smo živnuli i okourazili se, ali i dalje na oprezu. U neizvjesnosti i mučnom iščekivanju, vrijeme nam isporo prolazi. Čini mi se da mi je to bio jedan od najdužih dana u životu. Čitava vječnost. Gledam ranjenike, iscrpljene, gladne, umorne, kao da su ravnodušni na sva zbivanja oko njih. Tješili smo ih da će uskoro mrak, pa ćemo naći hrane u selu, a sutra će biti svega u izobilju. Na to se Sremac

zavijene glave blago osmjehnulo i reče:

"Izgleda, drugovi, da ja to neću doživjeti."

"Hoćeš, hoćeš, kako da nećeš, samo još malo snage prikupi" reče neko od drugova.

U prvi sumrak sam izašao na ivicu šume, da osmotrim. Ugledah čovjeka koji ide od kuće, putem koji vodi kraj naše šume i goni dva vola. Odlučih da izađem pred njega. Kad je od mene bio na oko 40 m pogledah još jednom da ne ide neko s njim. Krenuo sam prema njemu, ali ne tako brzo i otvoreno da bi me primijetio i pobjegao. Dok sam se prebacivao od grma do grma seljak mi zamače u jednu dolinu. Izađoh na put i pojurih za njim. Preskoči preko potočića i sustigoh volove, ali seljaka nigdje. Pomislih da me je vidio i pobjegao u šumu. Vratih se brzo nazad, primjetih ga u ševaru kraj puta. Stoji i gleda uplašeno prema meni. Pozvah da brzo dođe kod mene i produži smo prema našem logoru. Na moju žalost, on je uočljivo ramljao na lijevi nogu i nije mogao brzo da ide.

Kad nas je tolike ugledao, u toj šumici, seljak se iznenadio. Nogavice od bijelih gaća prosto su se tresle od silnog straha. Prešli smo na ispitivanje. Rekao nam je da je ovo šumica Živana Milutinovića Rastika. Ona pucnjava je bila kod kuće Tome Gavrca, kod kazana za rakiju sjede 3 Nijemca i 8 četnika; napili se i šenluče. Do Save, veli, ima 1,5 km, ali su četnici sve čamce uništili, da se partizani ne bi prebacivali u Srem. Neko ga pripita kad je tu pijanu družinu vidio kod kazana: On odgovori: Prije sat vremena.

Problem je: Kako sada da postupimo? Izići iz sela da nas ne primjeti, nemoguće je. Ako nas četnici primjete, goniće nas kao gladni vuci ovce i onemogućiti prelaz preko Save. Da ih napadnemo, male su nam šance. Odluči smo se da napadnemo četnike kod kazana. Dok se oni snađu i drugi prikupe, a ne znaju koliko smo mi jaki, uspječemo da se prebacimo preko Save.

Plan je opkoliti ih oko vatre i neprimjetno se privući, pobacati bombe i izvršiti juriš na njih. Za napad je određeno 8 boraca, a 7 za obezbjeđenje ranjenika. Borci su, koristeći se pomrčinom i neopaženi, sa odvrnutim bombama, privukli se kazanu i očekivali znak za juriš. Kraj razbuktale vatre, više ljudi i žena je sjedilo i pričalo, četnika nije bilo. Prišlo im se na 10 m, a onda dvojica naših boraca istupe pred njih.

"Sram vas bilo, sjedite sa Nijemcima i četnicima, pijete i krkate dok se drugi bore i ginu za vas. Odmah dajte čamce, evo Kurjakove brigade, ima nas oko 3 000 boraca i treba da se prebacimo iz Srema u Bosnu, a preko 100 nas je već prešlo.

Ljudi i žene stoje ukočeni, iznenađeni, ne mogu da se snađu odakle mi sada, pa nas nijemo posmatraju. Čutnju prekide jedna žena:

"Braćo, ovo su partizani, vidite nose petokrake" oslobodivši se malo ljudi počeo da nas nude rakijom i hljebom. Brzo prikupiše nešto hrane za ranjenike. Kažu da bi rado dali čamce, ali su ih četnici sve uništili. U to se srednjovječna žena prisjeti:

"Ima jedan stari čamac u Ljube Josipovića, drže u njemu krompir i neku starudiju. Evo mu kuće odmah preko sokaka.

Odoše žurno 3 boraca da ga donesu. Našli su ga u nekoj staroj kući i jedva ga izvukli. Napola je truo i bez vesla. Domaćin je dao daske, eksere i krpe da metnemo na dno čamca i da napravimo vesla. Da ga ne bismo nosili čamac smo spustili u rječicu Stupanj koja se ulijeva u Savu. Poslije 15 m vožnje čamac je bio pun vode i dvojica koji su bili u njemu, iskočili, u rijeku i jedva ga izvukli na obalu. Napokon, nađosmo se na desnoj obali Save. Rijeka je izgledala strašno: matice jake, izlila se iz korita, mutna i hladna. Nije bilo logike da neko zapliva. Postavili smo obezbjeđenje i okrpili čamac.

Prva petorica na čelu s komesarom bataljona Sarajlićem koji su sjeli u čamac na Savi bili su dobri plivači. Brzo su iščezli i na talasima se njihali. Kroz 40 minuta čamac je vratio jedan borac, a nama se činilo sa mnogo zakašnjenja. U njemu je bilo do pola vode. Na lijevoj obali save nema žive duše. Nijesu mogli pronaći ni još neki čamac. Voda je brza, talas jaki pa je vrlo teško veslati. U drugoj grupi za prelazak predviđen je i kurir Jovan Davidović Mačak, on se buni:

"Ja živ ne smijem na vodu, niti sam ikad u životu sjeo u čamac. Volim poginuti na neprijateljskom bunkeru nego da me ribežu. Kolika je voda, nigdjejoj se ne vidi kraj. Preksinoć me Modran nosio i još drhtim od straha."

"A kud bi ti? Upita neko od drugova."

"Vratiću se na Majevicu, pa ću se kriti na drveću".

"Da se moglo opstati na Majevici, ne bi smo mi došli ovdje."

Da bih prekinuo tu mučnu situaciju rekoh mu: "Hajde s nama, Mačak, pa nije i tvoj život skuplji od našeg, šta bude nama neka bude i tebi".

Na kraju pristade, inače, Jovo je bio vrlo hrabar i snalažljiv borac, pa je zato bio i izabran za

kurira. Međutim bojao se velike vode.

Čamac se ljuljao po nemirnim talasima Save. Veslali smo žurno da što prije stignemo i vratimo čamac nazad drugima. Izgledalo je da napola istruli čamac neće moći izdržati. Sa brigom smo posmatrali kako borci vode žestoku borbu sa vodom: Ona je kuljala kroz dotrajale daske, a mi smo je porcijama i rukama izbacivali. Čamac se naginjao na jednu ili na drugu stranu, a snažni talasi nas zapljuskivali. Iznenada neko povika: "Neka velika klada plovi prema nama, udariće u čamac".

Stavrnio na vodi se, u pomrčini nešto nalazilo. Veslači su uprli svom snagom da bi se izbjegao sudar. Izgledalo je da neće uspjeti. Ubrzo smo raspoznali dva ljudska leša međusobno vezana. Ko zna odakle ti leševi plove, gdje su ljudi pobijeni i bačeni u rijeku? Možda na savskom mostu u Brčkom, možda u Jasenovcu.

Iskačući iz čamca upadosmo u mulj do pasa, ali ipak prezadovoljni što smo se dohvatili kopna. Cijelu noć mučili su se ovi u veslanju, savlađivanju ovakve velike vodene prepreke, nevjesti i posve iscrpljeni borci. Voda je zanosila čamac nizvodno i do 700 metara, morali su se vraćati. Približavanje zore donosi nedoumicu da li će uspjeti prebacivanje svih ranjenika i boraca. Grupa boraca koji su prebačeni drhti od hladnoće u šiblju pored nasipa južno od sela Jamene, čekajući da se prevezu i ostali. Dok razmišljam o konačnom ishodu ove "operacije" priđe mi jedan borac i drhtavim glasom saopšti:

"Čamac je potonuo u vodu, svi su se pogušili, samo sam ja iskočio iz njega i jedva se spasio!"

Potrčismo da vidimo. Ranjenici se pridržavaju rukama za šiblje i izlaze na obalu. Čamac se raspao vjerovatno udarivši u neki panj koji se nije vidio u vodi. Najvažnije je bilo niko nije stradao.

Ostalo nam je još 7 boraca koji nijesu prebačeni. Dan sviče. Bespomoćni smo da im bilo šta pomognemo, javili smo da se sklone. Tokom dana mi ćemo im pronaći čamac i uveče doći po njih. Ugovorili smo znake raspoznavanja i krenuli nasipom niz lijevu obalu Save.

ŽIVOT I BORBE U BOSUTSKIM ŠUMAMA

Lijevo od nas, od sela Jamene, ugledasmo streljački stroj raznoliko odjevenih i na oružanih; ljudi. Čim nas primjetiše polijegaše s pušakma na gotovsu. Mi zalegosmo takođe iza nasipa i čekamo.

"Koje tamo?" Ču se prodoran glas.

Čutali smo u nedoumici šta da radimo, a onda će jedan naš borac krupnim glasom odgovoriti:

"A koje tamo"?

"Ovdje Sremski partizanski odred", a koje tamo?

"Ovdje Majevički partizanski odred".

"Radi svake opreznosti, dogovorismo se da pošaljemo po jednog borca na sredinu između nas. Oni treba da se sporazumiju. Brzo su to obavili, i Sremci nam žurno priđuše.

Dobro ste prošli drugovi Bosanci, pomislili smo da su "đikani" - četnici došli preko Save.

Radosti nije bilo kraja. Ipak, ranjenici rodnom iz Srema, koji su došli sa nama, bili su najsrećniji. Neki od njih su se sreli sa poznatim drugovima. Sremci su nas obavijestili da je izvjestan broj političkih radnika prešao iz Bosne u Srem još krajem marta i u aprilu. Oni se nalaze na Crkvištu u Bosutskim šumama. Sa njima je Đorđo Đojić. Dali su nam i vodiča da ih pronađemo.

3. maj. U 11 sati smo stigli u logor naših političkih radnika. Iznenadili su se i veoma obradovali. Nastalo je veselje i grljenje. Bilo ih je oko 100. Među njima su i partizanske porodice kojima je prijetila opasnost od četnika i SS jedinica u Semberiji, zbog toga su i napustili domove. To je bilo uređeno naselje sa bajtama od slame, granja i dasaka. Za ručak je pripremljan krompir sa svinjskim mesom; Odmah su nam to ustupili. Vidjevši nas prljave, bose ili u pocijepanoj odjeći, dali su nam rezervne košulje, obuću i odjeću, koju su skidali sa sebe. Naša odjeća je odmah uzeta da se opari i opere.

Poslije bogatog ručka otišli smo na zasluženi odmor.

Pred noć nastavljamo da razgovaramo sa Sremcima o situaciji u Bosni. Detaljno smo ih upoznali kako je prošao 4. Majevički odred za vrijeme ofanzive. Prethodno smo ih upozorili daje 7 boraca ostalo na desnoj obali Save. Dogovorili smo se da još večeras pošaljemo kurire u Semberiju da sa njima uhvate vezu.

U prvi mrak su određeni borci koji će krenuti čamcem da prevezu preostale drugove. Krenuli su i kuriri za Bosnu. Oni koji su nas obezbjeđivali dok smo se prevozili preko Save ostali su u četničkom osinjaku. Brinuo sam za njih. Nešto me peklo i stezalo u grlu. Više sam bio ubijeden da će nastradati nego da će uspjeti da se spasu. Noć je uveliko osvojila kad sam ušao u kolibu, pokrivenu raževom slamom, da spavam. Nijesam mogao da se smirim. Čulo se samo hrkanje

i smjena stražara. Iznenada negdje iza ponoći po glasu prepoznade naš stražar Mlađu Čardaša. Čardašević je kurir, koji je sa zadnjom grupom ostao na desnoj obali Save. Od radosti sam istrčao iz kolibe gologlav i bez oružja. Petorica su stigla. Upitah gdje su još dvojica.

"Dezertirali su," družu komandante!

"A tako, vi odoste, a nas ostaviste", reče politički komesar čete Đuro Cvijanović kao u šali. On nam opisuje kako su proveli dan.

"U onom malom vrbaku između Save i nasipa, u vodi do iznad koljena, proveli smo stojeći čitav dan. Četnici su pjevajući prolazili nasipom, a da su se malo bolje zagledali mogli su nas lako primijetiti. Noge su toliko ozeble u hladnoj vodi da su se prosto ukočile, nismo ih osjećali. Dvojica naših na brzinu nas prevariše i pobjegoše, pa je stanje postalo još mučnije. Bojali smo se da nas ne odaju četnicima, oni će nas pobiti. Razmišljali smo da promijenimo mjesto, nismo imali kuda. Dan nam je bio vječnost: Nikad da se smrkne. Nisu nam padali napamet glad i umor. Kad ugledasmo ugoverene znake date baterijom i čusmo tri zvižduka preko Save, sunce nas ogrija. Ali, za svaki slučaj sačekasmo čamac i sa puškama na gotovs krenu smo prema njemu. Nova nevolja; čamac je bio mali pa nismo mogli svi da sjednemo. Dvojica ostadoše za drugi prelaz.

Crkvište je poveći pašnjak u Bosutskim šumama, sa nekoliko bunara sa đermom; vidi se da su tu postojale i neke kolibe koje su popaljene. Na ivici šume u nekoliko novih koliba stanuju oni koji su ranije prešli iz Semberije. To su pretežno politički aktivisti, ima i nekoliko partizanskih porodica.

Pred samu neprijateljsku ofanzivu održano je u Bijeljini Oblasno partijsko savjetovanje. U to vrijeme njemačka komanda "unutrašnju vlast" na Majevecu i Semberiji predala je četnicima; prepustili su im cjelokunu vlast na terenu, izuzimajući gradove, važnija naselja i komunikacijske centre. Policijske uloge, uz nadzor SS jedinica. Četnicima je bilo utoliko lakše obavljati s obzirom da su poznavali dobro ljude i teren. Za vrijeme svoje strahovlade, koristili su i nezaštićenost srpskog naroda na Majevecu i Semberiji, govorili su da ih jedino može spasiti odlazak u četnike.

Koliku je važnost komandant Majvičkog četničkog korpusa Stevo Damjanović pridavao Semberiji vidi se iz njegove naredbe br. 69 od 27. marta 1944. godine; ona se odnosi na formiranje Bijeljinskog četničkog bataljona.

"Po ukazanoj potrebi službe, a u cilju da se današnja situacija iskoristi što povoljnije, te da se zaista ovlada ponovo poslije godinu i po dana dubokom ravni i da se komunisti onemoguće u istoj i da im se sve ćelije razbiju i srpski narod okupi:

OSNIVAM

Bijeljinski bataljon pod komandom brata Branje Mičića, koji će bataljon i dalje funkcionisati kao bataljon u sastavu Semberske brigade.

U sastav tog novoformiranog bataljona ulaze: dosadašnji bataljon Branje Mičića kao dio Majevečke brigade, pripadnici bivšeg bijeljinskog bataljona koji se sada nalaze u sastavu Semberske brigade, ljudstvo koje takođe pripada bivšem Bijeljinskom bataljonu, kao i djelovi Podrinjske i Tuzlanske brigade koje će naknadno uputiti pošto se prethodno formira bataljon od ljudstva bataljona Branje Mičića, pripadnika bivšeg Bijeljinskog bataljona a koji se sada nalazi u sastavu Semberske brigade i ljudstva pri Štabu korpusa.

Po mišljenju kapetana Leke oko ovog bataljona treba da se okuplja srpska građanska omladina, da djeluje u propagandnom smislu, ne samo u Semberiji već i na cijeloj teritoriji Majevičkog korpusa. On naglašava: "Dok smo držali Semberiju, komunistički ustanak je bio zamro, kako u Bosni tako i Sremu i bili smo ih odsjekli od Srbije i onemogućen je svaki njihov uticaj na Mačvu. Čim su oni ponovo ovladali Semberijom, njihov ustanak je oživio."

Komandant Semberske četničke brigade obraća se seoskim starješinama i viđenim domaćinima, tražeći od njih da se okupe oko "četničke stvari", kako bi se izbjegle dalje žrtve Srpskog naroda. Obavještava ih da uspostavljanje veza s Njemačkom vojskom ima za cilj da se zaštiti narod od zločina i "zavede red i mir". On potčinjene obavještava:

"Biće izvršena mobilizacija u četničke jedinice. Mobilisani mladići biće naoružani i raspoređeni po selima, s ciljem da rade na uništenju raspršenih komunističkih bandita, koji se još kriju po selima."

Komandant ove četničke brigade poziva roditelje čiji su sinovi u redovima "komunista bandita, grobara cijelog Srpstva da svoje sinove privole da se predaju i priključe četničkoj vojsci, garantujući im u tom slučaju život i bezbjednost. On u dvije završne svoje naredbe piše:

" 6. skrenuti pažnju svim seljacima da će svaki biti strijeljan na licu mjesta i bez ikakvog izgovora i milosti ako ne prijavi najbližoj četničkoj jedinici dolazak komunista njihovoj kući, a bude se za to saznalo. Isto će biti strijeljan svaki onaj koji bude krio komunističke stvari kod svoje kuće, po bazama ili bude znao mjesto gdje su stvari skrivene, a ne bude o tome javio četnicima.

- Njihove žrtve bili su ljudi, žene i omladina, svaki onaj za koga se znalo da je bilo šta činio za
- NOP, a često i samo ako je izrekao samo neku riječ kritike i protesta protiv četničke politike i
- prakse. Pod takvim okolnostima političkim radnicima je otežan ili gotovo sasvim onemogućen rad Ra terenu. Oni su bili prisiljeni da se, po grupama u martu i aprilu prebace preko Save u Srem.
- Manji dio je ostao na terenu i povukao se u strogu ilegalnost i time svoju aktivnost ograničio jedino na sakrivanje i izmicanje ispred četničkih potjera; Prema tome su neki i stradali. U grupi političkih **Radnika** u Bosutskim šumama zatekli smo dosta poznatih. Posebno sam se obradovao kad sam
- Vidio Đorđu Đojića, koji je do nedavno bio komadant 4. Majevičkog partizanskog odreda. Razbolio se od tifusa pa je prebačen u bolnicu. Sada je komadant ove grupe političkih radnika.
- Bio je iscrpljen od bolesti i uslova života⁴².

P Od Đojića sam saznao da se u Sremskoj Rači i Moroviću nalazi 2. Sremski odred sa 2 Bataljona; samo drže položaje. Neprijatelj je zatvorio rijeku Bosut na njenom ušću u Savu i ona se razlila po Bosutskim šumama. Partizanima je u tom području bio otežan boravak. Prije nekoliko Hana neprijatelj je započeo ofanzivu na Bosutske šume. Poplavljeno zemljište umnogome je olakšalo pretres, jer samo manji dio brežuljaka nije bio pod vodom. Zanimljiv je izvještaj Štaba 6. Vojvođanske brigade od 27. aprila 1944. godine, u njemu stoji daje oko 140 terenskih političkih radnika i izbjeglica prešlo iz Semberije u Srem; sa njima je četa boraca. Prepušteni su sami sebi. RJ borbama na Studvi 23. aprila poginuli su politički komesar Prvog bataljona Majevičkog partizanskog odreda, Filip Gligorević iz Ražljeva i nekoliko terenskih radnika. Poslije ove borbe, 25. aprila su se neki terenski radnici i izbjeglice ponovo vratili preko Save u Bosnu,

j? 4. maj. Jutros je na Crkvište stigao ljekar sa nekoliko bolničarki iz Sremskog odreda. Treba da Kprevije i pregleda ranjenike i bolesnike koji su došli iz Bosne. Zavoji su im bili potpuno iscijepani, prljavi i ulijepljeni od krvi i znoja. Sve je to ličilo na crne krpe. U pojedinih ranjenika, kad im je skinut pavo, ukazale su se rane u kojima su gmizali crvi. Kod drugih rane su toliko zaudarale, a gnoj icurio, da se to teško podnosilo. Kod nekih su i kosti počele da trule. Ljekar i bolničarke su se pitale kako se to sve moglo da izdrži. Poslije pregleda većina ranjenika i bolesnika upućena je u Ibolnicu, koja se nalazila u barakama u šumi između Batrovaca i Morovića. Jedan broj je upućen Ina oporavak u Sremska sela.

H Poslije doručka, Štab odreda, sa nekoliko političkih radnika, uputio se nasipom u Sremsku KRaču. Tamo smo stigli poslije podne i našli Štab bataljona Sremskog odreda. Komadant Bbataljona je Slavko Lipić. Poznavali smo se od ranije, iz 6. Istočnobosanske brigade. Naš susret je bio srdačan. Održan je zajednički sastanak i odlučeno da Dojčin Lukić, zamjenik političkog komesara 4. Majevičkog odreda, još večeras krene u glavni Štab za Vojvodinu. Štab se nalazio u pruskoj Gori i on će ga obavjestiti o stanju na Majevidi, o našem Odredu i bolnici. Večeras idu i jkuriri u Semberiju da pokušaju uhvatiti vezu sa 1. i 3. bataljonom Odreda.

I Komadant Lipić je hrabar borac i omiljen rukovodilac. Iznenadio se kad je saznao pod kakvim uslovima smo prešli u Srem.

I' " Nijesam znao da su takve zločine fašisti počinili u Bosni i da se vi niste mogli održati na onako fyelikoj Majevidi. To mi nikako ne ide u glavu. Ti "fesaroši" (po fesu na glavi koji su nosili SS fzločinci) nijesu pošteđeli ni naša sremska sela: zapravo pravili su takve zločine da čovjeku [mozak stane".

I Svoj navod Lipić ilustruje primjerom zločina koje je SS vojska počinila u Sremu. U svom [nastupanju kroz Srem, neprijatelj je preduzeo akcije da uništi partizanske jedinice koje su se tu inašle. Pošto u tome nije uspio, prešao je na ubijanje mirnog naroda i pljačkanje njihove imovine. I,Evo nekoliko primjera:

I 7. Sve starješine sela će mi dostaviti spiskove: lica koja se nalaze u četnicima i u partizanima, I, kao i mobilizacijski spisak mladića. Svaki spisak da bude posebno, a dostaviti ga u roku od 5 dana I od dana prijema ovog naređenja. U spisku partizana navesti koji je otišao dobrovoljno a koji je t mobilisan u partizane. U mobilizacijskom spisku navesti koji je bio u partizanima, a iz istih pobjegao i nalazi se kod kuće.

- Preduzete četničke mjere dovele su do bezobzirnog i svirepog obračuna sa svim njihovim protivnicima.

42. Đorđu Đojića dobro poznajem još od prije rata, kao dobrog i vrijednog opančarskog radnika sti Vukosavcima. Bili smo dobri prijatelji. Bio je simpatizer KPJ još prije rata. Po dizanju ustanka prvi je krenuo u rat protiv fašizma i ubrzo postao cijenjen borac i rukovodilac NOV-a. Bio je prvi komandir Ražljevačke partizanske čete.

Trupe 13. "Handžar" SS divizije rano ujutru su blokirale selo Kuzmin, tako da niko iz njega nije mogao da izađe. Opštinski žandari stavili su se na raspolaganje vojnicima ove divizije i, sa spiskovima u ruci, išli su od kuće do kuće, hapsili i ubijali, pljačkali i otimali. 10 uhvaćenih lica otjerali su u Kukujevece, pred zgradom opštine ih postavili i počeli tući. Domaći Nijemci, folksdojčeri, posmatrali su ovaj prizor i podstrekivali vojnike na zločine. "Ubite ih odmah, to su partizani, nemojte ih dalje voditi". Noću su ih saslušavali, mučili i batinali, užarenim šipkama pekli im leđa i stomak. Onda su ih odveli u Vinkovce gdje im se svaki trag gubi. Vjerovatno su pobijeni.

U selu Bosutu odmah su stanovništvo počeli hapsiti, muško i žensko, staro i mlado. Zatvorili su ih u veliku kuću i odatle izvodili po 10 na obalu Save. Tu su ih na najsvirepiji način ubijali i bacali u vodu. Preostalo stanovništvo napustilo je svoje kuće i pobjeglo u šumu.

Zatim su upali u selo Višnjićevo "Grk" i tom prilikom sve pljačkali. U selu su sliovali djevojke i mlade žene, a potom ih umorili u jednoj šumici.

Na samom ulazu u Batrovce naišli su na čobane kod stoke i sve ih pobili. U selu su ubili veći broj lica, među kojima i dijete od 3 godine. I u Moroviću je dosta naroda nastradalo.

U Sremskoj Rači SS zločinci su pobili više stotina lica, zatim prešli na pljačku, pa popalili sve kuće i zgrade koje su mogle da gore.

Kad je stanovništvo Jamene čulo za zločine ove divizije pobjeglo je; U selu je ostalo oko 100 lica, većinom staraca, žena i djece. Mislilo se, na ime, da im se zlo neće dogoditi. Ulaskom u selo neprijatelj je odmah pobio veći broj mještana, a 30 je otjerano u logor u Vinkovce. Stradali su i neki Hrvati koji nisu htjeli da bježe iz sela, misleći da će ih SS vojska pošteđeti. Sve što su mogli opljačkati, uništiti, splaiti i razrušiti, to su i učinili. Odbjegli stanovništvo nije se više vraćalo u selo. Selo Jamena brojalo je oko 3 000 stanovnika.

Na početku ofanzive neprijatelj je zatvorio Bosutske brane, tako da je cio predio poplavljen. Time nije samo nanijeta velika materijalna šteta, nego su podnešene i velike žrtve usljed davljenja stanovništva. Narodu je oduzeta svaka mogućnost kretanja i bježanja ispred zločinaca.

Preplašeni narod, koji je napustio svoje domove i pobjegao u šume, nije se više smio vraćati. Bio je stalno izložen potjerama bez postelje i hrane. Umirali su, podjednako masovno, pod kamama pobjesnelih SS zločinaca kao i pod teretom potucanja po Bostutskim šumama. Stanovništvo je skupljeno u šumi oko 2 km sjeverno od Sremske Rače; u barake i bajte i tu je smješteno. Organizovana je zajednička ishrana i stražarsko obezbjeđenje. To je sada pravi kolektiv, koji ima svoga upravnika i radne brigade za obradu zemlje i obnovu popaljenih kuća.

Kada je neprijatelj počeo da pretresa Bosutske šume, naš Sremski Odred se prebacio preko Save u Semberiju. Međutim brzo je ocijenjeno da je i tamo dosta kritično pa je Odred vraćen nazad u Srem, da ovdje manevriše.

Malo kasnije prošetasmu Sremskom Račom. Još se osjećao miris spaljenih kuća i zadah izgorelih ljudskih leševa. Vide se porušeni zidovi, polupani crijepovi, razbijeno i uništeno posuđe i ostaci nagorjelih greda. Prizor je užasan. Nigdje nikoga, samo je jedna uplašena mačka projurila k nekom žbunu, dok u jednom dvorištu drijema pas promukla glasa.

Upoznao sam se sa Borom Zakićem, komadantom mjesta za Semberiju. Priča kako ih je ofanziva zatekla u selu Dazdarevu. Pitali su komandu područja, koja se povukla u Donju Trnovu, šta da preduzmu. Rekli su im da ostanu na terenu dokle mogu. Ulaskom SS jedinica u Bijeljину, četnici su se po selima aktivirali. U Obarskoj su partizani u borbi ubili jednog četnika. Počeo je pretres koji su vršili SS zločinci zajedno sa četnicima. Komanda mjesta, zajedno sa svojim zaštitnim vodom od 30 boraca, primorana je da se prebaci u Gornje Crnjelovo. Ni tamo se nijesu mogli dugo zadržati. Odlučili su da vod pošalju u komandu područja u Trnovu, a komandat mjesta Boro Zakić, njegov zamjenik Žarko Kalabić i politički komesar Tomo Vuković otišli su sa 3 kurira u Brodac".

Toliko je Žarko volio svoj rodni kraj i za njega bio duboko vezan. Bezgranično je vjerovao u Semberski narod i nije htio da ide s Borom u Srem. Mada svjestan da im prijeti opasnost, čak je i Tomu ubjeđivao da ostane sa njim. Sredinom aprila Boro je prešao u Bosutske šume i tamo je zatekao Sremski Odred i dosta političkih radnika koji su ranije prešli Savu. Zatekao je i Doku Kokanovića sa vodom koji nije uspio da se probije prema komandi područja. Poslije nekoliko dana i po nagovoru političkog komesara Tome Vukovića, Žarko je s njima prešao u Srem, ali tamo nije imao mira i brzo se, s nekoliko omladinaca vratio.

Krio se sa svojom ženom Zorom u šumi u Donjem Brodci. 27. aprila opkoli su ga četnici. Borio se junački protiv brojnije grupe četnika, do poslednjeg metka i bombe. Ubio je i ranio

nekoliko četnika. Kad mu je ponestalo municije, da ne bi pali živi u ruke četnika, ubio je iz pištolja prvo suprugu Zoru pa onda i sebe.

RADILO SE O BITI I NE BITI

Majska je noć, a za to doba godine dosta hladno. Sjedimo oko razbuktale vatre na ivici šume u Sremskoj Rači i slušamo kako je Đorđo Đojić prešao u Srem za vrijeme neprijateljske ofanzive.

5. maj. Odmaramo se u Sremskoj Rači. Položaji su na lijevoj obali Save u visini porušenog mosta. Odatle se može vidjeti kako se, seoskim putem u crnini kreću grupe žena. Čule su se njihove tužbalice sigurno idu na groblje.

ČETNIČKI VOJVODA R. KEROVIĆ S NIJEMCIMA

6. maj. Đurđevdan. Prešla je preko Save i došla u Sremsku Raču treća . četa 2. bataljona našeg Odreda. Doprtila je grupu od oko 80 ranjenika i bolesnika. Oni su iz rasnih vojvođanskih jedinica. Liječeni su u partizanskim bolnicama i sklanjani po bazama u Donjoj Trnovi, Čengićima, Bjeloševcu i drugim selima. Kada su SS zločinci sa četnicima počeli da otkrivaju bolničke baze izašli su i danima se skrivali po šumama; gladni i žedni bez ikakve veze sa pouzdanim ljudima. Mnogi su stradali. Grupa preživjelih konačno stiže u Srem. Sa njima su došli obavještajni oficir odreda Leon Fliker Luka, zamjenik komandanta 2. bataljona Perica Ostojić i politički radnik Mustafa Šabić. Odmah poslije njihovog prelaska preko Save, na obalu rijeke su pristigli četnici sa SS grupom i otvorili vatru, ali kasno.

Sa četom koja je, sa zamjenikom komandata drugog bataljona kao druga kolona, krenula prema Zagonima, rastali smo se 1. maja u Bogutovom Selu. Do danas o njoj nijesmo ništa znali. Susret je bio dirljiv. Presrećni su što su uspjeli da se izvuku iz opasnog neprijateljskog okruženja.

O ovom dramatičnom putešestviju priča Ivan Troskot rodom Dalmatinac, borac 1. Dalmatinske i brigade sa Sutjeske. Kao ranjenik, stigao je na Majevicu, pa poslije izlječenja postao vodnik u pratećoj četi 36. Vojvođanske divizije.

"Marševali smo samo noću, a danju se krili po šumarcima i šipražju iz koga nijesmo smjeli glavu pomoliti. Nekoliko dana ništa nismo jeli, niti je kome bilo do jela, iako smo od ranije bili gladni i iscrpljeni. Teška je psihoza vladala kod ranjenika; ona se htjeli ili ne htjeli, prenosila i na zdrave borce. Neki borci sa Majevice su dezertirali, bojeći se da ne budu ranjeni i ostavljeni na milost i nemilost neprijatelja. Perica Ostojić i politički komesar Aco Crnogorac, stalno su održavali moral. Govorili su kako je Crvena armija na domak Dunavu i da joj idemo u susret. Ranjenici Sremci su vršili pritisak da se po svaku cijenu pređe u Srem. Tamo će se lakše snalaziti i bolje skrivati, budući da narod nije naklonjen četnicima. Lutali smo noću a danima se skrivali po šumarcima, grmlju i travi koja je rasla iz močvara. Mrtvi umorni i iscrpljeni, ni sami nismo znali gdje se nalazimo i kuda idemo. To je stvaralo neizvjesnost, pa ponekad i paniku. Negdje između Drine i sela Amajlija zatekla nas je zora u močvari i nijesmo smjeli dalje. Zbili smo se u grupe i

43. Žarko Kalabić seljak iz Broca, mlad i cijenjen smatran je dobrim i odvažnim borcom. U ustanak je pošao među prvima. Njegovom bratu Strajki nije se sviđala partizanska disciplina. Više ga je privlačila vlast i slobodniji život. Osnovao je "komite", čiji je bio komadant. Žarko je nastojao da brata nekako ubijedi da priđe partizanima. Dolazilo je do teških svađa među braćom. Ponekad i do hvatanja za pištolje, pa je opet sve ostajalo po starom. Ali Strajko ni četničkim komadantima nije bio po volji. Nije se pokoravao njihovim naređenjima. U međusobnim obračunavanjima, četnici Raje Banjičića na prevaru su ga ubili u crkvi, za vrijeme vjenčanja.

postavili straže. Onako umorni i mokri, zbijeni jedan uz drugog, pospali smo. Četnici su uhvatili dvojicu naših stražara koje su kasnije poklali. Kroz san sam čuo kako nešto tutnji preko naših tijela; to nas preskaču konji. Zviždali su meci, odjekivale eksplozije bombi. Ne znam da opišem tu paniku i sramotu. Od straha nismo bili u stanju ni da odmah bježimo niti da uzmemo oružje. Nastao je opšti metež, obadva moja druga iz baze u Glogovcu bili su pokošeni i ležali su jedan uz drugog. Naišli su četnici iza SS konjice koja nas je zbunila, rekao bih sludila: jurišali su i obarali konjima, izazivali paniku. Ginuli smo, ali i četnici, od svojih vlastitih bombi i metaka. Radilo se o biti i ne biti, o životu ili smrti. Davali smo otpor kako je ko znao i stigao, padali smo jedan preko drugog, ponovo ustajali, posrtali, jurišali. U tom metežu neki ranjenici su, istini za ljubav, uspjeli da se razbježe a ostali su samo komandiri i komesari četa i vodova, koji su se herojski borili i štitali odstupnicu ranjenicima. Čuo sam kako četnici viču: "Hvataj ih žive!" Ušao mi je strah u kosti a noge klecale, tako da nijesam mogao ni da bježim. Već sam se bio pomirio sa sudbinom i opraštao sam se od života, jer su ispred i iza nas sa svih strana, jurišali četnici i hvatali nas žive. To je bio pravi pokolj; ja i danas ne znam čemu da zahvalimo što nas je ovo nekoliko ostalo u životu. Rukovodioci su se pravili kao da nije najstrašnije, ali se, ipak, sa njihovih lica čitala zabrinutost, vidio strah. A još nemamo ni municije!

Učestvovao sam u stotinama borbi, naročito na Neretvi, Sutjesci, u Istočnoj Bosni i, evo sada, u ovoj neprijateljskoj ofanzivi, a 7 puta sam i ranjavan, ali žešću borbu, vođenu tako izbliza, i krvaviju, nijesam mogao ni sanjati. Junačko je bilo držanje rukovodilaca Majevičkog odreda, takvih primjera nisam vidio. Dok smo mi spavali i odmarali se, oni su stražarili, štitali su nas, a sami ginuli. Jedan bolesnik, poludio od iscrpljenosti, nije mogao više da ide, stalno je galamio i vikao nije se mogao učutkati. Dobar broj težih ranjenika jedva je čekao da se spusti na zemlju da bi se odmorio. Međutim, kasnije se teško podizao, i nastavljao pokret. Nije imao ko da nosi iznemogle, jer su svi bili za nosila. Samo strah i borba za goli život održavali su nas na nogama, i tjerali da se, pomoću štapova, krećemo. Od bolova su moji sapatnici stiskali zube i podnosili nadčovječanske napore. Jedan ranjenik, Ličanin ili Dalmatinac, politički delegat, nije mogao dalje da ide. Molio je da ga ponesu. Rane su mu se bile usmrdile, jer za cijelo vrijeme pokreta ka Sremu niko ga nije previjao, kao uostalom ni druge. Gnoj sa sukrvicom curio je ispod zavoja, niz prsa ili leđa. Neugodan zadah se osjećao na razdaljini od 10 m. Organizovano je nošenje najtežih ranjenika i bolesnika, najiznemoglijih, ali je to išlo teško, naročito kroz močvarno i zemljište obraslo gustim šibljem, gdje smo se u sagnutom položaju jedva provlačili.

Vrijeme ove neprijateljske ofanzive prestavlja najteže dane mog života. Bio sam baziran u Glogovcu, kod čika Luke, kao teški ranjenik, sa ranama na plućima. Jednog dana saznali smo da su se pojavili partizani u Glogovačkim šumama. Trojica nas izrazili smo želju čika Luki da nas odvede do partizana, da tražimo da idemo s njima, da bi se izvukli iz ovog četničkog i SS Njemačkog osinjaka. On nas je odveo. Udovoljio je čika Luka našoj želji. Našli smo četu Majevičkog partizanskog Odreda sa Pericom Ostojićem i sa dosta ranjenika. Tako smo krenuli put Srema.

Treba sve te naše doživljaje zapisivati, kako bi se njihovim objavljivanjem odnosno štampanjem knjiga, odužili narodu Majevice i Semberije, kao i borcima i starješinama 3. korpusa NOV i POJ, i Majevičkog NOP Odreda. Da je neko od komadanata napravio samo jednu grešku ranjenici bi svi bili umoreni, a za imena mnogih junaka, seljaka i boraca, za ljude visokog morala, niko ne bi znao. Partizanski moral je bio satkan od hrabrosti, drugarstva, vjernosti ciljevima naše borbe i revolucije, bratstva i jedinstva i humanosti, dokazivanih i potvrđivanih kroz svakodnevnu borbu, završi Ivan svoju potresnu priču.

KRVAVI ĐURĐEVDAN BRAĆE ĐURIĆ

Poslije odmora ove grupe, prvo je u Štab stigao, Mustafa Šabić. Mladić od 19 godina. Toliko je oslabio da gaje bilo teško prepoznati. Smirenim i tihim glasom Mustafa opisuje kako je preživio tešku neprijateljsku ofanzivu u Semberiji i kako se sreo sa grupom boraca i ranjenika sa kojom je prešao u Srem.

Poslije prelaska iz Srema u Semberiju 14. aprila 1944. godine kod Bosanske Rače, lučkog naselja, koje je sa Bijeljinom povezano tvrdim, državnim drumom i prugom uskog kolosijeka udaljenog jedva 20 km. Jedinice 13. SS divizije nastupale su oprezno. Strahovali su od iznenađenja koja su sa razlogom očekivali. Išli su korak po korak i zauzimali toliko teritorije koliko se dnevno moglo preći pješke. Noćni odmor su organizovali tamo gdje bi ih zatekao mrak. U rano jutro, tek što bi operativne jedinice nastavile napredovanje, stizale su druge SS grupe i pedantno i

znalački pretresali sve što im je bilo sumljivo. Naročito su temeljno kontrolisali ona mjesta u kojima se mogao zadržati neko od partizanskih boraca, terenskih političkih radnika ili strahom protjeranih seljaka. Nije se znalo da neprijatelj ima namjeru da se učvrsti i duže zadrži.

Tek treći dan SS jedinice ušle su u BijeljINU i poremetili mirni život grada. Više od 6 mjeseci grad je živio u slobodi, ponekad uznemiravan brzim upadima većih neprijateljskih patrole. Osjećanje straha i iščekivanja miješalo se sa prednošću bogatog društvenog života i slobodnom aktivnošću građana. Grad je neprijateljski dočekivao sve sumljive pridošlice, koje su se, inače, punim ustima pretstavljale kao "oslobodioci građana od dugotrajne vladavine crvenih bandita".

Veoma pokretni u ravnici, gdje je pogled dopirao od sela do sela, SS grupe su, uz pomoć domaćih ustaša i četnika, koji su nagrnuli iz skrivenih skrovišta, brzo zagospodarile zauzetim terenom i otpočinjale obračun s NOP-om i cijelim stanovništvom. Tražile su, hapsile i ubijale učesnike NOB, odbornike članove KPJ - SKOJ-a i ranjenike, a obračunavali se takođe svirepo i sa golorukim narodom. Trebalo je što prije i temeljitije slomiti svaki otpor. Istovremeno su išli prema Majeveci, kopajući linije rovova, svugdje gdje bi zanoćili. Zaposjednut je grad i čitav pojas Semberije.

Tih sunčanih martovskih dana, Semberija je izgledala kao okovani div. Čutala je i strahovala. Život sela kao da je prestao. Ljudi su sjedeli kod kuća, kretali se najviše po dvorištima i svršavali kao od nevolje, razne seoske poslove. A i to je bilo sračunato; taj muk i to ćutanje bili su prividni. Iza udžere, iz bašte ili iza kakvog stabla, mogle su se čuti vijesti od komšije i detalji šta se zbiva, šta se dogodilo i šta se još može dogoditi. Bile su to razne zloslutne vijesti, ali one koje su podgrijavale nadu i hrabrile dušu. Čulo su da su SS vojnici uhvatili Marka Nikolića, člana KPJ i odbornika iz Janje, sa još nekim drugovima odveli ga u Janju, objesili glavom nadole i staršno mučili. I u takvom položaju on je pružao otpor, hrabro se držao i izdahnuo pod najokrutnijim zlostavljanjima.

Čim bi se noć spustila nastajalo je jedva vidljivo kretanje ljudi: okupljali su se komunisti i odbornici, omladina i žene, razgovaralo se šta da se čini. Mnogi su odlučili da se u toku noći probiju do brda, gdje su naše jedinice i da im se priključe. Noćima su tako išle manje ili veće grupe i mnogi su uspješno stigli do cilja. Među ovima je najviše bilo mladića i djevojaka, terenskih političkih radnika, prezdravljenih težih i lakših ranjenika koji se još liječe kao i drugih koji se iz bilo kojih razloga nisu na vrijeme povukli. Više se nije moglo čekati. Bilo je jasno da će se neprijateljske jedinice duže zadržati i korišćen je svaki momenat da se umakne neprijatelju ispod udara.

Bio je to rizičan napor. Ponekad su takve grupe nailazile na konjičke patrole sa psima i dospijevale u veoma tešku situaciju. Tako je živ uhvaćen Ilija Babić Šepo član Sreskog komiteta KPJ iz Popova, odveden u Brčko u zatvor. Vidak Simeunović, seljak iz Dvorova, mlad tih čovjek, član okružnog komiteta SKOJ-a za Majevicu, pokušavao je nekoliko puta da se sa drugovima probije do Trnove. Tamo su bile naše jedinice. Nije uspio. Jednog jutra je upregao u očeva kola dva dorata objesio na stupac seljačku šarenu torbu sa malo hljeba, luka i slanine i, u seljačkom pohabanom odjelu, kao vrijedan domaćin koji je namjeran da obavlja neka svoja posla, krenuo u brda. Sretno je stigao iako su ga SS vojnici zaustavljali i ispitivali. On im je uvijek odgovarao unaprijed smišljenom pričom. Konje i kola ostavio je kod poznanika.

Slijedeće noći sa vodičem krenuo je iz Trnove. Po raznim spoljnim znacima, osjećali su da je neprijatelj u blizini. Na momente bljesnula bi iznenadna raketa da rastjera neprijatelja strah i nedoumice. Po oranju, nadulom vodom išlo se zapadajući u blato. Puteve i staze morali zaobilaziti. Vodič je došao do fronta a onda se vratio. Nastavio sam put i u noći stigao u Glogovac. U selo nisam ulazio, a nisam ni znao u kojem pravcu bih krenuo. Ljudi se skrivaju. Veze su poremećene, organizacija se prilagođava. Predahnem nedaleko od sela u gustim šumicama. Ne javljam se nikome. Sjutra navece obavjestiću se o situaciji i nastviti put za Krivu Baru. Tamo bi mogao naći nekoga od omladinskih rukovodilaca. U svanuće u pravcu Trnove začula se oštra borba. Ne znam šta se dešava. Pretpostvaljao sam daje neprijatelj napao naše baze u Trnovi.

Sjutradan na večer moje pretpostavke je potvrdio čika Luka Zelenović iz Glogovca. Kaže kako su jedinice 13. SS divizije napale Trnovu i pretrpjele velike gubitke. Čitav dan je neprijatelj, čuli su, dovozio u kamionima u grad mrtve i ranjene. Za smještaj ranjenika rekverirane su neke veće privatne zgrade u gradu. Bolnički prostor bio je nedovoljan. Veselo kaže, da se vidi kraj samozvanih nepobjedivih SS zločinaca. Rečejoš da su se partizani odmah povukli prema Majeveci. Brine ga šta je sa bolnicama u Trnovi i Čengiću. Dobre vijesti ali, da li je tako!

Pred kraj noći bio sam u Krivoj bari. Tamo sam kod omladinskog rukovodioca Dike Đurića

saznao o Jokici i Aci Bilbiji; bili su tu, Aco u Krivoj Bari, a Jokica u Trnjacima. Našli smo se i razgovarali o situaciji. Imaju iste vijesti koje sam čuo u Glogovcu. Dogovorili smo se da ispitamo situaciju u Sremu i da tamo uputimo omladinu za borbu. Saznali smo da je situacija u Sremu dosta normalizovana i da je u Sremskoj Rači Bosutski odred sa komadantom Slavkom Lipićem. Odmah smo Jokicu, Bilbiju i ja sa nekoliko desetina omladinki i omladinaca prešli Savu čamcima mobilisanim u Velinom selu i došli u Raču. Tamo smo našli komadanta mjesta Žarka Kalabića sa nekoliko boraca i Đorđa Đojića s grupom članova KPJ iz Crnjelova. Bilo je tu i nekoliko omladinaca iz Bijeljine. Bili su to đaci Boro i Aco Psončak, Stanko Teržan i profesor Ljubica Tafro. Ona je odavno važila kao progresivna ličnost. Od omladinaca iz Semberije i Bijeljine formirana je jedna četa, komandir je bila Jokica Bilbija, učenica iz Trnjaka.

U Sremskoj Rači su još vidljivi tragovi zločina jedinica 13. SS "Handžar" divizije. Ostala su zgarišta kuća i tragovi lomača pred njima. Tu su SS zlikovci spaljivali namještaj i ljude koje su uspjeli uhvatiti ili ubiti. Bilo je i nadutih leševa svinja i živine koje su bahati SS vojnici prilikom svog pohoda pobili. Ono mještana što je uspjelo da izbjegne još živi u šumi. Iz šume izlaze samo radne brigade, radi proljetne sjetve koja je uveliko počela.

Ubrzo poslije prolaska 13. SS divizije u Semberiji je za kratko opet uspostavljena slobodna teritorija od nekoliko sela. Međutim očekivala se nova ofanziva. Početkom aprila Sremski odred, Semberska četa, bolnica i komora krenuli su u pravcu Morovića, a odatle prema glavnoj pruzi Beograd - Zagreb, s namjerom da se između Gibarca i Šida prebace u Frušku Goru.

Prije podne došli smo u Batrovce, tu ručali i krenuli dalje kroz Bosutske šume u pravcu Lipovca i Adaševaca. Zalazeći u šumu, primjetili smo da nas neprijatelj već sustiže. Duboko u šumi naišli smo na vodu. Mislili smo da su to podzemne vode, daćemo ih pregaziti i nastaviti kretanje. U toj nadi prešli smo preko rječice Studie. Dalje se nije moglo; voda je bila veoma duboka, ponegdje iznad visine čovjeka. Pripremajući ofanzivu i računajući sa našim manevrom u Bosutskim šumama neprijatelj je u selu Bosut gdje se istoimena rijeka ulijeva u Savu, zatvorio njen utok i izazvao poplavu. Naišli smo na jače neprijateljske snage, pa je naš manevr bio onemogućen. Mora se pružiti frontalni otpor. Ta neravna borba trajala je 4 dana. Nadmoćan, naoružan i sa dosta automatskog oružja i bacača prisilio nas je da se povučemo.

Vratili smo se u Sremsku Raču. Odmah odlučeno da Semberci pređu u Bosnu. Očekivalo se, naime, da su se prilike u Semberiji izmijenile na bolje, da je tamo moguće politički djelovati i organizovati oružani otpor. Međutim situacija je i tamo i dalje bila tako teška da uslova za opstanak i djelovanje nije bilo. Nakon kratkog zadržavanja u području Brodca i Velinog sela, Žarko Kalabić, njegova žena i predsjednik Sreskog NOO Kićo Rašević otišli su u Svinjarevac. Nekolicina drugova je krenula na razne strane. Ja sam se uputio u Krivu Baru, a potom u Popove i Glogovac.

U Glogovačkim šumama naišao sam na grupu ranjenika Vojvođana sa kojima su bili Leon Fliker Luka, ranjen u ruku, i Perica Ostojić sa četom boraca Majevičkog odreda. Znao sam Pericu iz Bijeljine, zajedno smo radili kao članovi SKOJ-a. Grupa je imala oko 90 boraca. Oni osamljeni, lišeni veza, pritisnuti divljim potjerama, a ja u ništa boljoj situaciji; obostrano smo se poradovali ovom susretu. Do tada sam držao samo rijetko veze, uvjeren da su sigurne. Izbjegavao sam da, bez velike nužde, izlažem ljude opasnostima. Neki ljudi pritisnuti strahom odbijali su da se u ovakvom vremenu uopšte sretnu sa drugima pa i sa starim znancem i prijateljem. Osjećao sam daje čovjek najsigurniji u grupi sa drugovima.

Rekao sam im ono što sam znao, a i oni meni. Razgovarali smo otvoreno o teškoj situaciji. Rekli su da oni ovako ne mogu dugo izdržati. Ljudi su iscrpljeni, duže vremena ne jedu, svaki čas može naletjeti kakva potjera ili ih neko otkriti i prijaviti. Zbog iscrpljenosti neki ranjenici su slabo pokretni, a i naoružanje im je slabo. Cijene da se nešto mora hitno preduzeti. Interesuju sedali je moguće preći u Srem. Odgovorio sam da je to moguće, ali da je povezano s velikim teškoćama i opasnostima. Treba preći oko 30 km kroz ravnice kojom krstare Njemačke i četničke patrole. Sve, to bi moralo se, savladati za jednu noć. Međutim najteže je naći čamce i mjesto na Savi koje nije pod kontrolom. Preko Save su bili naši drugovi, pretpostavljam da sui sada tamo, pa bi se ovi ljudi mogli odmoriti i popraviti jer ima hrane. Pitali su me da li bi ih ja tamo vodio? Iako sam bio svestan velikih opasnosti rekao sam da pristajem. Prethodno treba ljude dobro pripremiti za napor koji nas očekuje; ne bi smjelo da se desi da nas jutro zatekne u goloj ravnici. Oduševljeni idejom da idu u Srem i najteži ranjenici su pristali na napor koji ih čeka.

Slijedeće noći 4. maja krenusmo. U početku smo išli brzo. Da ne bi smo gubili vrijeme usmjeravali smo se direktno, obilazeći sela samo onoliko koliko se moralo.

Bilo je to i drsko i opasno. Izlazeći na put Bijeljina-Janja kod sela Ljeskovca prošli smo samo

stotinjak metara od zgrade u kojoj je bila SS vojska. Bila je to luksuzna vila bijeljinskog bega Đumišića.

Išli smo kroz pšenicu i druge usjeve. Težak, blatnjav teren nas je iscrpljivao. Sve se teže išlo, sve sporije odmicalo, sve manje je pomagalo bodrenje te ukazivanje na opasnosti. Uskoro će i svanuti, a mi prešli jedva pola puta. Bili smo blizu sela Međaša. Prije svanuća moramo se smjestiti na skrovito mjesto gdje bi smo se zadržali čitav dan. Sjetio sam se nekih depresija odvojenih od puteva i staza, a blizu sela. Smjestili smo se u uvalici površine oko 50 m²; toliko je tijesna da smo jedan na drugome. Dogovorili smo se da se nikome ne otkrivamo, a ako neko naiđe na nas da ga uhvatimo i zadržimo. U neposrednoj blizini orao je jedan seljak koji nas je vidio i mi smo ga pozvali i priprjetili mu da ne pokušava bježati. Na pitanje gdje ima četnika odgovorio nam je daje komanda Raje Banjičića u Međašima. To bogato i ušoreno selo, puno cvijeća i zelenila, Banjičić je rado uzimao za sjedište svoje komande, iako ga nije volio, jer su stanovnici bili mahom pristalice NOP-a. Moglo se ovdje dobro jesti i piti; to je bila glavna briga i interes ovog četničkog komadanta.

Put koji nas je čekao do Srema bio je još teži od pređenog. Dolazilo je područje gdje su gusta naselja i neće biti lako naći najkraći, a siguran pravac. U razgovoru o tome neki ranjenici su izražavali otvorenu zabrinutost, neki čak i objicali da idu dalje. Žaleći se na umor, a naročito na iscrpljenost, zahtijevali su da se pribavi nešto hrane. To nije bilo jednostavno, jer su se otvarala pitanja s kim i kako uspostaviti vezu, kako i gdje naći i prenijeti hranu za tolike ljude. Rečeno je da treba da se pokuša.

U svitaj sunca izašao sam iz našeg prebivališta i prikrao se Dvorovima, zaseoku Kriva Bara. Sa sigurnošću sam računao da ću dobiti potrebnu hranu. Dvorovi su veliko, bogato i lijepo uređeno Semberskoselo, koje se nalazi nedaleko od Bijeljine. Tu je još prije rata postojala organizacija KPJ i ljudi su u većini bili za NOP. Išao sam oprezno, provlačeći se kroz ade i živice, puzeći kroz detelinu i pšenicu, sakrivajući se od neželjenih pogleda. Odjednom dižući se iz djeteline sa namjerom da pređemo u Čestar preko kojeg vodi put ka Krivoj Bari, ugledao sam dvojicu četnika. Gledali su me unezvjereno i sa nedoumicom. Bio sam u građanskom, dosta dobrom odijelu bez vidnog naoružanja. Iskoristio sam to i ušao u šumicu, sakriven lišćem sitnog drveća i žbunjem. Potrčali su za mnom, pucali nekoliko puta i vikali, ali me više nijesu vidjeli. Smirio sam se u nekoj šaši uvjeren da četnici radi mene neće gaziti vodu do koljena. Tu bi me i teško našli. Tako rezonujući izašao sam i nastavio put. Išao sam kući braće Đurića. Bilo ih je četvorica: Đojo, Simo, Mika i Drago. Svi su članovi KPJ i pouzdani saradnici NOP-a. Mika je bio sekretar ćelije KPJ i partijski radnik, Đojin sin Diko omladinski rukovodilac u selu, a Simo predsjednik opštinskog NOO za 9 sela. Braća su imala kuće jednu do druge i bile su glavno svratište političkih radnika i uopšte aktivista NOP. Zemlje su imali malo. Dobrim radom sticali su dovoljno za pristojan život. U ratu je čak preticalo i za druge, često i brojne, ne rijetko na uštrb porodice, naročito dječice. Njihov otac Rajko (umro 1943) imao je 9 djece, 5 sinova i 4 kćeri, a svega 12 dunuma zemlje. Dosta teško je živio. Znao sam da će nam Đurići pomoći bez obzira na strahovladu koju su zaveli četnici.

**ČETNICI UBIJAJU
BRAĆU ĐURIĆU
DVOROVIMA**

SBESBIS

Ušao sam u baštu, a zatim prišao dvorištu. Čuo sam živ razgovor u kući; odlučio sam da tu negdje pričekam dok neko izađe. Ušao sam u krečanu i čekao. Na dvorište je izašla Mikina žena Zorka, vrijedna i uredna domaćica, uvijek smirena i razborita. Pozvao sam je tiho i kad me je vidjela

vidjela prišla je krečani. Nije se uplašila, prije joj je rekao bih bilo drago što me je vidjela. Pitala je gdje smo, kad ćemo doći i kratko, mašući rukama govorila kako je nastalo teško doba. Ona je to mislila na moju porodicu, pa sam joj rekao da je riječ o povećoj grupi pristalica NOP-a. Nije se iznenadila, niti dugo razmišljala. "Naći će se nešto", kaže, "samo da mi dobro prođemo". Dogovorili smo se da neko od ukućana hranu donese u polje u blizini sela, gdje je u kupu složen čerpič pokriven slamom. Mislila je da to nije daleko, a daje vama zgodno doći i odatle otići. Vratio sam se i mi smo krenuli na zakazano mjesto. Istina, malo smo lutali. Teško je u ravnici bez vodića i orijentira. Ipak smo stigli. Dočekala su nas sva četvorica braće Đurića, Mika, Simo, Đojo i Drago, zabrinuti što smo malo zakasnili. Donijeli su raznovrsne hrane: hljeba, mesa, pite čak i kolača, "eto" kažu, "našlo se dosta toga, jer sutra je Đurđevdan, naša krsna slava". Onda su dodali: "Eto, običaja radi slavimo, mora se s ljudima, da ne odskačemo." Jeli smo dosta, a ponešto stavili i u torbe. Politički komesar naše čete Olga Banović, prepoznala je Dragu Đurića kod koga je boravila do prije odlaska u partizanski odred. Tako mu se obradova i skočila u zagrljaj kao da se srela sa rođenim bratom. Kad smo krenuli pozdravili smo se, primjećujući njihovu vidnu brigu za nas. Savjetovali su: da idemo pored Međaša i da se pazimo. "Samo oprezno, tamo je onaj nesretnik Rajo. I u Brodci se pripazite, tamo su SS zlikovci". Dugo su nam mahali kada smo odlazili. Simo nas je ispratio do Dazdareva. Odlučili smo da ne zaobilazimo sela. Proći ćemo između Krive Bare i Međaša, rizično jeste, ali ćemo, ako budemo imali sreće, uštedjeti vrijeme. Može nam ono zatrebati. Pitanje je da li bi nas sreća, ako se ove noći ne prebacimo u Srem, poslužila da se u toku dana uopšte održimo.

Stigli smo do Međaša. Idući samom periferijom sela nailazili smo na rijetke kuće. Još su se čuli pijevci i lavež pasa. Po tome znamo da je u selu živo i da su četnici u pokretu. Tek što smo prešli jedan seoski put i stali uz drvenu ogradu, čuo se topot konja. Proći će pored nas. Odlučili smo da se bacimo na jahače i skinemo s konja. Uspjeli smo. Dvojica četnika bili su u našim rukama, ali su uplašeni konji pobjegli. Znali smo ako se konji vrte bez jahača nastaje uzbuna i potjera. Tu ništa nismo mogli popraviti.

Uhvaćeni četnici bili su kuriri Raje Banjičića. Jedan od njih, Tošo Jakovljević, bio je đak bijeljinske gimnazije, napredan omladinac. Četnici su ga prisilno mobilisali i dali mu mjesto u Štabu da bi ga kompromitovali. Povelili smo ih sobom. Dobro smo prošli nekoliko sela, svejedno do drugog naslonjeno i pred Brodcom se zaustavili da se u jednoj kući raspitamo za situaciju. U Gornjem Brodci nije bilo SS vojske, što nam je olakšalo put i rano smo stigli u Velino selo. To je omanje naselje pored Save, koje godinama vodi borbu sa ovom rijekom i podzemnim vodama. Znali smo da svi imaju čamce i svi dobro veslaju. Od koga početi, kome se povjeriti i kako doći do tih čamac koji su od početka ofanzive potopljani i skriveni. Nadali smo se ipak da ljudi znaju da će čamci trebati za nuždu i zato se neki moraju sačuvati od kontrole neprijatelja.

Našli smo omladinskog rukovodioca Miličića. On je uspostavio vezu sa Lukom Lazićem i drugima. Došli smo do ljudi, a tu je negdje morao biti i koji čamac. Naišli smo i na nešto što nismo predviđali: mještani nijesu vjerovali daje u toj situaciji toliko ljudi moglo ilegalno preći Semberiju od Glogovca do Velinog sela. Bojali su se provokacije, čime se neprijatelj inače obilato služio. Istovremeno, osjećali su veliku odgovornost i iskazali brigu za nas, ako smo "zaista partizani"?! Odbijali su da o čamcima govore, ali se od nas nisu odvajali. Bilo je jasno da su htjeli na licu mjesta da provjere o kome i čemu se radi. Shvativši to, odveli smo ih među naše ljude i lako se sporazumjeli. Za kratko vrijeme okupila se desetina mladića i djevojaka iz sela; brzo su izvukli čamce iz vode čistili ih i prenijeli na Savu. U jednoj noći cijela grupa je bila prebačena. Malo kasnije na obalu Save su kao bijesni psi stigli i četnici. Bila je to potjera za našom grupom o čijem prelazu su četnici, očevitno i ako prekasno obavješteni. Ispričao nam je Mustafa i pojedinosti koje je čuo sinoć, za vrijeme večere u Semberiji, od jednog sipatizera NOP-a, o tome kako su četnici došli u Krivu Baru i pobili braću Đuriće na raskršću puteva u selu, blizu njihovih kuća.

Kad se Simo, koji je odveo partizane do sela Dazdareva vratio u Krivu Baru bilo je oko 11 sati noću. Braća su ga čekala u Đojinoj kući. Zadovoljni su bili što im se pružila mogućnost da počaste partizane. Ali, sutra je Đurđevdan, a oni nemaju ništa spremjeno, jer su sve dali partizanima. "Šta će im reći četnici ako to doznaju?"

"Koliko sam radostan što večeras nahranismo onolike naše ranjenike pojma nemate. Kako su oni samo iscrpljeni i kako loše izgledaju, ma duša me boli za njima, bili bi zadovoljni da smo im samo suva hljeba donijeli. Četnici zahtijevaju i pečenje, koje imao i ne imao moraš pripremiti. Pravo da vam kažem ja bolje goste od partizana i ne tražim. Zar da spremamo jela i pića četnicima našim zakletim neprijateljima; ne trpim ih ni kada ih na putu sretnem. Pogotovo kada

i mi kući dođu, da ih još služim" ljutito je govorio Simo.

! "Imaš Simo, donekle i pravo, ali Đojin prijedlog više mi se sviđa. Ne smijemo se igrati glavom, nastavi Drago, ratno je stanje, jači je onaj ko nosi pušku. Šta mi goloruki možemo? Ništa, samo da navučemo zlo na sebe i svoje porodice. Od toga nema nikakve vajde. Sigurno će četnici doznati da smo dali hranu partizanima, a vi znate da je pripremio Rajo da se tako nešto mora prijaviti. U suprotnom oni će svakoga strijeljati. Moraćemo pametno da razmislimo kako da postupimo. Ja bih predložio da mi za sutra zakoljemo po jedno prase i zajednički ispečemo, pa ako dođu četnici vide pečenjku onda će nam sve zaboraviti."

Braća su se složila sa Draginim prijedlogom i negdje oko pola noći razišli se na spavanje. Ujutro su svi rano ustali, svečanije se nego obično obukli i, po običaju, jedan drugom slavu čestitali. Naložili su vatru i uz nju pripekli 4 praseta. Zraci majskog sunca probijali su se kroz krošnje obližnjeg drveća.

"Kada bi, nekom srećom, odnekud došli partizani pa da im damo da pojedu ovo pečenje, bio bih najsrećniji čovjek na svijetu! Ovako, oni se bore i gladuju po šumama, a mi, bijesni, pečemo prasiće. Kolika je to nepravda"! To Mika reče i uze flašu sa rakijom; nazdravi braći sa željom da iduću slavu dočekaju u slobodi.

U tom momentu neko iz sela povika da idu četnici! Na to se Drago skloni, a malo prije toga Đojo i Mika su otišli da se briju. Djeca su ostala sama, okrećući prasiće. Oko 10 sati 6 fijakera semberskih gazda, sa četnicima, na čelu sa komadantom bijeljeljinskog sreza Rajom i Srđanom, izbiše pred kuće Đurića u Krivoj Bari. Brzo ih počеше opkoljavati. Nakostriješeni kao vukovi, s puškama "na gotovs" i ukrštenih redenika preko prsiju, grozničavo su pretresali kuće i zgrade, psovali i vikali. Njihov komadant Rajo, stojeći na raskrsnici puteva, derao se tražeći da dobro pretresu i da svaki pregledaju kutak. U kućama su povezali Simu, Miku i Đoju i povelih prema Banjičiču. Tukli su ih kundacima. Između četnika je bio vezan i Đojin sin Diko. On je prije dva dana, kao kurir iz Srema, pao u četničke ruke. Jutros us ga sa sobom dotjerali u Međaše.

"Majku vam vašu, za koga pečete prasiće"! Deru se četnici na djecu.

"Slavimo Đurđevdan" odgovoriše.

"Vi pečete za partizane, a komunisti ne slave. Udesićemo mi vas sve koji ste protiv Srpstva"!

Razletješe se četnici po selu pa tjeraju narod na zbor da se vidi kakva su oni sila. Prijetili su da će se svako ko je protiv njih loše provesti. Oni pjevaju: "Drma mise, drma mi se na šubari cvijeće, ubićemo, zaklaćemo ko za kralja neće; Ubićemo, ubićemo veliko i malo ako bude Tita pomagalo."

Silom okupljen i uplašen, narod je nijemo gledao u braću Đuriće koje je Banjičić natjerao da sjednu na zemlju ispred njega.

"Braćo i sestre" prodera se četnički zločinac Banjičić, "mi smo vas pozvali da sudimo ovim srpskim izrodima koji su izdali svoj rođeni narod i našeg kralja. Oni pomažu našeg zakletog neprijatelja i time truju naš poštteni srpski narod u ovoj našoj lijepoj Semberiji. Evo da ih pitam pred vama kome su sinoć hranu nosili u Stračaru?"

"Partizanima" odgovori ponosno, Simo u ime braće.

"Zašto"?

"Davali smo ranije pa smo i sinoć".

To zločinca razbjesni i viknu iz sveg glasa:

~ "Puškomitraljesci, naprijed."

Nekoliko revnosnih bradonja dotrčaše pred svog gospodara.

Djeca i žene braće Đurića stoje ukočeni i zanimili gledaju svoje najmilije; očekuju najgore. Banjičić traži dobrovoljce koji će ih strijeljati. Poletješe svi puškomitraljesci kao lešinari. Strah i napetost među narodom dostigli su vrhunac. Žene i djeca zatvorili oči rukama da ne gledaju u zločin koji se sprema.

Rafali iz puškomitraljeza poremetiše tišinu. Braća Đurići se malo podigoše, a zatim se njihova tjela stropoštaše na zemlju. Ispod njih poteče potok krvi. Eho pucnjave gubi se prema Drini. Nastala je kuknjava žena i plač djece, a preplašeni narod počе da se razilazi kućama. Mika nije bio smrtno pogođen, još je davao znake života. Vidjeći to jedan četnik sa isukanom kamom, pritrča da ga zakolje, ali mu Banjičić to nije dozvolio; naredi da ga dotuče iz puške.

Četnici se počеše spremati da krenu u Brodac. Tamo treba da strijeljau Marka Markovića, a zatim će u Velinom selu umoriti trojici braće Lazića. Drago Đurić je ovaj stravičan prizor posmatrao iza jednog zaklona; bio se sakrio. Kad je vidio da su mu braća izginula nije izdržao. Izašao je i četnici ga odmah takođe, ubiše.

"Gospodine Rajo, šta ćemo sa njima, gdje da se sahrane"? Upita komadant sela.

"Baciti, da ih psi rastrgnu, drugo nijesu ni zaslužili!"

Sjutradan je grupa ljudi iz sela morala ići u Štab kod četničkog komadanta zlikovca, da ga moli da se odobri sahrana.

Sahrani braće Đurića niko iz sela nije smio prisustvovati, niti je smjelo biti kuknajve ni žaljenja. Zapriječeno je iz četničkog Štaba. "Ukoliko se čuje jauk, oni će doći i pobiti i dijete u bešici". Tako se ugasio život četvorice ponosnih komunista koji su iza sebe ostavili 16 članova najuže porodice.

Iz Brodca su četnici krenuli u Velino selo, da bi i tamo izvršili odmazdu nad ljudima koji su pomogli četi boraca i ranjenicima da se prebace preko Save u Srem. Oko organizacije prikupljanja čamaca i prevoženja boraca preko Save angažovao se Miloš Živanović, sekretar organizacije KPJ i član opštinskog komiteta za Brodac. Pomogli su mu i članovi KPJ Miko Lujić i Milan Stankić. Oni su i ranije bili na oprezi. Zbog četnika, nisu smjeli noćivati u svojim kućama. Pred zoru 7. maja kada su dobro osmotrili i ocijenili da u selu nema četnika privukli su se svojim kućama. 7. maja u zoru četnici banuše pred kuću Miloša Živanovića. On prethodnog dana zbog opasnosti od četnika nije slavio Đurđevdan. Nije rado tako postupio. Supruga gaje nagovorila da dođe. Iako još slaba od tek preležanog tifusa, sama, a nešto i uz pomoć komšinica pripremila za slavu. Nije došao po danu već u zoru. Obradovala se dolasku svoga muža, ali i strahovala od četnika. Miloš se malo nahladio i počela je da ga hvata drhtavica. Dao se na loženje vatre u šporet, u svojoj kućici.

Učestalo je pijevanje pjetlova u selu. Bio je to znak da će uskoro svanuti. U trenu neko naglo zalupa na vrata Miloševe kuće, iako unutra nije bilo svijetla.

"Otvori vrata"! Drski muški glas pratila je nerazumljiva psovka. U kući strah i tišina. Vrata su se morala otvoriti. Dvojica bradonja upala su sa upaljenim baterijskim lampama i puškama na gotovs. Odmah su pretresli Miloša i kod njega nijesu našli oružja. Onda su se ustremili na njegovu suprugu koja je ležala na krevetu.

"Pištolj daj, zagalamili su drsko uz psovku".

"Nemam nikakavog pištolja", odgovorila je Lepa.

Drugi četnik udara Lepu korbačem. Neko povika ispred kuće, na ovu dvojicu četnika da idu da pretresu udžeru. Tamo su pronašli Milošev pištolj: On ga je sklonio prije nego što je ušao u kuću.

"Povedite tog psa" uz pogrdnu psovku naredi Rajo Banjičićločincima.

"Obuci se dobro i obuj čizme, hladno je na polju" reče Lepa Milošu, mislila je da, ako ga budu tukli biće više zaštićen.

Na raskrsnici puteva u selu dotjerani su Miloš Živanović i Mika Lujić, čija je supruga ostala na umoru, i Milan Stankić. Tu su svu trojicu strijeljali.

USPOSTAVLJANJE VEZE SA DIJELOM ODREDA U BOSNI

Odlučili smo da se ponovo šalju kuriri u Bosnu. Mora se, po svaku cijenu, uspostaviti veza sa ostatkom Odreda i prebaciti u Srem dok svi nisu nastradali. Zapravo, trebalo je najprije ustanoviti šta je bilo sa kuririma nedavno upućenim u Bosnu. Drug koji se vratio iz Bosne o tome nije znao ništa; pretpostavljao je da su svi izginuli. Svi se slažemo: treba svakako odmah poslati kurire. Međutim postavilo se suštinsko pitanje koga i u kojem pravcu i u koje mjesto.

Jedan od političkih radnika predloži da se pošalju dvije drugarice. One će lakše moći da se kreću i neće biti upadljive kao muškarci. U sobi zavlada tišina. Oglasi se Drago Simić, smatrajući da u uslovima kada ni muškarci ne mogu da se probiju, nego nastradaju, kako će tek drugarice? "Neću da ih podcjenjujem", možemo ih samo uzaludno žrtvovati.

Poslije kraće diskusije, ipak je odlučeno da se pošalju drugarice. Dobrovoljno su se javile Cica Trišić i Savka Jovanović. Obadvije su iz Donjeg Crnjalova. Cica je komunista i politički radnik na terenu i majka dvoje dječice. Savka je poznati aktivista i omladinka. Kad im je saopšteno da je prihvaćen njihov prijedlog da idu u Bosnu kao kuriri bile su presrećne.

"Da li će te drugarice, biti u stanju da izvršite zadatak", upitane su.

"Ništa vi ne brinite! Vama hvala što imate toliko povjerenja u nas i dajete nam tako važan zadatak", reče Cica.

Pored ostalih zadataka, trebalo je da ustanove šta je sa Mitrom Vidićom, sekretarom opštinskog komiteta KPJ za Crnjelovo. Prije 4 dana on je otišao sa još trojicom kurira. Ne zna se ni da li su živi.

Određen je i borac koji će ih čamcem prebaciti preko Save. Ugovoreni su znaci za raspoznavanje. "Da kreknu kao patke" kad se budu vraćale; čamac će doći po njih na

dogovoreno mjesto. Za prelazak Save određeno je mjesto u visini Crnjelova, jer se smatralo da je ono najsigurnije. Pištolj i bombu imala je samo Cica.

Sve pripreme za njihov prelazak izvršene su na vrijeme. Bližila se noć. Koliko imaju straha, ne pokazuju, ali radost ne skrivaju. Pozdravile su se sa svima. Želimo im srećan put i uspješan povratak iz Bosne. Mnogi su ih zamolili da se raspitaju za njihove porodice.

Zača Lukić-Kurjače

Cica Trišić

ŽENE BORCI

Nebo je zvjezdano, a mjesec izlazi oko ponoći. Noć je dosta mračna. Kreću se prema mjestu prelaza; tamo ih čeka čamac. Gluva noć i ništa se ne čuje. Sjedaju u čamac, veslo siječe vodu i remeti noćnu tišinu. Zaklinju se jedna drugoj da se neće obrukati makar ih to i života koštalo. Pošto su prešle na desnu stranu obale, pozdraviše se i sa borcom koji ih je prevezio. On im zaželi ratnu sreću, uputi čamcem ka sremskoj obali, a one se izgubiše u pomrčini.

Krenule su prema nasipu, gazeći po vodi koja se razlila. Čuje se šljapkanje. Podalje idući nasipom čuje se pjesma, vjerovatno četnička. Sklonile su se sa nasipa dok su raspjevani prošli. Nasip su prešle mokre i umorne. Dogovorile su se da se sklone blizu Save u kolibu Savkinog oca. Smatrale su da će neko od Savkinih ujutru doći da nahrani svinje; one će se javiti i saznati o stanju u selu. Zastrle su prozore. Vatra bi naložile, ali šibice nijesu mogle pronaći. Drhtale su mokre od hladnoće. Ponoć se bližila. O spavanju nema ni govora. Koliba je blizu puta. Strah ih je da bi ih četnici mogli pronaći. Odlučile su da se u toku noći prebace u selo u štalu Savkinog oca. Kod prvih seoskih kuća napali su ih kerovi, a u selu se čula pucnjava. Tamo se nije smjelo, pa su se vratile nazad: u kolibu ne, nego u svinjac. U drugoj pregradi rokte svinje. Od buva ne mogu da se smire niti da zaspu. Savka veli Cici, "neka je jedu buve, kad je toliko insistirala da se skloni u svinjac"! Obje razmišljaju da li su im žive porodice. Staje sa djecom i majkom? Da ih nije pobila četnička banda. Da li će biti moguće da se nešto sazna o njima? Cicino razmišljanje prekide Savka: upozorenjem, nikako ne smijemo žive četnicima u ruke. Strašno bi ih mučili. Pa ako ipak dospiju u takvu situaciju, Cica koja ima pištolj, neka najprije ubije Savku, a onda sebe.

Sjutradan su uhvatile vezu s Julom Krbanjević, članom opštinskog komiteta KPJ i od nje su dobile važne podatke. Julia je odbila da ide u Srem, govoreći da njoj ne prijeti opasnost u Crnjelovu. Doznale su da je Mitar Vidić živ, ali se ne zna gdje se krije. Njihove porodice su žive, ali neće moći da ih vide. Gdje se nalazio ostatak Odreda nijesu mogle saznati. Svi oni koji su saznali da su njih dvije same došle iz Srema čudom su se čudili. Od tog divljenja njihovoj hrabrosti, nijesu imale koristi, bolje bi im došlo više podataka o NOP-u.

Sjutradan na večer premjestile su se na sigurnije mjesto. Doznale su i gdje se nalazi četnički Štab. Zadovoljne su što su zadatak izvršile, iako ne baš u potpunosti. Trebalo je da se vrate i da o svemu referišu.

Period od 7 do 10. maja je bez nekih značajnih promjena. Formirane su čete u koje su uključeni i mladi i zdraviji politički radnici, koji su mogli da vrše vojničke dužnosti. Mnogi od njih ranije nijesu bili u jedinicama. Nijesu navikli na vojničku disciplinu i red. S obzirom da su oni u većini bili politički rukovodioci na terenu, ovdje im je bilo neobično. Ubrzo su privikli na vojnički red i saživjeli sa jedinicom.

Zatvaranjem ustave rijeke Bosuta na njenom ušću u Savu poplavljeno je ogromno zemljište između Rače, Bosuta, Morovića, Batrovaca, Lipovca, Strošinaca i Jamene. Otežan je boravak partizana u Bosutskim šumama. Radi snabdijevanja jedinica u Bosni i evakuacije svojih ranjenika, neprijatelj je nastojao da obezbijedi komunikacije Kuzmin -Bosut-Sremska Rača i Šid

-Morović. Zbog toga je držao uporište u Bosutu, na ušću istoimene rijeke u Savu, i nastojao da ovlada selima Morović i Sremska Rača. Ova sela su predstavljala ključ za ulazak u Bosutsku šumu i prelazak u Bosnu.

U dogovoru sa Štabom Sremskog odreda, 7. maja smo poslali jednu četu na položaj prema selu Bosutu. Tamo se od ranije nalazila četa iz Sremskog odreda. Ona će Majevečiku četu upoznati sa položajem, a otići na drugi zadatak.

MUKE MAJKE TINE

Muž Kristine -Tine Stojanović iz Bijeljine 1941. godine je interniran u Jasenovac, a sin otišao sa partizanima. Ona mi je pričala kako je propatila za vrijeme neprijateljske ofanzive 1944. godine. U sred te drame je, kao i drugi gledala kako četnički zlikovac Rajo Banjić hoda po Bijeljini sa Nijemcima, sa njima lumpuje i provodi se po kafanama sa problematičnim ženama. Slušala je kako Savo Ivković, predsjednik četničkog odbora, na sred Bijeljine govori da nema više partizana; da su svi banditi pobijeni, da je Tito takođe ubijen, a neki dan je u Bijeljini vidio mrtvog Kurjaka. Rajo Banjić iz Njemačkog zatvora u Bijeljini bira Srbe, pa ih goni u svoj zatvor u Popove. U čardaku Branka Erića, među 36 dotjeranih zatvorenika bila je i Tina. Grdio ju je Banjić da je ona iako prva rođaka Srđana Bakajlića i od dobre je popovske familije, nečuveno Srkinja loša, radi za bandu partizane, a ne za Srbe četnike. Srđan je pričao da se odrekao rođake Tine, da ga ona više ne interesuje.

U čardaku je bilo oko 170 ljudi tako nabijenih da su ležali jedan uz drugog kao sardine. Tini je u čardaku jedan četnik donio ceduljicu. Piše joj Srđan: daje noćas bila osuđena nasmrtno, alidaju je on odbranio. Dobiće batina, a jezik ima pa nek se brani. Ovu ceduljicu kad pročitaš treba da progutaš, jer inače oboje ćemo nastradati.

Drugi dan odveli su Tinu na saslušanje.

"Sjedite, "drugarice", reče joj podrugljivo četnik, pa nastavi: Koga imaš od robine"?

"Imam sina".

"A gdje ti je sin"?

"Otišao je partizanima da se bori protiv onih koji su mu oca ubili".

"I mi se borimo" odgovori joj četnik.

"Kako se borite, kad ste protiv svoje braće, kao da ste željni srpske krvi".

"Manje pričaj, da ti jezik ne odsječem," ljutito će četnik.

"Ja sam partizanka i biću to do kraja života. Evo, koljite, sijecite, batinajte", isprsil se Tina, dodajući da joj samo ne sijeku nos i uši, kako to četnici često rade. Ostalo kako hoće.

"Odgojila si sina u komunističkom duhu i poslala ga da se bori sa "šokcima i turcima", a ne sa svojom braćom Srbima. Sram da te bude!"

"On je otišao da se bori za slobodu svog naroda".

"Zato ćeš dobiti trideset batina, a sada ajde!", reče joj četnik. Tina je vidjela merdevine prislonjene uz čardak i pored njih nekoliko četnika sa štapovima. Oni su se otimali ko će tući bliski rod Srđana Bakajlića, predsjednika četničkog prijekog suda i glavnog četničkog ideologa. Sa prozora četničkog Štaba Srđan viče: "Neka to bude muški!"

Jedan četnik drži joj glavu, drugi ruke u merdevinama. Treći je tuče i pjeva u glas: "partizanko, šta si rekla da ne voliš kralja Petra; voljećeš ga kao sina kad dobiješ sto batina."

Refrem je "udrijaće-neka plače."

Svi zatvorenici iz čardaka gledaju kako se četnici izivljavaju nad majkom partizankom. Ona ni riječi da progovori. Skinuli su ih sa merdevina i bacili u travu, kraj još dvije žene, koje su ranije tučene. Rane su kvasile vodom iz korita za svinje. Tini je prišao četnički pop, inače ruski emigrant, pa će: "Banditkinjo jedna, najteže batine si dobila, a nijesi riječi izgovorila! tebe treba za paprikaš isjeći".

Pljunula je popa, prezrivo izgovorila: "Sram te bilo, i ti si pop!"

Krenula je prema čardaku, ali joj se mutilo pred očima. Pomogli su joj da uđe. Sjutra dan su je zaprežnim kolima odveli u Bijeljino i zaprijetili da ne izlazi iz kuće niti da joj iko dolazi u posjetu.

Kad su se rane ohladile boljelo je još više. Bila je sva crna, podlivenekrvi, natečena. Ubrzo su se otvorile rane, curio je gnoj sa sukrvicom, smrdjela je cijela kuća.

U Bijeljino je često dolazio Srđan Bakajlić da kupuje oružje za četnike. Stevo Damjanović, Leko živjeo je sa Srđanovom sestrom i zato je, i njihovo prijateljstvo bilo jače. Jednog dana Srđan je navratio kod Tine. Kad se ona malo pribrala tražio je od nje da joj sin Mile ide sa četnicima. Rekla mu je: daga budestramota; prije rata kao profesor agitovao je za Rusiju i KPJ-

a sada je okoreli četnik.

Poslije izdržanog strogog kućnog zatvora, Tina se uključila u politički rad u Bijeljini. Prije neprijateljske ofanzive, Bijeljina je, inače, oko 6 mjeseci bila slobodna. U njoj se život odvijao normalno, organizavana je narodna vlast i djelovale društveno-političke organizacije. Rukovodilac SKOJ-a u Modranu Jela Kajmaković u aprilu 1944. održala je sastanak i apelovala na omladinu da se ide sa brigadom ili bar u brda i da bi se izbjegla četnička mobilizacija. Jednoga dana četnici su opkolili selo. Pohvatali su mladiće i djevojke koji nisu poslušali Jelu, a četnicima su bili sumljivi. Počeli su da ih saslušavaju, tuku i šikaniraju, a neke djevojke su vrijeđali i ponižavali. Samo Jelu, koja je ostala da podijeli sudbinu s narodom, nazvali su "Titova pustaija", a kad su je tukli natjerali su je da broji udarce do 30, pa opet ispočetka, jer se, navodno, zabrojila. Djevojkama su kose šišali makazama za šišanje ovaca. Starije žene su savjetovale omladinkama da obuku dosta rubina, jer kada ih budu tukli biće im lakše. Na kraju mobilisali su omladinu da za potrebe Nijemaca radi put od Glogovca do Modrana. Jela opisuje ove slučajeve zločina:

"Oglesi se puška u selu. Pozvaše omladinu da vidi kako je četnik razbio glavu Julki Mihajlović iz Trnove, majci 4 djece. Julka je, donijela pismo Od Vase Popca u Modran. Uхватili su je četnici sa tim pismom. Njihov komadant Pero Stanić tom prilikom, opominjao je, omladinu: Vidite ovu bandu, donijela je pismo od bande. Ko god bude služio njima ovako će proći".

Pripadnici 13. SS divizije zarobili su Zoru Mršić. Poslije mučenja, maltetiranja na razne načine, i silovanja, predali su je četnicima Pere Stanića, on ju je dobro znao jer su oboje bili iz istog sela. To je ovog puta za Zoru bila otežavajuća okolnost. Poslije mrcvarenja četnici su je umorili. Nekoliko dana kasnije isto su postupili i sa njenim bratom Jojom.

SVJEDOČENJA JOVE SOJIĆA I BOKE MIJATOVIĆA

Dok sam boravio sa Odredom u Zvorniku upoznao sam se sa sekretarom Sreskog komiteta KPJ za Bijeljину Dokom Mijatovićem. Čovjek tih i staložen, govorio je smireno i ubjedljivo. Iznosio je šta je sve preživio za vrijeme neprijateljske ofanzive 1944. godine. Tada mu je ubijen i brat Tomo. O ofanzivi neprijatelja razgovarao sam i sa Jovom Sojićem, posebno o tome kako se ona sručila na Semberiju.

U Semberiji uoči ofanzive 1944. karakteristična je bila visoka organizovanost SKOJ-a, AFŽ-a i pionira; organizovan je politički i kulturni život. Skoro svaka kuća u Semberiji imala je nekog od svojih među partizanima; samim tim ljudi ovog kraja krvno su bili vezani za NOP.

Đoko Mijatović

Mustafa Šabić

Vojin Bobar

Jovo Sojić

Zahvaljujući takvoj organizaovanosti sve ranije ofanzive, lokalne ili šire, lako su prebrođivane; protutnjale bi tim područjem, a onda bi se život manje više normalizovao. Bilo je ispadai pokušaja da četnici prodru u to područje. Sve je to na vrijeme onemogućavano. Manji neprijateljski garnizoni iz Janje i Bijeljine pokušavali su da pokrenu lokalne akcije; one su uvijek ostajale bez težih posljedica. U tako intezivnom društvenom -političkom životu semberskih sela, prilagođenih ratnim neprilikama ljudi, koji su bili pročetnički raspoloženi, nijesu smjeli dizati glave; obično bi se vješto pritajili. Bilo ih je u svakom selu. Četnička vojna uporišta bila su slaba i nisu mogla doći do izražaja. Svi će oni u ofanzivi podići glave i sarađivati sa SS snagama u otkrivanju, proganjanu, terorisanju i ubijanju pripadnika NOP-a, njihovih familija, saradnika i simpatizera.

Vojna i politička rukovodstva su početkom marta 1944. godine upozoravala da će predstojeća

ofanziva biti duža i teža od ranijih. Međutim, niko nije mogao da pretpostavi da će trajati tako dugo-7-8 mjeseci. Izgleda daje nerealno procjenjena političko vojna i organizaciona asituacija u Semberiji i Majejici. Ostavljene su bolnice sa stotinama ranjenika i bolesnika. Mislilo se da će pouzdana i dobro organizovana pozadina uspjeti da ih sačuva i obezbijedi. Desilo se drugačije. Zločinačke SS jedinice prošpartale su tim područjima, malo se zadržale u selima, više u garnizonima i uporištima, Bijeljini i Janji. Poslije su otišle dalje za našim snagama koje su se pred daleko jačim neprijateljem povlačile. "Polijski dio zadataka prepušten je kaznenim četama i četnicima (ubijanje ljudi, paljenje domova i kuća, pljačkanje).

Već u početku, dok su nastupale preko Save i vodile borbe protiv snaga NOV i POJ, SS jedinice su bile vrlo surove. Poslije zlodjela činjenih u Južnom Sremu, Bosutu i Sremskoj Rači, pogotovo prelaskom u Bosnu i poslije borbi sa našim jedinicama, masovno su ubijali i pljačkali. Četnici su im u tome zdušno pomagali. Od svojih ljudi po selima tačno su saznali ko je u selu priklonjen NOP-u. Prilikom krvavog obračuna sa pripadnicima NOP-a vršili su selekciju: istaknutije su jednostavno odmah strijeljali, druge na mrtvo premlaćivali, a one koje su smatrali zavedenim poslije premlaćivanja mobilisali su u četničke jedinice, pretežno u komore kao radnu snagu. Formirali su i logore. Tu su bile "radne jedinice" za popravljjanje puteva i obradu zemlje četničkim porodicama. Čitava Semberija je tako bila pretvorena u neku vrstu koncentracionog logora. Narod su zaplašili, sludili, govoreći mu da su partizani uništeni, da Englezi dolaze, brodovima ili avionima, zajedno sa kraljom Petrom. Zabranjivan je izlazak iz sela, kažnjavano prenošenje bilo kakvih informacija o NOP-u; svuda je bilo četničkih doušnika, patrola i zasjeda. Ljudi su neobavješteni o situaciji.

Ginuli su odbornici, ginuli članovi KPJ i SKOJ-a kao i svi koji su imali bilo kakve veze s NOP. One koje je ofanziva zatekla kod kuća, a nisu u prvim talasima bili likvidirani ili otjerani u logore, postajali su umorni, zahvaćeni panikom, pritisnuti strahom za svoje porodice. Skrivali su se oko svojih kuća. Neko je od njih bio namjerno potkazan, neko slučajno pri pretresanju terena otkrivan; Svi su padali u ruke četnika i umoreni. Nastradali su: Pero Ristić iz Čengića, vrlo ugledan domaćin, čiča Živan Cvijetinović iz Modrana, čovjek od 50 godina, vrijedan, pošten, vrlo odan NOP-u. Ubijen je Milan Živanović, mladić iz Kojčinovca; odsjekli su mu glavu i nabili na kolac. Čiča Luka Zelenović iz Glogovca nastradao je u jednoj hajci na putu iz Srema za Semberiju. Poginuo je i Ilija Ivanović iz Kojčinovca, sekretar organizacije SKOJ-a, on se brinuo za ranjenike na tom terenu. U hajkama četnika manje je poginulo mladih ljudi. Oni su u znatnom broju bili u jedinicama NOV-e. Žrtve su bili oni koji su, bili neophodni na terenu, za političko djelovanje, zatim žene, djeca i starci.

Jovo Sojić nastavlja: "Prvih dana juna čulo se da predstoji velika četnička hajka, pa smo Jovan Čobić, Diko Obrenović, Jelica Veljković i ja odlučili da se sklonimo u Janju (gdje je bio SS garnizon) na čardaku kod moje rođake Mice. Nekoliko dana smo bili blokirani od SS grupe koja se zalagorovala u rođakinom dvorištu. Ubrzo je došao i neki vjerski praznik kada je istovremeno i seoski vašar. U crkvenoj avliji izmješala se masa četnika i SS zločinaca, njih po nekoliko stotina. Svi naoružani i narogušeni. Igrali su i pjevali, šenlučili i za bogatom sopfrom jeli i pili. Služile su ih zarobljene žene odane NOP-u. Među njima za kaznu potpuno ošišana, Ruža Mičić. Prijetli su da će uništiti sve one koji su sarađivali sa partizanima. Tvrdili su da znaju i sve koji i sada sarađuju. Mi smo sve to posmatrali sa čardaka gnevni i uplašeni. Uveče išli na vašar i njeno dvoje dječica, bila je i djevojka Stjepanović iz Jamene u Sremu, izbjeglica ispred SS divizije. Imala je 16-17 godina, vedra i neobično lijepa, hrabara djevojka. Bila je spremna, za rad odvlačenja pažnje SS vojnika i četnika od nas, da "flertuje" sa njima. Donosila nam je, smejujući se sa Micom hranu i obavještenja. Tako nam je valjalo izdržati cijelu sedmicu. Čudom smo se čudili kako su te dvije žene sve to uspijevale, odakle im tolika hrabrost i prisebnost i zašto se toliko žrtvuju. Možda bi to još potrajalo, kad iznenada dođe Mica, sva izbezumljena. Četnici su premlatili i ošišali neke naše aktivistkinje u Janji, a sada spremaju pretres mjesta. Sasvim je moguće da ovog puta učine sa SS vojskom. U takvoj situaciji moramo smjesta napustiti njenu kuću. Razumjeli smo muku ove žene i bili odlučni da idemo, ali kuda? Sjetili smo se žandamerijskog narednika Sulejmana Sijačića⁴³ Micinog komšije i simpatizera NOP-a, što smo Jovan Čobić i ja znali, jer smo od ranije imali s njim vezu. Pozvali smo ga i s njim otvoreno razgovarali. Znao je raspored straža, njihovu jačinu i vrijeme smjene. Imali smo u vidu dvije varijante: da se, koristeći se njegovim podacima, provučemo između patrola i poljem uputimo prema Čengiću i Obriježi, ili (za slučaj da prva ne

43. Krajem 1944. godine SS obavještajci su otkrili da Sulejman sarađuje sa NOP-om, pa ga presreli i ubili na putu Bijeljina-Janja. Iza njega je ostala žena sa dvoje nejake dječice.

uspije) da preko crkvene avlije izbijemo u polje prema Drini. Tek tada bi odlučili u kojem ćemo pravcu ići dalje. Napustili smo Jelicu i Micinu kuću, a nas trojica, bos i sa odvrnutim bombama krenuli, sa malim zakašnjenjem, kada su patrola već raspoređivane. Čak smo i nabasali na jednog SS vojnika pa se prihvatili druge varijante. Tako smo, kroz mahal, izbili u Drinsko polje i odatle dalje.

Početkom ljeta počelo se razmišljati kako i na koji način organizovati ono aktivista NOP-a što je ostalo na terenu Semberije; sa njima početi i izvođenje oružanih akcija. Našim okupljanjem i organizovanjem postigla bi se tri cilja:

a) Da se prikupe svi aktivisti NOP-a koje je tu zatekla ofanziva, kako bi se izbjeglo njihovo neorganizovano kretanje;

b) Da se stavi četnicima do znanja da mi tu postojimao, da smo spremni da se borimo i onemogućimo im vršljanje po selima, terorisanje i ubijanje naroda i naših aktivista;

c) Najvažniji je ipak da napadima, zasjedama i likvidacijom istaknuti četničkih SS zlikovaca stavimo do znanja narodu da nismo uništeni, da ga ohrabrimo i podstaknemo na daljnje djelovanje u korist NOP-a. Inače naša situacija je bila teška. Podijeljeni smo u grupe, razdvojeni, a mnogi su i izginuli. Jedna grupa sa sekretarom Sreskog komiteta KPJ boravila je u Trnovi i okolini. Druga sa Gavrom Vidaković bila na području sela Bjeloševba, Glavičice, Obrijež, Kacevac. Treća u kojoj sam bio i ja boravila je, između Janje i Bijeljine, oko Drine, Trnove i Čengića. Ponekad smo, kada nas je situacija nagonila, prelazili jedni drugima i međusobno se pomagali. I to je u prva dva mjeseca ofanzive bilo nemoguće.

Puna dva mjeseca Vojin Bobar, Gavro Vidaković i ja nismo mogli da se okupimo na već dogovoreni sastanak. Kasnije su uspostavljene veze i smošljivija situacija; moglo je biti i sastanaka i dogovora. Neki aktivisti su predlagali da se otpočne s akcijama, drugi da se i dalje uzdržavamo. Mogli bismo izazvati reakciju četnika, a svaku tu akciju bi glavama platili naši saradnici, simpatizeri NOP-a i njihove porodice. Na kraju odlučeno je da se ide u akcije. Oformljena je grupa od 20 boraca, prikupljeno je nešto oružja, a dvojica boraca su imali i puškomitraljeze; Risto Mrconja, izostao iza 17 brigade i Boro iz Brodca. Diko Obrenović i ja smo izvadili jednu "bredu" iz bunara, bačenu početkom ofanzive. Tako je grupa imala tri puškomitraljeza, 6 automata; ostali su bili naoružani puškama. Počeli smo sa akcijama; nekada je nastupala zajedno cijela grupa, a nekada podijeljena u 2-3 grupe. Uspjeh je bio različit, a iza svake akcije uslijedila bi četnička odmazda. Bilo je više a sjećam se triju akcija. Zasjeda četnicima na manastirskoj cesti kod Tavne, kojom je rukovodio Gavro Vidaković; Druga napad na četnike u kući Lazara Marića u Suvom Polju; Treća zasjeda koloni u Biberovićima koju smo zajedno izveli Dragiša Maksimović, Boro Simić i Anto iz Suvog Polja. Ubili smo dva četnika, neke razoružali, vjerovali smo da smo zaplijenili i Kurjakov pištolj. I na povratku iz te akcije ubili smo još dvojicu četnika, prije nego smo se dohvatili Glogovca i Jabanuše. Bojeći se četničke odmazde, iste noći smo obišli četničke uzdanice i njihove glavne oslonce u čitavom kraju: Milivoja Savića i brata mu Tošu, i otvoreno im rekli: "Da će ako se nekoj od naših familija nešto desi, uslijediti naša nova akcija. Nijesu nas poslušali". Sjutradan smo obavješteni da su četnici, kao odmazdu za tu našu akciju, strijeljali 13 naših saradnika, simpatizera i članova naših porodica, osim nekoliko žena, ostalo sve mladići i djevojke. Da se osvete, strijeljali su mi brata od 16 godina i malo stariju sestru. Nama nije ostalo ništa drugo nego da izvršimo najavljenju odmazdu. Ubili smo braću Saviće, stubove četništva u tom kraju; jedan od njih bio je i član prijekog četničkog suda, a Milivoje je učestvovao u izvršenju četničkih presuda. Uslijedila je njihova odmazda, ubili su 15 ljudi, ne po nekom izboru, već na koga su naletjeli. Pored ostalih iz Janje su ubili Dušana Maletića sa dva sina, zatim oca Andrije Blagojevića i još neke. Međutim, poslije su četnici prestali sa odmazdama, a mi nismo sa našim akcijama. Pored toga, četnici više nismo smjeli hodati u manjim grupama i bezbrižno patrolirati. Narod se sve više uvjeravao da su njihove priče o uništenju partizana laži. Tako se naša orijentacija na izvođenje akcija pokazala uglavnom ispravnom; presječna je mučna situacija na terenu. Da se ostalo pri ideji trpljenja i čekanja boljih dana, dok nastupe okolnosti spolja, pitanje je koliko bi naših ljudi platilo glavom. Možda ne u grupnim odmazdama već, pojedinačno.

Oduži se priča Jove Sojića, a iz nje bih htio da zabilježim nekoliko pojedinosti o Stevanu Bobaru, stricu našeg prvoborca Vojina.

Kada je počela ofanziva u proljeće i kada nam je bilo najteže, mi smo sa kućom Stevana Bobara, kao i u ranije dvije godine, održavali veze i u njoj uvijek našli okrepu i zaštitu. Dogovorili smo se sa Stevanom Bobarom kako i na koji način da održavamo veze onda kada je teško bilo prići njihovoj kući; čuvana je, a u dvorištu su bili četnici, radili smo to tako što smo pod velikim

starim hrastom, podaleko od kuće, ostavljali dva kamena. Naime, tamo su uvijek bila dva kamena, pa ako je kamenje rastavljeno, onda nekoga od nas nema u blizini Bobara; ako su sastavljena negdje smo u okolini treba da nas pronađu. Nedaleko od kuće u polju bile su njihove njive. Obično smo noću prilazili tom hrastu, sastavljali kamenje i odlazili u njive Bobara. Čim svane, oni uoče taj znak i odmah bi neko iz kuće Bobara dolazio da nas obavjesti o situaciji i da nam pomogne da se na tom području snađemo. U manje opasnim situacijama, kada se moglo i na drugi način sklanjati, Bobari su imali iskopane baze po svojim zgradama, na svom imanju i sklanjali su tamo naše aktiviste. Jednom prilikom, Jovo Čobić, Diko Obrenović, ja i još neki borci dolazili smo blizu Bobara, sastavljali kamenje i otišli u njivu. Jedan od nas uspeo bi se u krošnju topole i osmatrao puteve, jaruge i šumarke u Drinskom Polju. Tuda bi se mogli izvući u slučaju da odnekud naiđe hajka. Jednog dana primjetismo da se u selu nešto neobično događa: Čula se velika graja i pucnjava. Računali smo da četnici pretresaju teren i očekivali da bi mogli krenuti i prema polju. Iznenada izbije jedna od snaha Bobarovih i obavijesti nas da je njihovo dvorište puno četnika, da ih u selu ima nekoliko stotina. Za njih se u selu priprema ručak. Stevan nam je poručio da se ne mičemo sa tog mjesta dok nas on ne obavijesti. Žena se zatim vrati kući.

Prođe podne, kad primjetismo kako prema nama idu kola i u njima nekoliko žena i djevojaka. Kola prođuše našim "atarom" i mi za pravo čudo, dobismo gotovo cijelo pečeno prase i flašu rakije, uz Stevanovu poruku "sve ide kako treba". Uveče nam je došao i Stevan pa priča kako je dočekao i ispratio četnike.

Došli su iz susjedstva, iz Piliće i Ročevića, pod komandom Laze Pećinara, zatim njihova braća iz Vlasenice, među kojima i nekoliko Bobara⁴⁵ koji tamo žive. Sve ih je domaćinski dočekao i raspričao se s njima, kako je on gazda i ima veliko imanje, sa komunizmom nema veze i ne tiče ga se šta radi njegov bratić Vojin. Bobari su stara srpska kuća i njegovi stari su sarađivali s Gavrom Principom. Boljeg Srbina u okolini nema. Ako oni hoće da ubijaju nekoga onda neka prvo ubiju njega, ali da znaju da će ubiti pravog Srbina. U isto vrijeme je naredio da se kolju živina i prasići, junad i telad. Spremio je obilnu hranu, iznio dobru rakiju i na taj način obrlatio četnike i njihove glavešine i odvratio ih od namjere da u selu prave pretrese i pokolje. Oni su tu ostali do noći i vratili se nazad, a on došao nama komunistima.

Onako dovitljiv, nikad o ratu nije direktno govorio, već što hoće da kaže uvijek je zamotavao. Zaobilazno govorio, pozivao se na patriotizam, za svakoga imao spremnu priču, ali pravu namjeru nije često otkrivao. Taj čovjek u idejnom smislu bio je vezan za NOP, čak mu tu, po socijalnom položaju nije ni bilo mjesto. Međutim, ono što ga je prosto guralo nama, činilo ga čvrstim simpatizerom NOB-e i prijateljem partizana, bila je četnička izdaja, pljačka i zlostavljanje ljudi. To je vrijeđalo njegovo patriotsko osjećanje. Zbog toga je s nama bio toliko čvrsto vezan da se u njega moglo imati puno povjerenje. Inače, Stevan je bio čovjek 60 godina uvijek obješenih brkova i ošišane glave. Šubaru je nosio više u ruci nego na glavi. Bio je vrlo živahan i jako pokretan, njegovom oku gotovo ništa nije moglo da promakne.

Sa simpatijama se Jovo sjeća dječaka Miće Zelenovića iz Čardačina, imao je svega 10 godina. Bio je malog rasta. Nepovjerljiva pogleda i iz njega je teško izvući neku riječ. Dešavalo se Jovi više puta da se zatekne u Drinskom polju, na takvom mjestu odakle mu se ne pruža nikakva mogućnost da lično sazna nešto o onome što se u okolini događa. Mali Mićo je tada znao da se popne na usamljenu jabuku u polju i da čitav dan tu predstoji dok ilegalac leži pod jabukom. Posmatrao bih kud se ko kreće i o tome obavještavao. Interesantno je da ni majci nije htio reći sa kojim se sretao, koga je vidio i šta je radio.

Jednom prilikom je mali Zelenović pričao da je tokom cijelog ljeta odlazio u Drinsko polje, da napasa stoku i hrani dvojicu partizana koji su tamo bili skriveni. Jedan od njih je bio Milorad Simeunović iz Kojčinovca. U to vrijeme i ja sam se sa njim sretao. Nikome ništa o tome nije pričao. Nalazeći se u Trnovi jednom prilikom bilo nas je na okupu nekoliko: Đoko Mijatović, Vojin

45. Bobari su inače, vrlo imućna i ugledna porodica u Podrinju. Imali su mnogo zemlje, mnogo stoke, voćnjaka i vršalice. Živjeli su u velikoj porodičnoj zadrugi. U kojoj se mnogo radilo i dosta štedjelo. Na daleko su bili čuveni po svom gostoprimstvu. U njihovu kuću niko nije mogao navratiti a da ne bude čestito počašćen. Bobari su imali razgranate porodične veze po Semberiji i na dijelu Majevice, pa i preko Drine u Srbiji. Poznati su bili i po tome što su imali direktne veze sa organizovanjem atentata na vojvodu Franca Ferdinanda, na Vidovdan 1914. godine. Jedan od Bobara, je zbog toga proveo prvi Svetski rat na robiji u logoru u Aradu. Za cijelo vrijeme Drugog svetskog rata ta porodica je bila na strani NOP-a. U predratnom, a i ratnom vremenu glava porodice je bio Stevan Bobar.

[Bobar, Hasan Grapčanović, ja i još neki drugovi. Stiže poruka da je Alaga Mujić iz Bijeljine poručio da "drugovi treba da odu odmah tamo gdje je Vojin izgubio kapu". Kada smo to čuli malo smo se šalili na račun Vojinove kape. Počesmo ipak ozbiljno da razmišljamo: šta bi ta poruka mogla da znači? Ispostavilo se da je Vojin više puta gubio kapu, pa se sada ne zna na koje mjesto treba ići. Ipak je izvršena selekcija tih "slučajeva". Stalo se na stanovnište da bi to moglo da bude mjesto u Adi pored Drine, kod kolibe partizanskog saradnika čiče Cveje Trifunovića u Popovima. Dogovorili smo se da krenemo tamo. Idemo Vojin Bobar, Hasan Grapčanović i ja. Zavučemo se u šikaru ne daleko od kolibe i čekamo da naiđe Cvejo ili neko od njegove porodice. Kako niko nije nailazio, odlučeno je da noću priđemo kolibi i da se javimo. Međutim, koliba je bila prazna. Ponovo se zavučemo u šikaru, pritajimo se i čekamo čitav dan. Prošla je i druga noć kada se pojavi čika Cvejo. Kaže da su ga potjerali četnici da ih kolima prevoze iz Popova prema Savi, pa zbog toga nije bio u kolibi. Porodicu je odatle sklonio. Vrlo brzo se ispostavilo da na tom ne punom hektaru zemlje u tih 48 sati, nijesmo bili sami. Tu su u isto vrijeme bili Veljun Simić i Marko Nikolić. Došli su kao kuriri iz Srema i htjeli da preko Cveje uhvate s nama vezu. Oni su »poslali poruku da idemo tamo "gdje je Vojin izgubio kapu". Dva dana i dvije noći, u tako maloju šumi boravila porodica, a da jedni za druge nijesu čuli ni vidjeli. To je moglo da se samo desi vještima ilegalcima.

Priča Đoke Mijatovića počinje od vremena odluke Oblasnog komiteta KPJ usvojene 10. maja 1944. godine na Čajirima: Određeni broj članova partijskog rukovodstva, nakon udarnog talasa ofanzive, treba da se vrati u Semberiju.

U toj grupi su: Milan Pantić Tenk, član biroa Okružnog komiteta KPJ, ja kao sekretar sreskog komiteta KPJ, Vojin Bobar, Marko Petrović Travarić, Hasan Grapčanović i još neki drugovi.

Preživjeli saradnici i simpatizeri NOP-a područja na koje smo stigli, i pored velikog rizika, primili su nas toplo. Pričali su nam kako je tih dana svaka stopa terena sistematski pretresana u potrazi za bazama u kojima su bili smešteni partizanski ranjenici i bolesnici. Počinjeni su grozni zločini. Teritorija je, po njihovoj ocjeni, "pacifikovana" i računalo se da u Trnovi sve od jeseni četnici neće vršiti veći pretres terena. Trnova i pored svih žrtava, ni ovoga puta nije poklekla. U njoj su bila svega tri slučaja odlaska pojedinaca kod četnika: jedan je bivši predsjednik NOO, kojega su, poslije izvjesnog vremena, ilegalci likvidirali i dvojica iz zaseoka Jakovića. Jednom prilikom se u Trnovi zatekla grupa od 20 ilegalaca. Iznenada je u selo upala veća grupa četnika. Naredili su da im se spremi ručak. Dvije žene su, u isto vrijeme iz iste kuće, pripremile i ponijele ručak i za jedne i za druge i za četnike i za ilegalce. Kada su ih ilegalci upozorili da je to što čine vrlo rizično, odgovorile su: " njima moramo, a vama hoćemo, zašto da oni jedu a vi da budete gladni".

Nešto prije toga grupa od 4 do 5 ilegalaca se krila u šumi blizu Trnove. Odjednom na njih je nabasala djevojka. Kada su je upitali koga traži rekla je "baš vas". Otac mi je rekao da vas pronađem i dovedem, jer hoće da vas vidi, bio je to čika Risto Nikolić, čovjek od blizu 70 godina. Nije mnogo znao o partizanima, ali ih je smatrao pravim borcima za slobodu. Bio je simpatizer NOP-a. Kada se ukazala prilika došli su da posjete čika Ristu. razgovarali su sa velikim zadovoljstvom. Bio je sav srećan što vidi petokraku. Ilegalci su stalno bili u Trnovi, sa mnogim ljudima imali su vezu, računali su da nema nikakve potrebe da se viđaju sa čika Ristom. U godinama je i mogli bi mu navući četnike na vrat. On je, međutim želio da ih vidi. Zato je u više navrata slao kćerku da pokuša da ih pronađe, da bijoj to najzad pošlo za rukom.

PROBIJANJE PRVOG BATALJONA MAJEVIČKOG ODREDA OD ČENGIĆA DO MEDEDNIKA

U Sremskoj Rači sam 7. maja razgovarao s obavještajcem Majevičkog odreda Leonom Flikerom Lukom. Od njega sam se rastao 21. aprila prilikom neprijateljskog napada na prvi bataljon na Udrigovo. Kasnije sam razgovarao i sa komadantom prvog bataljona Milom Mičićem i dvojicom boraca iz te jedinice: Cvikom Antićem i Obrenom Đokićem. Oni su mi detaljno opisali kako su prošli posle borbe na Udrigovu.

Za vrijeme borbe na Udrigovu bataljon se razdvojio na tri grupe. Sa jednom grupom se kretao i probijao, zamjenik komadanta 38. divizije potpukovnik Ratko Perić; sa drugom komadant bataljona Milo Mičić, a sa trećom politički komesar 1 čete Živan Cvijetinović. Pucalo je sa svih strana. Teško je bilo snaći se, a naročito odlučiti kuda da se odstupa. Prva grupa je odstupala Kosom kroz Bogutovo Selo; Bila je tučena jakom bočnom neprijateljskom vatrom. Koristeći šumarke, živice i potoke, našla se u omanjoj šumici u selu Ugļeviku.

Tu je sačekala noć. Kako nisu znali kuda je odstupio ostali dio bataljona, padom mraka su se vratili odakle su i došli tj. u dolinu rijeke Janje. Naišli su na jednog borca iz Srema koji im se pridružio. Produžili su uzvodno prema Tobutskoj školi. Naletili su na četničku zasjedu i skrenuli prema Medića kućama u Tobutu. Sklonili su se u šumarak i predanih. Ratko je poznavao Danila Medića, čija su dva brata bila sa partizanima; obezbjedio im je nešto hrane iako je sam siromašno živio. Uveče su pokušali da se probiju prema Međedniku. Nijesu uspjeli zbog velike aktivnosti četnika. Ponovo su okrenuli prema Bogutovu selu. nadali su se uzaludno da će uhvatiti vezu sa nekom od naših većih jedinica. Slijedeće noći došli su u partizansku Korenitu i javili se našem odborniku Mihajlu Đokiću. On je Obrena, Vojku i Sremca smjestio u vlažnu bazu na oranici. Zbog nedostatka kiseonika postojala je opasnost da se poguše. Pokušali su da pušćanim cijevima naprave otvor u krovu, sitna zemlja odmah je zatvarala otvore. Poslije 5 mukotrpnih časova primorani su da dignu kapak, nijesu mogli više da izdrže. Ostale borce zajedno sa Ratkom pronašli su skrivene u potoku. Tom prilikom primjetila ih je jedna žena i javila četnicima. Njihov domaćin Mihajlo donio je oveci hljeb i komad slanine da ponesu sobom. Da bi izbjegli napad četnika krenuli su odmah dalje. Kasnije su saznali da su četnici Mihajla strijeljali u znak odmazde što je skrivao partizane.

Još u neizvjesnosti gdje se nalaze ostali dijelovi bataljona, krenuli su prema Zagonima. Selo Zagoni nalazi se u blizini Bijeljine i neprijatelj najmanje očekuje da se tamo kriju partizani. Međutim, upravo tu su naišli na veći dio bataljona sa komadantom Milom Mičićem. Malo su se odmorili. Ustanovili su iz razgovora, da su u nekim selima svi istovremeno boravili i to u blizini. Zbog odlične konspiracije nijesu znali jedni za druge. Ni druga grupa nije prošla bolje. Probijala se preko Bogutova sela i prikupila na Jablan gradu. Odlučivali su kuda dalje? Nijesu znali u kom pravcu su odstupili ostali dijelovi bataljona niti su imali veze sa zamjenikom komadanta divizije i komadantom Odreda. Kao pogodan za povlačenje izabran je pravac preko kose Prosjeke prema Gornjoj Trnovi i Podrinju. Međutim tamo su primjećene jače neprijateljske snage koje su palile upravo Donju Trnovu. Probijanje prema Majevidi nije dolazilo u obzir, znali su da je tamo neprijatelj vrlo aktivan. Došli su do zaključka da se upute prema Semberiji kuda su prvobitno i krenuli. Pješakeći preko Zagona našli su se u Gornjem Dragaljevcu u namjeri da predane u potoku obraslom šumom. Stupili su u vezu sa seoskim odbornikom. Komadant bataljona gaje dobro poznavao, iako NOP-u vrlo odan, sada je bio uplašen, tačnije izgubljen.

"Bježite ljudi, Nijemci su odmah kod točka oko 2 km od njegove kuće, a četnici po cijeli dan krstare. Cijenim daje za partizane vrlo opasno".

"Mi nijesmo svratili kod tebe da nam ti držiš predavanje šta je sa partizanima. To mi znamo bolje od tebe. Evo nas, ali nemamo vremena da polemishemo, već ti nama kao član NOO obezbijedi hranu za vojsku. Iznenaduje nas što si se toliko uplašio i zaplivaio u četničke vode;" reče mu ljutito Milo Mičić; "Čim nam doneseš hrane odlazimo oдавде!"

Prošlo je i tri sata poslijepodne, izgledniji borci još čekaju hranu, kad osmatračsa drvetajavi da od Magnojevića, Gornje Bukovice i Zabrđa kreće streljački stroj SS zlikovaca s četnicima. Ocjenjeno je da oni hoće da izvrše napad na bataljom. Ranije je odlučeno da se uveče krene prema Koreniti. Međutim istog časa i otud se čula jaka paljba. U toj takvoj situaciji naredenojeda se jedinica probija preko Gornje Čađavice i Gornjih Zagona za Glogovačke šume. Na tom putu borci nailaze na streljački stroj četnika, razbijaju ih nanoseći im osjetne gubitke. U toj borbi nestao je komandir prve čete Jovo Mitrović Bego. Kasnije se saznalo da je ostao u četničkoj jedinici. Oktobra 1944. godine uhvaćen je i strijeljan.

U Gornjoj Ljeljenči prijatno su iznenađeni kada su naišli na treći bataljon našeg Odreda. Njegov komadant bio je Branko Stojanović Krvavi. On je toga dana vodio borbu u Korenitskim šumama. Tu su se dogovorili da treći bataljon ostane u Ljeljenči, a prvi da ide u Zagonske šume. U selu Gornji Zagoni sreli smo se sa Ratkom Perićem i njegovom grupom; dalje su zajednički djelovali. Od nekud se iz šume pojavio i obavještajac Odreda Leon Fliker Luka sa desetinom boraca. I oni su se krili po šumama, tražeći vezu sa glavninom bataljoma. Obradovali su se Lukinom dolasku. Mislili su daje poginuo.

Kod nekih boraca nastalo je kolebanje i demoralizacija. Ne vidi se izlaz iz ovako teške situacije, jednog dana pobjeglo je kućama 5 boraca. Na malom prolanku komadant Mičić postrojio je bataljon od oko 70 boraca. Provjerava na koga se može računati. Toga momenta čula se i pucnjeva kod trećeg bataljona. Komadant Mičić je rekao: "Da se u ovakvoj teškoj situaciji traže veliki napori i žrtve. Ko ne može to da izdrži neka izađe iz stroja, odloži pušku i ide kuda god želi. S onima koji su dezertirali u slijedećem susretu gledaćemo se samo preko nišana." Iz stroja izađe 14 boraca i komandir druge čete. Položiše oružje gledajući postiđeno u

zemlju. Nastala je mučna situacija. Neko iz stroja, kao da je želio da prekine tu napetost viknu:

"Kukavice jedne, izdajice! Takvi nam i ne trebaju bićemo bolji i jači bez vas."

Borci u stroju su živnuli, oči im postaše veselije i svjetlije kao da dobiše neku novu snagu i sigurnost. Osudiše kolebljivce.

Osmotren je pokret četnika na cesti Ravno polje-Zabrđe. Da bi izbjegao napad, bataljon je krenuo kroz šumu prema Ljeljenči, a čula se vika i komande SS vojske, koja je nastupala zajedno sa četnicima. Zahvaljujući gustom izlitaloj šumi uspjelo je izvlačenje preko sela Hasa u Glogovačke šume. Tu su se našli sa 3 bataljonom.

Marinko Masimović

Obren Đokić

U Glogovačkim šumama pridružila im se i 3 grupa boraca iz prvog bataljona. Za nju bi se moglo reći da je nešto bolje prošla. Odstupajući iz doline Janje, naišli su na šinjel s oznakom potpukovičkog čina, a malo dalje i krvna putu. Čulo se da je ranjen Ratko Perić. Raport je uskoro izmijenjen: Nije ranjen Ratko već njegov konj. Ubrzo naiđoše na sedlo, a zatim i na konja iz čijih nozdruva lije krv. Ratkov šinjel spao je sa konja, neprijatelj ga je našao i hvalio se kako je ubijen partizanski potpukovnik.

Borci iz svih četa prikupili su se u malom voćnjaku u Bogutovu selu, zaseoku Mukat. Okolo još se čije pucnjava i tresak bombi. Ovdje se nalazio hrabri borac i rukovodilac, politički komesar čete Živan Cvijetinović. On je bio na čelu te grupe. Krenuo je kraj ograde, između kuća, a za njim ostali borci, koristeći maskirano svako drvo i žbun. Naišli su na telefonski kabal koga je Živan, dok su mu zrna fjukala oko glave presjekao bajonetom. Odstupali su pošumljenom kosom preko sela Ugljevika prema rijeci Modranu. Odjednom se začu njiska konja sa brda sa koga su upravo sišli. Kroz desetak minuta ranjeni konj, je u galopu, sustigao partizansku kolonu. Onako sa krvavom gubicom, izgledao je kao da traži pomoć ili zaštitu. Pokušali su neki da ga otjeraju, da ne bi otkrio prisustvo i pravac kretanja kolone. Uzalud - konj je radosno kaskao kraj kolone i prati je sve dok nije pregazila rijeku Modran. Tu je ostao, gledajući je i njišteći za njom.

Prikupili su se u šumici nedaleko od lijeve obale Modrana i tu predanih. Bilo ih je ukupno 28. Iz svih su četa. Komesar Živan Cvijetinović je predložio da se privremeno organizuju u jednu četvu i da se organizuje rukovodstvo koje bi komandovalo dok ne dođu u sastav bataljona. Ako se neko od boraca ne bi stavio pod komandu, razoružati ga, njegovu pušku sakriti, a njega pustiti da ide kud želi. Za privremenog komandira čete izabran je Stevo Pavlović Čoča, za njegovog zamjenika Cviko Antić, a za političkog komesara Živan Cvijetinović.

Koristeći noć i vodiča četa se provukla između neprijateljskih položaja i dolinom Modrana krenula prema Zabrđu. Kad su naišli na četnike promijenili su pravac i okrenuli prema Gornjoj Čađavici. Zavukli su se u gusti š i tu predanili. Umorni, gladni i iscrpljeni pokušali su da u jednoj kući dobiju obavještenje o neprijatelju i nešto hrane. Međutim dobili su samo grdnje i psinke domaćice. Tražila je da se odmah izgube iz dvorišta, jer su Nijemci sasvim blizu; nastradaće joj familija i izgorjeti kuća. Pomoći nije bilo, prebacili su se u zagonske šume. Jedan prilično siromašan seljak dovukao im je hrane i obavještavao o kretanju neprijatelja. Šuma je svakodnevno pretresana. Zahvaljujući vještom manevrisanju, uspješno su izbjegavane brojne zasjede. Jednoga dana riješeno je da se predani u gustom šumici u neposrednoj blizini željezničke stanice Suho polje. Na njihovu sreću, niko ih nije primjetio. Zatim su kad je pao mrak krenuli prema Glogovakoj šumi.

Poslije noćne kiše u Glogovačkim šumama postade veoma hladno. Borci cupkaju u mjestu da bi se zagrijali. Stravstevni pušač Cviko Antić priđe političkom komesaru čete:

"Neko ima u ovoj šumi i to blizu nas, ili je vojska ili su seljaci".

"Odakle ti znaš", upita ga Živan

"Osjećam miris duvana"

Borci se počеше šaliti na Cvikin račun, misleći da on to samo priželjkuje.

Šta ovi Tobudani mogu izmisliti to živ čovjek ne može shvatiti!, reče jedan borac u šali.

Cviko se malo i ljutnu, uze pušku u ruku i krenu kroz šumu. Kroz desetak minuta vrati se nasmijan i radostan.

"Kažem ja vama da ima nekog u šumi, a vi se meni smijete", likuje Cviko. Našao sam zamjenika komandanta divizije Ratka Perića i Milu Mičića sa bataljonom.

"Gdje, bolan?!" Skočiš borci, ushićeni.

"Evo tu, u šumi, ne daleko od nas, nema ni 200 m. Tu je i bataljon Branka Krvavog. Ratko je rekao da politički komesar Živan odmah dođe kod njih".

U Glogovačkim šumama održan je zajednički sastanak pod rukovodstvom zamjenika komandanta 38. divizije Ratka Perića. Na osnovu izvještaja svih grupa razmotrena je vojno politička situacija. Zaključili su slijedeće:

- a) da neprijatelj prati kretanje naših jedinica,
- b) da ih svakodnevno napada i goni u stopu,
- c) da municije nema niti prilike daje zaplijenu ili dobiju sa strane (mnogi nisu imali više od 5 metaka). Borci su iscrpljeni, zamoreni i gladni, mnogi bos i slabo odjeveni. Kiše su i hladno je vrijeme pa su se neki pokolebali. Ima i pojava dezertersva. Zaključeno je da ih neprijatelj neće pustiti na miru dok ih ne protjera sa ovoga terena ili dok ih ne uništi. Da bi sve to izbjegli i sačuvali jedinicu, odlučili su da se povuku iz Semberije.

Naređenojedase:

- a) 1. bataljon sa zamjenikom komandanta divizije Ratkom Perićem, probije preko Majevice u Šekoviće i spoji s 38 divizijom.

- b) da se 3 bataljon sa političkim komesarom odreda Cvikom Radovanovićem prebaci u Srem, a ukoliko to ne bude moguće, da se održi u Semberiji.

**ŠTAB ČETVRTOG
MAJEVIČKOG
NOP ODREDA**

Prvi bataljon je krenuo koncem aprila i poslije borbe protiv četnika i zelenog kadra, stigao u selo Čengiće. Tu su se borci malo odmorili i prenoćili. Rano izjutra bataljon su napali četnici sa jedne i SS vojska sa druge strane. Koristeći šumarke i potoke bataljon se povlačio prema Bjeloševcu. Usput su borci naišli i na otkrivene baze, pobijene i nesahranjene ranjenike. Osjećao se težak zadatak. Neki ranjenici su virili iz još neotkrivenih baza, ili su posmatrali kolonu boraca koja je odstupala. Molili su ih da i oni sa njima pođu, iako su stvarno bili nepokretni. Zadovoljili su se i sa lijepom riječi svojih drugova koji su ih savetovali da ostanu još u bazama; oni će se po njih vratiti kada prođe nerijateljska ofanziva.

U Bjeloševcu su naišli na zasjedu SS jedinice, razvila se oštra i neravna borba. Mitralski rafali sjekli su granje sa šljiva, a tresak bombi odjekivao je dolinama i potocima. Preplašeni narod bježao je, a i sam nije znao kuda. Čuli su se jauk žena i plač djece. Bataljon se pod borbom probijao prema Gornjoj Pilići sa ciljem da se što prije dograbi pošumljene kose iznad manastira Tavne. Cviko Antić sa grupom boraca vatrom je štitio odstupnicu kolone.

Iz blata me ubode veliki šljivin trn u bosu nogu. Nijesam mogao ići dalje već sam sjeo na zemlju i pokušao sam da ga sjedeći izvadim prstima; nijesam uspio. Uhvatio sam ga zubima i zvukao kao ekser kliještima. Za to vrijeme kolona mi izmače iza jedne živice, kad iz šumice ispadoše četnici i zeienokadrovci.

"Predaj se, banditu komunistički"

Ostvoriše paljbu na mene, ali se brzo snađoh. Nanišanih u jednog zelenkadrovcu i on pade. Njihovu malu zabunu iskoristih i umakoh im. Sustigao sam ranjenog vodnika Stevu Pavlovića iz Glavičica. Posrče, i teško ide. Pokušao sam da ga povedem iako je stalno zviždalo oko ušiju. Odjednom se on skljoka na zemlju. Krv mu curi iz lijeve strane grudnog koša. Bi mi žao, ali nijesam imao mogućnosti bilo šta da učinim. Uzeo sam njegovu pušku i produžio za kolonom. Kasnije smo saznali da je Stevo uspio da se skloni kod Vidakovića u Bjeloševcu, gdje su ga četnici pronašli i ubili.

Dok sam skidao pušku sa Steve pojavi se desetak bandita i povikaše:

"Hvataj ih žive", ranjeni su!

Trnci prođuše od straha, pa pomislih: "Ne dam vam se živ u ruke, ostaviću jedan metak i bombu za sebe". Okidoh na jednog četnika ionseopruži. Nešto mi se sa srca svali i sam za sebe rekoh: "Osvetio sam te, Stevo". Pojurih sokakom, za kolonom, koju više nisam vidio. Zrna oko mene zuje. Zadihan i sa dvije puške pristigoh u začelje. Čula se jaka vatra sa čela kolone, a u isti mah zaštekta mitraljez "šarac" iza leđa. Okrenuo sam se da vidim odakle nas gađaju. Osjetih da metresnu nešto u lijevu plećku i lijeva ruka mi klonu. Toplo mi po ramenu, odakle mi spade puška poginulog Pavlovića. Neki borac u onoj gužvi, opsova me što bacam pušku, ne znaju da sam ranjen i da imam dvije. Produžio sam dalje, a topla krv curi niz leđa i ruku. Paklena vatra tuče sa svih strana, ne može se oko otvoriti. Ispred mene jednog borca raniše u nogu, on se skloni u jedan grm. Desno od mene pade komesar Živan Cvijetinović i povika: "raniše me banditi". Sa Budimkom Jovanovićem pritrčah, da mu pomognemo. Uhvati smo ga ispod ruke da ga dignemo, ali se on nije mogao oduprijeti na noge. Mitraljez mu presjekao obadvije noge. Lice mu je izgledalo i blijedo i crno. Ponijeli smo ga na rukama, noge mu vise i klate se. Zrna fijuču. Držao se junački, bez jauka. Ubrzo je ocijenio da ga nećemo moći iznijeti i spasiti, pa nas zamoli: "Vi mene, drugovi, sklonite u ovu šumicu pa idite, da i vi ne bi stradali".

Nijesmo ga mogli dalje nositi. Teška srca zavukli smo ga u gusti žbun i tu ostavili. Na opasaču mu je visila jedna bomba, a od mene je zatražio još jednu. Sa obadvije skinuo osigurače.

Krv mi je natopila odjeću i počeo me hvatati nesvjestica. Padoh pored Živana, a uhvati me Jovanović ispod ruke i povede govoreći da se moram spasiti. Pucnjava još traje. Nastavi smo put. Počeo mi se pomalo razbistravati u glavi i htjedoh da se vratim po Živana. Mučilo me što smo ostavili ranjenog borca, koga smo toliko cijenili. Svjestan sam bio da ga nikad više nećemo vidjeti.

Primjetih pred sobom obavještajca odreda Leona Flikera Luku. Drži lijevom desnu ruku i curi mu krv. Malo dalje stajao je Obren Đokić, lakše ranjen u list noge. Kolona bataljona uspjela je da se izvuče iz neprijateljske klopke i njegove unakrsne vatre. Spuštala se u dolinu rijeke Tavne, prema Gornjoj Pilići. Čuše se eksplozije dvije bombe iz pravca šumice u kojoj je ostao Živan Cvijetinović.

U Gornjoj Pilići nije bilo četnika. Otišli su u pljačku u Donju Trnovi i Čengiće. Tako su borci mogli na miru da se odmire i nahrane, a ranjenici previju. Uveče su prikupljeni borci krenuli preko sela Krčine i 29. aprila stigli na Jablan grad gdje su i predanih. Odlučeno je da ranjenici Leon Fliker Luka i Cviko Antić, sa dva pratioca rodom Semberca, uveče krenu u Semberiju, i tamo se sklone. Bataljon je krenuo prema Majevidi sukobljavajući i probijajući se često u borbi sa četnicima. Manevrisao je kroz sela Peljave, Priboj i Tobut i 5. maja, preko šume Tisovice, stigao na Medednik. Kada je bataljon prelazio cestu između Lopara i Čelića blizu Mačkovca napali su četnici i tada je puškomitraljezac Branko Obradović ubio trojicu. Tom prilikom četnici su zarobili bolničarku Radojku Žarkiće, rodnom iz Lopara.

Na Međedniku su zatekli nekoliko terenskih političkih radnika sa više boraca. Tu je bio i komandant drugog bataljona Majevičkog odreda, Jovaš Radovanović; on je prije nekoliko dana stigao iz Gornjeg Dragaljevca sa Perom Jokićem i jednom drugaricom.

Do 10. maja četnici su napadali bolnicu u Jelicima više Jablanice. Pobili su sve teške ranjenike ispalile barake. Neke zarobljene partizane otjerali su u četnički štab u Tobut. Otkrili su gotovo sve baze sa ranjenicima, sa odjećom, obućom, hranom, oružjem i municijom. Našli su i dvije haubice sa granatama 16. Vojvođanske divizije koje su bile skrivene u selu Piperima.

Preostali ranjenici i bolesnici zajedno sa borcima koji su ih štitili u manjim grupama su manevrisali po Majevidi. Krili se po vrtačama. Četnici sa SS zločincima često su pretresah šumu i progonili ih. Vrlo teško su dolazili do hrane. Preko vodeničara u potočarama nabavljah su kukuruzno baršno i od njega pravili kačamak i kašu. Ubrzo su četnici zabranili vodeničarima da melju noću, kako bi onemogućili da se partizani snabdijevaju sa brašnom. Kad ne bi imali šta drugo, jeli su i bukov list i travu. Neki su u potocima hvatali rakove i pekli ih na vatri.

Oko 15. maja krenule su na Majevicu 38. istočno bosanska i 36. Vojvođanska divizija; Tom prilikom je ostatak bataljona Majevičkog partizanskog odreda, sa njegovim Štabom, ušao u sastav 17. Majevičke brigade. Sa njima su pošli i pokretni ranjenici.

20. maja Stab 3 korpusa obavještava Vrhovni Štab da se prvi bataljon 4. Majevičkog partizanskog odreda, sa 17. Majevičkom brigadom, prebacio sa Međednika u Šekoviće.

SS jedinica je u maju 1944. godine zarobila na Busiji jednog kurira iz 36. Vojvođanske divizije. Vezanog, dotjerali su u selo Konjkoviće, gdje im je bio logor. Bio je u košulji i pocjepanim pantalonama. Na nogama je imao opanke. (Očevidad Stanko Elezović nam ispriča). Natrpali su mu soli u usta i oči, pa onda pozvali potkivača konja i potkovali ga. Pod svaki nokat na prstima nogu udarili su mu po jedan ekser. Stisnuo je zube, lice mu se grčilo, graške znoja su izbijale na čelo. Ni riječi nije rekao. Počeli su ga ispitivati iz koje je jedinice, koliko je njeno brojno stanje i kakvo naoružanje. I to je prečutao. Tako njegovo držanje još više je razbjesnilo zločince, pa su ga tukli do iznemoglosti i zatim strijeljali.

"Vidite kako je mršav, ne obrijan i pocijepan. Jadan je on da bi se borio protiv nas, ovakve vojske i sile!" Dobacivali su zločinci.

Leš mu je više dana ležao kraj ceste i počeo se da raspada. Mještani su molili oficira Tanovića da im dozvoli da ga sahrane.

"Ako bi smo ga sada otkopali sigurno bi našli eksere kojima je bio potkovan" primjećuje Stanko Elezović.

Politički radnici koji su poslije povlačenja Odreda sa Majevice, ostali na Međedniku, loše su prošli. Kad je doznao da su se jedinice 4. Majvičkog odreda povukle sa terena i da je ostao samo manji broj ranjenika sa slabim obezbjeđenjem, neprijatelj je preduzeo sistemasko pretresanje terena, u cilju da ih uništi.

Ranjenici i bolesnici krili su se po raznim pećinama, potocima i šumarcima. Često su napadani i od domobrana i zelenokadrovaca od Doknja, a od SS vojske i četnika iz pravca Mačkovca i Lopara. Pretresali su sistemaski šumu da bi pronašli prirodna skloništa u kojima su se mogli kriti ranjeni partizani. Koliko je bila teška i neodrživa situacija na Majevici govori i ovaj primjer. Prvih dana avgusta 1944. godine član opštinskog komiteta KPJ za Jablanicu Pero Ilić krenuo je u selo Vakuf da sa Milošom Antićom i Zivanom Mihajlovićem dođu u Jablanicu, trebalo je da tamo uhvate vezu s Perom Jankovićem, sekretarom sreskog komiteta KPJ za Majevicu i da mu referišu o situaciji na terenu. Janković je održavao vezu sa Tuzlanskom organizacijom KPJ i sa komandantom Tuzlanskog NOP odreda Omerom Gluhićem. Kad su stigli u Jablanicu, do kuće Mitre Jovana Lukića, uveliko se smračilo; naprijed je išao Pero Ilić oprezno i s pištoljem u ruci. Iznenada je neko povikao "stoj"! Pero je zastao, onaj sa druge strane nije se držao pravila da tri puta opomene; puška je planula i zрно je pogodilo Peru u glavu više lijevog oka. Do tog momenta uspio je da iz pištolja opali 2 metka u pravcu četnika; zatim se onesvjestio i pao na zemlju. Miloš i Živan su pomislili da je Pero poginuo pa su odstupili, a četnici su se razbježali. Kad je Pero Ilić došao svijesti i ostao potpuno sam pomišljao je i da se ubije da ne bi živ pao četnicima u ruke. U zadnjem momentu se predomislio i sa pištoljem u ruci odstupio oko 300 m u jedan potok. Osluškiavao je da li se negdje čuju četnici. Čuo je galamu četnika koji se vraćali prema kući Lukića. Vikali suda su pronašli pušku i kapu titovku. Uz neopisive fizičke napore Pero je otišao u Vakuf na vezu. Poslije jedan sat došli su Miloš Antić i Živan Mihajlović, oduševljeni što su Peru vidjeli živog. Sjutradan su četnici doznali da su teško ranili Peru Ilića i dali su se u potjeru pretresajući sumljive kuće i šumarke.

Tu noć desetina četnika je prespavala u udžeri Jovana Lukića. Stražu je držao četnik Cvijetin Blagojević, koji je teško ranio Peru Ilića. Peru su drugovi previli i 3-4 dana krili na raznim mjestima. Ubrzo je stiglo od sekretara Okružnog komiteta KPJ za Majevicu obavještenje kako su četnici dobili zadatak da Peru Ilića pronađu živog ili mrtvog. Kako skloniti teško ranjenog Peru? Prihvaćena je ideja da se on uputi na drugi teren. Prebačen je noću u Nakića šumu u Milino selo. Poručio je svojoj majci da 10 dana kuka za sinom koji je navodno umro od zadobijenih rana, alise ne zna gdje je sahranjen. Srećna majka znala je da joj je sin Pero živ i da se od zadobijenih rana liječi na sigurnom mjestu. Prihvatila je sinov prijedlog. Oko 20 dana Pero je boravio u Milinom selu i počeo se oporavljati. "Tek tada sam postao ubijeden da ću ostati živ", sjeća se svoje teške drame Pero Ilić.

Doznali smo da su nastradali kuriri koji su 4. maja poslati u Bosnu. Odabiremo druge koji moraju biti oprezniji i snalažljiviji, kako bi u Bosni saznali o našim jedinicama, i pribavili podatke o neprijatelju u Majevici i Semberiji. U Štab odreda dođe Mitar Vidić, sekretar Opštinskog komiteta KPJ u Gornjem Crnjalovu, on je rodom iz Donje Trnove.

"Saznao sam da bi trebalo da kuriri idu u Bosnu. Dođoh da vam kažem kako bih i ja želio da pođem. Smatram da imam dovoljno iskustva kao kurir, a teren dobro poznajem.

Pred nama je stajao čovjek srednjeg rasta i odvažnog držanja. Drago nam je bilo što nam se obvoljno javio siguran čovjek u koga možemo imati puno povjerenja da će uspješno izvršiti ostavljene zadatke.

Prije nego što će kurir krenuti Dojčin Lukić predloži da sa njima ide i Aleksa Kostić u selo Vršane, odakle je i rodom, a da Mitar Vidić pođe u Crnjelovo.

"Aleksa je stari ilegalac, jako promoćuran i snalažljiv. U njega i Mitra sam siguran da će sa spjehom obaviti posao". Aleksa je pristao da ide.

8. maja uveče krenuli su Mitar Vidić i Aleksa Kostić, a sa njima i Mićo Živić iz Donjeg Crnjalova; on je dobar poznavale Save i odličan veslač. Insistirali smo da požure i da što prije se vrte obavljena posla.

10. maj, poslije noćne kiše, maglovito i hladnjikavo majsko jutro. Već treći dan kako nemamo nikakve veze s Bosnom, niti znamo šta je bilo s Brankovim bataljonom.

Od Štaba Sremskog Odreda tražili smo pomoć da pređemo preko Save i da uhvatimo vezu sa ostatkom našeg odreda. Nisu imali dovoljno snaga da nam pomognu, a to i ne bi mogli učiniti bez odobrenja Glavnog Štaba za Vojvodinu. Rukovodioci Sremskog odreda shvatili su situaciju i teškoće u kojima se nalazi naš Odred. Bili su voljni da pomognu sve što je u njihovj moći. Komandant jednog bataljona Sremskog odreda Slavko Lipić kaže:

"Samo neka meni dozvoli Štab odreda da krenem sa svojm bataljonom sa vama preko Save. rastjeraće mo onu bandu. Kad ih potjeramo neće se zaustaviti do Tuzle; pogotovo kad uhvatimo vezu sa Brankom Krvavim i s njim se udružimo.

Iako smo bili ubjeđeni da nam Glavni Štab za Vojvodinu ništa ne može pomoći, ipak smo poslali Izu Jahića da još jednom obrazloži teškoće u kojima se nalazimo i traži pomoć. Zračak nade ipak je postojao; možda će iz Glavnog Štaba Vojvodine naći neki izlaz i pomoći nam da iprebacimo ostatke Odreda iz Semberije u Srem.

Drugi je dan kako naše dvije čete drže položaj prema Bosutu. Neprijatelj vrši česte ispade prema Sremskoj Rači. zato moramo stalno biti veoma oprezni. Na to su nas upozrili i Sremci, prilikom smjene njihovih četa sa položaja. Da situacija bude još komplikovanija navalio na nas, «agresivno i masovno, još jedan neprijatelj: Majevićani nijesu vični da se bore protiv rojeva komaraca koji nasrću i ujedaju i kroz odjeću. Pored toga i vatru ne smijemo ložiti iako nam Sremci kažu da te male napasnike dim rastjeruje.

Jutros su se vratili iz Bosne Mitar Vidić, Mićo Živić i Aleksa Kostić iz Vršana. Nijesu mogli isaznati gdje se nalaze naše jedinice. Kažu da četnici caruju po selima, progone i tuku aktiviste i Simpatizere NOP-a. Pljačkaju do čega god stignu. Neki sljedbenici NOP-a pod nezapamćenim terorom četnika kolebaju se i počinju gubiti vjeru u našu pobjedu.

"Mićo i ja predanjili smo u Lugovima nedaleko od Donjeg Crnjalova izvještava Mitar. Preko dana nismo imali namjeru da se kome javljamo ali primjetismo goveda i ženu koja ih čuva i Sjekirom kreše granje. Bojali smo se da nas ne primjeti i prijavi četnicima. Međutim ubrzo smo je »prepoznali; bila je to Živka Ivić Teta, majka Cice Trišić, naša odvažna i kuražna saradnica. Iznenadila se kad smo joj se javili.

"Odakle vi tu?, Ja sam čula da ste otišli u Srem. Šta je sa mojom Cicom, da nije poginula?"

Rekli smo joj da je Cica dobro i da se nalazi u Sremu. Zamolili smo je da nam prikupi neke ipodatke i donese, i nešto hrane.

Brzo je nestala kroz šumu i kroz dva sata ponovo se pojavila sa sjekirom u ruci, goneći goveda. Na sebi je imala zakopčan kaput izgledala je kao da je u drugom stanju, iznenadili smo se jer to nismo zapazili kad smo se prvi put sreli; tek kad je došla, osmotrila okolinu i uvjerila se da nema nikoga prišla nam je u šiblje. Počela je da raskopčava kaput, vadeći hljeb, slaninu, kuvana jaja i dvije flaše rakije. Začudi smo se gdje joj stadoše tolike namirnice. Dobro smo se okrijepili, a osatlo nam je i za večeru.

Teta nam je, pored ostalog, rekla da "nema SS vojske da su u selu samo četnici, koji teroriju i progone narod. Zahtijevali su da pronađem Cicu. Oni smatraju da se ona krije negdje u selu".

Opraštajući se, Teta nas je zamolila da joj pozdravimo Cicu i da su djeca dobro i zdravo; i da se ništa ne sikira za nas, i neka samo vodi računa o sebi.

Dok je Mitar Vidić iznosio utiske sa puta bila je prisutna i Cica Trišić, predsjedik sreskog odbora AFŽ i odbornik opštinskog NOO. Zadovoljna i radosna slušala je priču o dobrom držanju svoje majke. "Da je samo malo mlađa i ona bi pušku nosila" kaže Cica.

Svi podaci koje smo dobijali potvrđuju da je situacija u Semberiji vrlo teška. Zabrinuti smo za sudbinu trećeg bataljona. Dogovorili smo se da ponovo pošaljemo kurira u Bosnu i da se otuda ne vraća dok ne uhvati vezu sa bataljonom. Izbor je pao na jednog člana sreskog komiteta KPJ koji je dobro poznao Semberiju, a imao je i brojne veze i poznanstva. Odbio je da ide: "Nijesam lud da uzalud izgubim glavu."

Sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Majevidu Nada Smiljanić, predložila je Mustafu Šabića, koji je 6. maja došao iz Bosne sa četom i ranjenicima. On je jako snalažljiv i sigurno je da će zadatak dobro izvršiti. Svi smo se složili.

Pozvali smo Mustafu u Štab odreda. Htjeli smo da čujemo i njegovo mišljenje. Stigao je oko podne.

-Zvali ste me, evo stigoh.

Objasnili smo mu o čemu se radi. Negdje u Semberiji nalazi se jedan bataljon Majevičkog odreda sa komesarom Cvikom Radovanovićem. Njegov je položaj sigurno veoma težak. Mogućnosti za borbu dosta su male, pa je bataljon primoran da manevriše i izbjegava sukobe s neprijateljem. Tako se neće moći dugo izdržati; ovdje je potreban da bi se mogle izvoditi određene akcije. Ranije poslati kuriri još se nijesu vratili, niti ima bilo kakvih vijesti od njih. Na kraju priupitamo Mustafu da li bi pristao da pređe u Semberiju, pronađe bataljon i prevede ga u Srem? Rekli smo mu da u njega imamo puno povjerenje i uvjereni smo da će taj zadatak uspješno izvršiti. Podigao je malo glavu i ćutke gledao u jednu tačku na zidu, vjerovatno razmišljajući o prestojećem putu.

"Ja sam tamo skoro bio i dobro znam koliko je teška situacija. Naše su veze na terenu uglavnom pokidane i teško se dobijaju neke informacije. Poći ću, sa molbom da lično odaberem još dvojicu drugova". Složili smo se.

Predožio je Miladina Đurkovića iz Donje Trnove i Glišu Lazića iz Velinog sela. Bili su to hrabri omladinci, uvijek raspoloženi za akciju, okretni i snalažljivi. Sva trojica su dobro poznavali i teren i ljude. Miladin i Glišo rado su pristali da idu. Naoružali su se dobro, spremili u seljačke torbe dosta hrane i 11. maja u veče krenuli na put.

11/12. maj, čula se pucnjava iz pušaka i eksplozije nekoliko bombi na Crkvištu. Rano ujutru saznali smo da je tamo poginuo Aleksa Kostić sa još četvero. To saznanje sve nas je ražalostilo i rastužilo.

Aleksu Kostića prvi put sam vidio kad smo prešli u Srem 3. maja 1944. godine. Bio je to četrdesetogodišnjak, srednjeg rasta mršav, živih pokreta pun energije i poleta. Nailaskom neprijateljske ofanzive 1944. godine Aleksa je bio primoran da se, sa grupom terenskih političkih radnika prebaci u Srem.

Prije dva dana vratio se iz Vršana, išao je da ispita situaciju na terenu. Nije mogao ni slutiti da će mu to biti posljednje viđenje rodnog sela. Žalio se kad se vratio, da se jako nahladio. Zato je sinoć i otišao na spavanje u salaš Save Kokanovića, nedaleko od Crkvišta, gdje se nalazio logor podignut od bajti za stanovništvo izbjeglo iz Jamene i iz drugih Sremskih sela. Salaš, ustvari koliba, sastojao se od dvije prostorije: jedna je bila pretvorena u improvizovanu poljsku pekaru za pečenje hljeba za onoliko stanovništvo i partizanske jedinice koje su se nalazile na tom terenu, a u drugoj je spavao Aleksa Kostić sa trojicom partizana telefonista i dječakom koji je opsluživao pekara. Na tavanu su spavale tri žene: Aleksina neudata sestra Sara i Anđa Rosić, majka dvoje djece, koja je prije dva dana došla sa Aleksom iz Vršana. Obadvije su bile članovi KPJ. Treća je bila omladinka Delija Lipić iz Jamene.

Noću 11/12. maja iz Bosne je preko Save prešla grupa od 9 četnika sa Stevom Lemenićem iz Jamene, koji je prije rata bio žandar. Tačno su znali u kome je salašu Aleksa zanoćio i da tamo nema straže. Koristeći se pomrčinom i šumom, neopaženo su se privukli salašu opkolili ga i unutra ubacili bombu. Snažna eksplozija rastresla je salaš. U tjeskobnoj i mračnoj prostoriji čuo se jauk ranjenih i preplašenih žena. Pokušali su da istrče kroz vrata, ali ih je puščana vatra napadača vratila. Potom su četnici, sa isukanim noževima, upali unutra i sve ih poklali.

Te noći Slavko Lipić, koji je prije toga bio u Jameni, dobio naređenje da krene u pravcu Sremske Rače: očekivao se neprijatelj kod sela Bosuta. Prošli su kraj salaša gdje je Aleksa Kostić sa ostalim zanoćio i stigli do Crkvišta. Tu su odsjeli s namjerom da sačekaju bataljon koji se nešto sporije kretao od komandanta Lipića i političkog komesara bataljona koji su jahali konje. Kada se čula pucnjava kod salaša uputili su se u tom pravcu. Primjetili su četnike, osuli vatru iz svojih automata po njima; oni su se odmah razbježali, a potom umakli preko Save. Uspjeli su da zarobe jednog četnika kome je kasnije suđeno. Iz grupe Alekse Kostića jedino se spasila Delija Lipić.

Aleksa je nađen pred kolibom i još je davao znake života, kada su pristigli Sremci. Ubrzo je izdahnuo.

Aleksina braća Đoko i Sviloje stigli su te noći na Crkvište. Čim su čuli pucnjavu krenuli su tamo. Dok su stigli bilo je sve kasno. Mogli su vidjeti samo toplu krv iz vrata Alekse i sestre Sare.

To nije kraj drame porodice Kostić; u ostalom kao i brojnih drugih višečlanih porodica.

Krajem maja Đoko Kostić se sa Trišom Milošević prebacio u Bosnu radi prikupljanja podataka o neprijatelju. S obzirom na teror koji su četnici zajedno sa zelenokadrovcima vršili nad saradnicima i simpatizerima NOP-a, njih dvojica se nijesu smjeli pojavljivati kod naših aktivista, već su se prikrivali u šumi u blizini Gornjeg Crnjelova-zaseok Burum. Najvjerovatnije da ih je neko primjetio i prijavio SS zločincima. Ovi su pošli u potjeru za njima i bez ikakve pucnjave ih pohvatali. Otjerani su u Brčko i odatle se nikada nisu vratili.

13. maj, neprijateljske jedinice izvršile jači ispad iz uporišta u Bosutu prema Sremskoj Rači. Dočekali smo ih iz zasjede, zajedno sa jednom četom Sremskog odreda. Borba je trajala oko tri sata. Neprijatelj se povukao sa 18 poginulih i 20 ranjenih vojnika. Naši gubici; jedan poginuli borac iz Sremskog i jedan iz Majevičkog odreda. Od našeg prelaska u Srem to je prva zajednička borba Sremskog i Majevičkog NOP odreda protiv SS jedinica.

S obzirom na učestalost neprijateljskih napada iz Bosuta prema Rači Sremski odred je uputio Lipičev bataljon kao pojačanje našim snagama.

15. maj, ponovo smo poslali kurire u Bosnu da bi pokušali uhvatiti vezu sa trećim bataljonom i Cvikom Radovanovićem.

Već treći dan četnici otvaraju vatru preko Save. To više liči na šenlučenje; čuje se vriska i pjesma. Naši borci na nasipu mirno se šetkaju prkoseći četnicima. Skrenuta je pažnja da budu oprezni i da se sklanjaju za zaklone. Danas smo dobili municiju od glavnog Štama Vojvodine.

17. maj, Sremci izvršili napad na neprijateljsko uporište Bosut. Zbog zakašnjenja nijesu uspjeli. Imali su 6 poginulih i 13 ranjenih boraca. Za vrijeme tog napada naše čete su dobile zadatak da zauzmu položaje na Lisniku i Domuskeli i da obezbjeđuju da neprijatelj od Jamene ili preko Save ne krene u pomoć odbrani Bosuta.

17/18 maj, čuje se grmljavina artiljerije iz pravca Majevice. Naše jedinice vode borbe protiv neprijatelja. Ne znamo tačno gdje i ko je vodi. Noću smo ustajali i osluškivali. Bilo je raznih nagađanja; Jedni su smatrali da artiljerijska tutnjava dolazi iz Trnove drugi od Lopara, treći iz pravca Birča.

Radovali smo se toj grmljavini. Očekivali smo naš skori povratak na Majevicu. Međutim 1 poslije nekoliko dana presta artiljerija. Kasnije smo doznali da su se 36. i 38. divizija oko 16. maja prebacile na Majevicu; Usmjerile se sa bolnicom preko Jelice i nastupale prema Teočaku i Priboju. Na tom putu vodile su teške borbe sa neprijateljskim snagama. Bilo je dosta gubitaka sa obje strane. Štab 3. korpusa je poslije toga izdao 16. Vojvođanskoj diviziji naređenje da se pomjeri prema sjeverozapadu, pređe komunikaciju Tuzla-Doboj pa da se preko Trebave uputi pravcem: Srebrenik, Humci, Lopare. Napadajući usputno, neprijateljske snage trebalo je olakšati situaciju 36. i 38. divizije. Uspjela je da izbije u blizinu sela Nahvioci da u oštroj borbi nanese neprijatelju velike gubitke. Međutim, jedinice 16. divizije bile su stalno izložene dejstvima neprijateljske artiljerije i avijacije. Bile su iscrpljene, imale su velike gubitke, a oskudijevale u municiji.

Po naređenju Štaba 3. korpusa, od 22. maja 1944. godine sa 16. divizijom kretala se i 17. Majevička brigada iz sastava 38. Istočno bosanske divizije; ona je upućena na Ozren i Konjuh radi popune i odmora. Jedinice 36. divizije kretale su se prema Birču.

18. maj, bio je lijep dan. Dva njemačka aviona bacaju bombe i mitraljiraju naše položaje na Lisniku i Domuskeli. Poginula su 2 i ranjeno 6 naših boraca.

DOLAZAK BATALJONA BRANKA STOJANOVIĆA KRVAVOG SA RANJENICIMA

19. maj. Pred zoru u Sremsku Raču stiže Mustafa Šabić, koji je 11. maja, sa Miladinom Đurkovićem i Glišom Lazićem otišao u Bosnu da uhvati vezu sa našim 3 bataljonom i da ga prevede u Srem. Obradovli smo se Mustafinom dolasku, pogotovu kad nas je obavjestio da pristiže i naš 3 bataljon sa većim brojem ranjenika.

"Juče sam se rastao od bataljona, koji je ostao na Adi kod Balatuna. Noćas treba da dođe na Savu i odmah bi trebalo organizovati njegovo prebacivanje", reče Mustafa. Dežurni u Štabu Perica Ostojić primio je Mustafin raport; Istovremeno saopštava da se prije jedan sat čula mitralješka i pušćana paljba na mostu na Bosanskoj strani. To je vjerovatno Branko Krvavi

naišao na neprijateljsku zasjedu, zaključio Perica, i odmah ode da organizuje obezbjeđenje i čamce za prihvat bataljona. Na Sremskoj strani nije bilo teško naći čamce. Bilo ih je oko 20 i sklonjeni su na više mjesta. Ubrzo sve je bilo spremno; U zaklonu je čekalo na znak sa druge strane rijeke. Na Sremskoj strani niko od naših boraca nije se pojavljivao na obali rijeke ili na nasipu, da se ne bi privukla pažnja neprijatelja i omeo prelaz boraca 3. bataljona preko Save. Dobro prikriveni borci su pažljivo osmatrali, prisluškivali i pratili sve što se zbivalo na Bosanskoj strani. Dok smo očekivali 3. bataljon Mustafa je nastavio detaljno da opisuje put za Bosnu i povezivanje sa 3. bataljonom.

**Branko Stojanović - Krvavi
narodni heroj**

"Odmah po smiraju sunca po -kiši stigli smo na Savu u vodi je već čekao dobar čamac sa snažnim veslačem Sremcom. Sve vrijeme je čutao i najkraće odgovarao na naša pitanja. Upitali smo ga zašto idemo ovako rano i ne sačekamo da prestane kiša"? "Ovako rano oni nas manje očekuju; bolje je da idemo dok pada kiša, jer četnicima nije nužda kao nama da stoje napolju i kišnu. Sada su se sklonili. Ako se šta sumljivo primijeti ja ću čamac vratiti, ništa ne brinite. Ne idem ja prvi put". Uputi nas da tamo ne izlazimo dok on ne iskoči i uhvati lanac; obala je duboka pa ako se ko oklizne eto nesreće. "Neka niko ništa ne govori, na vodi se sve dvostruko čuje". Na kraju, kao i svaki dobar domaćin, reče: "Ako ćemo ići, sjedajte, moliću lijepo".

Veslao je brzo i samo na momente prestajao da bi osmotrio i oslušnuo. Stalno

je ispruženom šakom upozoravao da niko ne smije progovoriti. Približili smo se drugoj obali. Nekoliko metara dalje, kao neko uzvišenje, vidi se nasip, a iza njega neke tamne prilike. Tako nam se pričinjava šuma koja je odmah uz nasip. S naše lijeve strane, niz rijeku, kao avetinja, visili su ostaci bivšeg mosta "Kraljice Marije". Jugoslovenska kraljevska vojska potpuno ga je onesposobila za upotrebu. U noći, taj srušeni most izgledao je kao ogromna čeljust u kojoj nedostaje jedan zub. Činilo se kao da hoće da nas proguta. Razmišljao sam: mrkla noć i kiša nijesu najpovoljniji za putovanja. Nagacati ćemo se kroz vodu i blato, bauljati po šumi i kanalima, kad seni prst pred okom ne vidi, ali sve je to dobra zaštita.

Došli smo na obalu. Veslač se podiže na noge i gleda nasip. Ocijeni da je sve u redu. To reče pa prvi iskoči na obalu, uhvati lanac i privuče čamac. Onda i nama dade znak da izlazimo. "Da ste zdravo i neka vama je srećno", pozdravi nas i vrati se u čamac.

Išli smo od obale kratko do nasipa; prošli smo pažljivo i ušli u šumu. Pod nogama je zapucalo meko granje topole; ima ga ovdje do članaka. Da li zbog toga ili slučajno, ne daleko je pukla puška, a zatim još jedna. Neko je nešto viknuo. Nijesmo razumjeli. Nije na nas zaključili smo. sad je sve lakše, nismo na vodi. Predviđeli smo da se u toku noći prebacimo do sela Trnjaka, u kuću Žarka Lazića; Tamo žive njegova majka, žena i sin. Kod njih ćemo se sakriti u bazi raspitati se za stanje i slijedeće noći krenuti dalje. Nadali smo se da će kiša prestati i da će biti vidnije.

U Trnjake smo stigli prije zore. Žena Žarka Lazića Lepa smjestila nas je u bazu u ovčarniku u šljiviku iza kuće. Ovčarnik je topao, životinje ga ugrijale. Gledale su nas zabezeknuto krupnim, naivnim očima, kao da pitaju: šta mi tražimo u njihovom društvu? Bili smo umorni, ozebli i mokri, u ovčarniku je vrlo ugodno. Sa Lepom, dobrom domaćicom, kratko smo razgovarali i ušli u bazu. Dugo još, Lepa je zatrpavala ulaz i tjerala ovce da trčanjem po toru uklone naše tragove. Razmišljali smo o njenom kazivanju: "teško je, sve pobiše, nikoga ne ostavljaju na miru, batinaju, hapse i ubijaju svaki dan, traže mesa i rakije. Neki dan su trčali kao bjesni po šumama; naišli su u Brodču na Žarka Kalabića i njegovu ženu. Njih dvojice su pružili otpor i tukli se dok su imali muncije.

imali muncijske. Na kraju su obadvoje izginuli. Nijesu se dali živiti, u ruke zločincima. Oni su ih tukli mrtve unakazili i pokazivali u selu.

Rekla nam je takođe daje u Balatunu navoz na Drini, da ima mnogo čamaca i da je tamo sada glavni saobraćaj sa Srbijom. Dolaze četnici iz Srbije u naša sela, šepure se, psuju partizane. U Bijeljini je stanje teško; četnici i zeleni kadar, "pod kapom Nijemaca", podijelili su vlast. Jedni vladaju i sude Srbima, a drugi Muslimanima. Na ulicama se vidi šarenilo vojske: SS jedinice, četnici, zeleno kadrovci, ustaše. Četničke i zelenokadrovke patrole šetaju gradom gizdavi i nakićeni. Uхватili su i Kiću Raševića, seljaka iz Trnjaka, uglednog partizanskog saradnika i izveli ga na sud. Glavni sudija bio je profesor matematike u bijeljinskoj gimnaziji Srđan Bakajlić. On je došao četnicima nedavno, ali je brzo napredovao.

Izgleda da mu još savjest radijer je osudio Kiću samo na kućni pritvor.

Vojske ima puno, svakakve fele. Pretresaju svaki dan polje. Seljaci ništa drugo ne rade već učestvuju u hajkama. To je svima dodijalo, nestrpljivo čekamo da se naši već jednom vrata.

Ubrzo i zaspasmo, ali nas probudi blejanje ovaca i neko šuškanje. Ogladnjale su i traže da jedu. Vrata našeg skrovišta se otvoriše. Pojavi se Žarkova majka, stara, ali i uredna žena. Sagela se nad otvorom i sa smiješkom kaže: "Kako ste djeco? Evo, donijela sam vam hrane i rakije. Ovde u testiji je voda". Dodala nam je to i rekla da će se vratiti. Ostali smo ovdje čitav dan: ručali, večerali i spremali se da krenemo.

Pozdravi smo se sa domaćicom kao sa najdražima. Uputi nas kuda da idemo. Kiša i dalje pada, a noć mrkla. Naše nade da će kiša prestati nijesu se ostvarile, možda je i bolje. Po ovakvom vremenu teško je naći najbolji pravac. Pred sobom ništa ne vidimo, sve nam okolo nepoznato. Naišli smo na Dvorove, tačnije njihov zaseok ljeskovača, koga smo Glišo i ja prepoznali po lijepim gazdinskim kućama. Tu su sigurno bili četnici, oni lete na bogatstvo kao pčele na med. Vratili smo se, nijesmo izabrali najbolji pravac. Zabili smo se u sela i teško ćemo u ovom mraku odavde izaći. Okrenu smo desno da izbjegnemo sela i da se između njih i Bijeljine provučemo na put Bijeljina-Janja. Išli smo dugo i počeo da se razdanjuje. Pred nama, u gustoj magli vidimo Bijeljinu. Iznenadeni smo, a kada smo se pribrali zaključili smo da je ne moguće u ostatku noći stići u neko selo gdje možemo obezbijediti sigurno boravište. Dan će nas uhvatiti u polju, a onda nema izlaza. Dogovorili smo se da se još za mraka što više približimo gradu i da tu ostanemo u pšenici. Stigli smo u ugao pravokuta što ga čine ulica koja je ulaz u grad iz Bosanske Rače i ulica koja vodi u Petrovo selo, stanište njemačkih kolonista. Svuda pred nama na liniji tog pravokuta su kuće. Nekoliko desetina metara od nas je javna kuća koju je držala građanka Gizela Sić. Ne daleko je bio veliki industrijski mlin braće Vanek.

Naizmjenice smo strahovali i smijali se u kakvu smo klopku doveli sami sebe. Šalili smo se govoreći da nam je najbolje da se prikrijemo u javnoj kući, svako nas može otkriti, ali nas tamo niko neće namjerno tražiti. Treba biti oprezan, ne dizati se, ne govoriti. Otvorili smo torbe i jeli. Napravili smo vijenac od stabljika pšenice i stavljali ga kao masku na glave da bi smo povremeno mogli osmatrati šta se pred nama dešava. Ništa naročito, samo svijet koji se živi kreće. Gledajući tako Miladin je u daljini prema Dvorovima primijetio da dolazi Hajka. To je lanac od ljudi koji su frontalno pretresali teren "gotovi smo"! Spustio se i objasnio o čemu se radi. Nijesmo mogli odoljeti da i mi to ne pogledamo. Sve više su nam se približavali. Odlučili smo da odavde nemamo kuda: u gradu je još gore, treba da se razmaknemo i čekamo. Ako naiđu pripućaćemo pa šta bude. Miladin je i dalje povremeno osmatrao. Na licu mu se vidio grč. Čutao je i gledao. Odjedanput naglo se kao oparen spusti, "rastaviše se i odoše, jedni prema Obarskoj na drugi prema Popovima". Odahnusmo. Spasila nas pozicija. Ko bi još mogao pomisliti da tu u pšenici pored same gradske ulice, od jutros leže tri partizana, nastavili smo prekinuto jelo i pojeli više nego što smo namjeravali. Nedaleko od nas napolju čula se pjesma. Nekoje obrađivao sa pjesmom baštu. Imamo i besplatnu muziku. Bili smo zadovoljni što je prošla opasnost, zapravo zasada se nije dogodilo ništa što bi nas ugrozilo.

Prije zore smo u Glogovačkim šumama. To nam je prvi cilj. Odatle ćemo dalje, ali tek kad se dobro raspitamo. Kovač Ivo Sabojlović iz Patkovače dade nam hrane i neke informacije. Kaže i da je Odred u Glogovcu. On nema veze sa njima, ali čuo je o tome od Slavka Filipovića iz f. Glogovca, koji se takođe krije. Tu su, veli, i Jovo Sojić i Jovan Čobić. Stanje je teško: pretresi, [hajke, ubijanja. Savjetuje nam da budemo oprezni i da se svakome ne javljamo. Ljudi se boje, pa kad odete, oni javljaju da sebe operu. Sebi na leđa možete natovariti potjeru.

Nastavi smo put s nejasnim planom. Sad znamo da su naši tu bili, ali gdje su sada? Možda su otišli dalje. Tražismo Slavka Filipovića u Ljeskovcu i Jovu Sojića u Kojčinovcu, ali ih nijesmo našli. Informacije koje dobijamo su šture. Slavkova sestra veli daje i Slavko govorio kako će u

Odred. Otišao je ima 2-3 dana i ne javlja se. Ona ne zna o Odredu ništa, ali bi možda Joja Gospavić nešto znala. Proveli smo tako nekoliko dana lutajući po šumi i približavajući se ponekad selima. Joju nijesmo našli. Ne spava kod kuće. Negdje je kod rođake. Jednog jutra osvanusmo najednom od mnogih seoskih puteva kroz šumu ne daleko od Glogovca. Svud oko nas čestar. Mi, zakratko, zasjeli na obali i posmatramo okolinu. Vidimo kako iz šume na put izlazi žena u rubinama. Sakrili smo se da je ne preplašimo. Bila je to seljanka iz Glogovca, sredovječna žena povišeg rasta. Na daleko je poznata kao aktivstkinja AFŽ: Joja Gospavić iz Glogovca. Izašla je na put kao da dolazi iz sela, a onda nakon kolebanja, krenula prema selu. Ako je neko vidi htjela bi da sakrije da u ovo doba ide iz šume. Ako je neko sretne, rekla bi da je krenula u Modran. tako nam je objasnila kasnije taj svoj "manevar". Znao sam tu ženu od ranije. Kad sam viknuo njeno ime trgla se, nije nikoga očekivala. Rekosmo da smo je tražili. Pitamo je da li zna za Odred. Mi smo iz Srema došli po njih, ali da ne možemo da ih nađemo. Ona nas obradova:

: "Znam gdje su, sad sam bila kod njih. Rekli su mi da ih nekakva trojica prate i da se radi toga, morali premještati".

Bili smo, znači, blizu njih. Ta trojica koji ih prate sigurno smo mi.

"Idi, Jojo, odmah tamo kad već nijesu daleko i kaži im da ih tražimo".

"Blizu su, sad ću ja. Vi pođite sa mnom, ali samo donekle, da se ne povuku" reče ona i zamačeušumu.

Uskoro dođoše trojica naoružnih ljudi. Među njima je i moj školski drug Alija Hamzić sa puškomitraljezom. Naredili su nam da idemo pred njima. Oprezni su, opravdano. Ima dosta izdaje, treba se čuvati. Stigli smo u bataljon. Javili smo se Cviki Radovanoviću, političkom komesaru Majevičkog odreda, koji je bio sa bataljonom, i komadantu bataljona Branku Stojanoviću krvavom. Ugledali smo mnogo poznatih ljudi: Šefika i Juhu Šehovića, radnike iz Bijeljine, Stevu Petrovića, bijeljinskog đaka i člana sreskog komiteta SKOJ-a, Dehva Hamzića iz Bijeljine i mnoge druge. Kod bataljona bili su i Jovo Sojić i Jovan Čobić, naši aktivisti iz Kojčinovca, kao i Stipo Petrik i Franjo Berdica iz Bijeljine.

Poradovasmo se ovom susretu, na putu smo da izvršimo uspješno naš zadatak.

Rekosmo zbog čega smo došli, obavijestili ih o prilikama u Sremu i Semberiji, o našem putešestviju i o drugim pojedinostima bez reda i na brzinu. Oni su nas informisali o svojim teškoćama i problemima.

Predložili smo im da se krene iste večeri. Radi veza moramo žuriti. Mogu SS jedinice i četnici da blokiraju Savu. Cviko je predložio da se ide sutra dan. Borci dugo već nemaju hrane, sutra bi se nešto i našlo; neka ljudi jedu lakše će se putovati, za put treba dosta snage.

Prihvaćeno sutra se putuje. Cviko je naručio hranu iz sela. Donijetoje dosta hljeba i kuvanog jela u kotlićima, dosta pita, a i rakije. Sve su to ljudi iznijeli iz sela u po bijela dana; zato je trebala "petlja". Upravo toga dana neprijatelj je nas napao. O toj borbi, kao i o putu do sela Balatuna, referisaće drugovi iz bataljona kada pređu u Srem, oni o tome više znaju.

U razgovor upade Glišo Lazić:

"U bataljonu je teška situacija. Vode borbu više od mjesec dana pod vrlo teškim okolnostima. Borci su do krajnosti iscrpljeni i bez municije. Sada su i opkoljeni i svakog časa se očekuje neprijateljski napad. Juče su petorica boraca osatvili puške i dezertirali. Pravo da vam kažem hvata me strah od pomisli kako će se proći danas. Bojim se, neprijatelj je vrlo jak. O svom putu od Balatuna do Sremske Rače informiše Mustafa Šabić:

"Cvijan i ja krenuli smo odmah put Balatunja i došli u selo. Bilo je živo, četnici su se svuda kretali. Zaobilazili smo ih i izbjegavali susret. U Balatunu smo se obratili majci Riste Hercegovca, omladinca koji je rano otišao sa partizanima. Poznala me i odmah upitala, da li sam vidio Ristu? Risto je živ i zdrav u Šekovićima je reko, a to nijesam sigurno znao. Raspitivali smo se za prilike u selu i na Savi. Govorila je o selu, ali nije znala kakava je situacija na Savi, pitali smo je ko bi nam mogao pomoći. Rekla je da su to u selu Stevo Marjanović, odbornik Glumac, član KPJ Milorad Gligić i Jovan Đilas, borac 6 brigade koji se kao ranjenik liječio kod kuće i tu ostao. Svi su u kućnom pritvoru, paze na njih. Mogu ih svakog časa uhapsiti i poubijati; stalno žive u strahu. Spremaju se da bježe u Srem. Zamolili smo je da nekoga od njih posjeti i ugovori sastanak. Od njih neko da dođe ovdje, ili da mi idemo do njih. Pristala je ali to ne može učiniti odmah. Čim se vrati otići će i vidjeti šta se može uraditi.

"U 9 sati moram biti u četničkoj komandi, da se prijavim i dobijem batine. Avi pođite da ja vas smjestim. Imaće te i hrane pa pričekajte, brzo ću se vratiti.

Uskoro se vratila. Crvena u licu od umora i muka; teško je hodala, tukli su je. Neki četnik ju je

vrijeđao i pljunuo u lice: "Vidi, i babetina se umješala u politiku"! Otišla je da nađe nekoga od aktivista NOP-a. Brzo se vratila i saopštila nam da će neko od njih doći. Već je dva sata poslije podne, nervozni smo zašto ih nema. Uskoro se pojavi Đilas; nijesmo se poznavali. Glumac je predložio da on pođe. Stigao bi i prije, ali čim bi se približio kući neko ne poželjan bi naišao pa bi on produžio. I opet drugim putem. Nikoga nije vidio. Rekosmo mu da nas interesuje prevoz u Srem, radi se o ozbiljnim stvarima, posebno o savlađivanju Save.

"Sava je blokirana. Četnici se boje prelaza iz Srema, pa je kontrolišu. Ne znam kako stoje stvari dalje uzvodno, ali oko Velinog sela i Rače su jaki".

Kako da se pređe Sava dogovoriće se sa Miloradom i Glumcom, pa će nam javiti. Pao je mrak i on je došao "idemo, čekaće nas Milorad, Stevo i Glumac. I oni će s nama." Izašli smo iz sela kroz neke bašte i prišli Drini. Sretosmo se s njima. Dogovorili smo se da ćemo ići čamcom do Drine, pa do ušća, a ona preći Savu u staroj Sremskoj Rači. Neće biti lako. Čamce nemamo, ali ćemo ih uzeti na četničkom navozu za Crnobarski Salaš. Tu je straža, ali je daleko pred zgradom".

"Pažljivo ćemo se privući i sve će biti u redu. Vesla su tu, treba ići brzo".

Brzo smo došli do Drine. Glumac je mahnulo rukom, stavio prst na usta, a na nasipu iznad nas pokazao kućicu u kojoj je svijetlila lampa. Pred kućom je stajao stražar sa puškom na ramenu. Revnosno vrši svoju dužnost. Prišli smo još bliže čamcima. Kad se sagnemo ne vidim stražara; znači da i on nas ne može primjetiti. Ipak, iako je to sve bilo drsko, zbilo se jednostavno. Đilas je odvezivao lance najednom od boljih čamaca. "Gotovo je, sjedajte".

Opušteni u čamcu koji klizi niz Drinu. Voda je visoka i matica nas nosi velikom brzinom, samo se ponekad koriguje pravac, sve drugo ide samo od sebe. I na jednoj i na drugoj strani Drine na obalama vrši kontrolu neprijatelj, zahvaljujući noći prošli smo neopaženo. Teško smo prešli u Savu na ušću. Iskricali smo se u staroj Sremskoj Rači u kraju koga je Glumac dobro poznavao; tamo je njegovo imanje.

Uputili su nas kako da dođemo do Sremske Rače. Na putu nas je presrela partizanska straža. Mislili su da smo četnici. Umalo da ne dobijemo i batine. Prije nekoliko noći četnici su prešli Savu i poklali naše telefoniste. Kad smo se sporazumjeli sa starješinama zvali smo telefonom Štab Odreda. I s druge strane se javio dežurni Perica Ostojić. Rekli smo mu da smo stigli, a on požuruje da što prije dođemo, hitno.

Sunce je odskočilo, a osmatrači ništa ne javljaju o dolasku naših snaga na desnu obalu Save.

Zabrinuli smo se. Što je moglo spriječiti bataljon da u toku noći ne izbije na Savu. Bilo je raznih pretpostavki. Prelaz preko Save su vjerovatno odgodili za sledeću noć. Međutim, i dalje smo držali jedinicu i sredstva u obezbeđenju u punoj pripravnosti.

19. maja prije podne, u Štab odreda je došao medicinar Bogdan Maksimović, sanitetski referent Odreda. Bio je veoma uzbuđen i iscrpljen. Na sebi je imao samo donji veš potpuno mokar. Preplivao je Savu da bi što prije stigao i obavjestio Štab Odreda da pripremi čamce i požuri u susret 3. bataljonu Branka Stojanovića¹ Krvavog; bataljon je čekao u šumici na Bosanskoj strani u visini Lisnika. Komandir prevoza Josip Čupić Jozo brzo je organizovao čamce za prebacivanje preko Save. Svi smo se obradovali. Bataljon smo očekivali pred zoru, pa sada smo zabrinuti kako da ga prebacimo po danu. Neprijatelj drži i položaj na nasipu i stalno patrolira desnom obalom Save. Zato je određena četa koja je dežurala sa teškim mitraljezom. Posjela je položaj na lijevoj obali Save i štitila prebacivanje. Jako umoran, Bogdan je krenuo u čamcu na Bosansku stranu, da pronađe zamaskirane borce. Sa zebnjom smo očekivali kad će se pojaviti, dugo ih nije bilo.

Prvo su prevezeni ranjenici i bolesnici koji su sa bataljonom došli većinom iz Trnovske bolnice; Ostali su bilo na oporavku po Semberijskim selima. Imali su sreću da prežive tešku tragediju koja je u vrijeme ofanzive i kasnije zadesila bolnicu. Kada je posljednji čamac bio na sredini Save oko 14 časova, njemačka konjica je izbila na kanal i rafalno pripucala na čamac; njega je srećom efikasno štitila vatra našeg mitraljeza. Savu su prešli bez gubitaka.

Borci 3. bataljona i ranjenici izgledali su krajnje iscrpljeni i na ivici poslednjih fizičkih mogućnosti. Ranjenici su preživjeli gotovo dva mjeseca u podzemnim, mokrim i memljivim bazama, po šumama i potocima, ili u njivama i voćnjacima; stalno gladni samo ponekad djelimično siti. Prije dolaska u Srem bili su lišeni osnovne sanitetske njege. Svakako, najteže im je padala neizvjesnost i strah da će im SS zločinci i četnici ući u trag pomoću izdajnika ili sa psima tragačima. Ukupno, sa ranjenicima i bolesnicima, Savu je ovom prilikom prešlo 109 ljudi.

Za sve to vrijeme ni položaj bataljona nije bio bolji. Malobrojan i bez dovoljno municije da bi mogao prihvatiti ozbiljniju borbu sa neprijateljem. Bio je neprekidno u pokretu. Doslovno nikad nije mogao osvanuti tamo gdje je zanoćio. Svakodnevne borbe su ga iscrpljivale i brojno

smanjivalje. Zbog toga je dolazak u Srem i za ranjenike i za bataljon bio u doslovnom smislu posljednje spasenje.

Susret drugova iz Bosne sa nama u Sremu bio je više nego dirljiv; pozdravi, ljubljenje i grljenje. Radosti i veselju nije bilo kraja. Sve su to bili prekaljeni borci neobične hrabrosti i velike moralne čvrstine.

Dok su se ranjenici i borci previjali, presvlačili i čekali da im se pripremi obrok, komandant Branko Stojanović Krvavije obavjestio Štab odreda da je još noćas stigao sa bataljonom na Savu, ali nijesu uspjeli da uhvate vezu s nama u Sremskoj Rači. Nijesu znali šta je sa Šabićem. Kad su došli u Bosansku Raču, u blizini mosta, poslali su u patrolu Milu Lazarevića i Šefika Šehovića da izvide most i potraže čamac. Neprijatelj ih je pustio da priđu na 10 m na rov kod mosta i osuo vatru, ranilo ih je obadvojicu, puškomitraljezca Šefika u kuk, a Mili je prebio kost desne ruke. Povukli su se prema bataljonu u trsku, gdje su ga ostavili, ali ga tamo nijesu našli, već malo dalje. Šefik je uhvatio Milu za rame, jer je teško išao. Branko Krvavi uprtio je Šefika na rame i nosio ga.

Opkoljeni su sa svih strana, rukovodstvo ne zna kuda da se ide. Zavladao je strah i pometnja među borcima. Šefik traži da ga ubiju, ili da mu daju pištolj pa će on to sam učiniti. Komandant Krvavi ga ubjeđuje da to neće učiniti i da ga neće ostaviti dok je on živ. "Nosićemo te, ne boj se!"

U koloni Branko je nastavio jučerašnji prikaz drame 3 bataljona.

Padom mraka 20. aprila 3 bataljon je krenuo sa Udrigova za Korenitu. Vjerovatno je neprijatelj otkrio naše namjere i pravac kretanja i zato je dobro obezbjedio cestu Zabrdje-Koraj. To smo uočili i zato se nismo kretali putem kojim se obično išlo, a koji je neprijatelju bio dobro poznat. Posluživši se ratnim lukavstvom, produžili smo lijevo kroz selo Puškovac i u blizini Koraja, gdje neprijatelj drži garnizon, prešli cestu i provlačeći se između rovova kroz Gornji Tutnjevac. Tako smo stigli u Korenitu. Sklonili smo se u šumi u blizini zaseoka Posavci. Preko naših aktivista organizovali smo da nam se donese nešto hrane; ostali smo više gladni nego siti. Putevima oko našeg logora prolazili su SS zločinci i četnici; čula se njihova larva. Iza podne trećeg dana oglasila se jaka mitraljeska i puščana paljba iz pravca Gornjeg Dragaljevca, to je nedaleko od nas. Nijesmo mogli ni pomisliti da se tamo nalazi prvi bataljon našeg Odreda. Malo kasnije pade raketa i među nas i otpoče neprijateljski napad sa svih strana. Nasta mala pometnja među borcima. Brzo sam se snašao i komandovao: "Za mnom, drugovi!" Probijanje iz okruženja vršili smo preko Gornje Čađavice. Kada smo stigli do ceste Bijeljina-Koraj, počela je da se spušta noć, neprijatelj je raketama osvjetljavao svoje položaje. To nam je onemogućilo da se provučemo između njihovih položaja. Ne primjećeno pređemo cestu i stignemo u Zagonske šume. Tu smo se sklonili. Prilikom proboja i borbi sa neprijateljem bataljon je zarobio dva SS vojnika. Malo kasnije napali su nas četnici; uspjeli smo da im izmaknemo. U šumi kraj Posavaca ostali su radio aparat i jedan jahači konj.

Doznajući da je prvi bataljon bio u Gornjem Dragaljevcu pretpostavio sam da neprijatelj nije otkrio 3. bataljon, već je, opkoljavajući prvi bataljon, zahvatio i nas.

U Zagonskim šumama situacija je bila teška; puna napetosti i neizvjesnosti. Svi borci bili su iscrpljeni i zamoreni od svakodnevnih borbi i marševa. Gladni i bez dovoljno municije. U takvim uslovima neki su klonuli duhom, ne videći izlaz iz ovakve situacije. Cijeneći naš položaj donio sam odluku da pred postrojenim borcima iznesem poteškoće i napore koji nas očekuju, predložio sam da onaj ko nije u stanju da sve ovo podnese, izađe iz stroja, preda oružje i ide kuda želi. Izdvojilo se 17 boraca. Njihove puške su sakrivene, a njima je rečeno da će naše jedinice uskoro doći pa im se mogu slobodno priključiti.

Uveče je iz Zagona izvršen pokret za Kojčinovac. Stigli smo pred zoru i saznali u selu da sene daleko nalazi oko 200 SS vojnika. Već je svitalo i nismo imali kuda. Bili smo primorani da predanimo u jednom Šipražju. Cijelog dana ležali nepomični, a kiša je uporno padala. Slušali smo razgovor neprijateljskih vojnika. Padom noći bataljon se povukao dublje u šumu.

Tih dana četnici vojvode Kerovića sa Majevice pravili su pretrese po Semberskim selima. Tukli su i maltretirali naše saradnike i partizanske porodice. Sa jednom patrolom otišao sam noću u selo da se informišem o situaciji. Svratili smo do kuće aktivistkinje NOP-a Mileve Savić, koju smo dobro poznavali. Zvali smo je, ali se iz kuće niko nije odazivao. Lupnuo sam rukom na prozor oniske Semberske kuće. Na Milevino pitanje odgovoreno je daje to Branko Krvavi.

"Nijesi ti Krvavi, već smo mi bogalji", oglasila se Mileva iz sobe i pustila me u kuću. Pričala mi je kako su je četnici prebijali toga dana.

"Došla danas rulja četnika u naše selo Glogovac, opljačkali nam kuće i pokupili sve naše ljude i žene. Postrojili su nas u kolonu jedno po jedno, a onda svakome po redu, zaglavljivali glavu u

merdevine koje su bile prislonjene uz stablo šljive. Tukli su nas dok su dušu čuli u nama. Kad su mene počeli tući brojala sam do 50 batina, a onda se onesvjestila i više nisam znala šta se zbiva. Krv mi je curila iz izubijane zadnjice ne mogu da sjedim ni da ležim na leđima.

Ogorčeni na četnička zlodjela protiv mirnih i golorukih ljudi, bataljon je sutra uveče krenuo u selo Čengić, napao četnike Pere Stanića i protjerao ih prema Tavni. Sutradan naveče vratili smo se u Kojčinovac. U toku boravka u Čegiću nije se moglo saznati šta se desilo sa bolnicom u Trnovi. Drugo veče 30. aprila, odlučili smo da krenemo u Trnovu.

Osvanuli smo u Jakoviću. Nigdje nikoga nije bilo. Selo je izgledalo pusto. Vrata i prozori na kućama izvaljeni, mnogi polupani, stvari po dvorištu razbacane i polomljene. Osjećao se neprijatan miris izgorjelih kuća i ljudi u njima. U potoku između Jakovića i Lazarevice naišao sam na oko 30 poubijanih ranjenika; među njima sam prepoznao Milana Vidića Rogulju, komandira čete u komandi mjesta u Janji. Liječio se kao ranjenik u bolnici. Otišao sam da obiđem jednu bazu, koju sam kao ranjenik kopao sa omladincima 1943. U njoj sam zatekao jednog borca; izgledao je rumen u licu i kao da spava, drži u rukama čebe kojim je bio pokriven. Zovem ga, drmam, ali on se ne miče. Povučem čebe koje je držao u rukama, a on se ne pomjeri. Zapljusnu me neugodan zadah i vidim da je mrtav. Na rukavu je imao oznake političkog komesara čete.

U kačari kod kuće Đurkovića naišao sam na ubijenu partizanku koju svinje rastržu; po kraj nje nekoliko praznih čaura. Bio sam više nego bijesan kad sam sve to vidio i spreman da odmah, s bataljonom napadnem, SS jedinicu na brdu više sela. Ne složi se politički komesar.

U zaseoku Bukovac osmotrili smo jednog SS vojnika kako, sa puškom na ramenu, šeta pored jedne seljačke udžere. odlučim da mu se sa dva borca privučem i živog ga uhvatimo ili da ga likvidiramo hladnim oružjem. Okrenuli smo kape tako da su nam petokrake bile pozadi. Stražar će pomisliti da smo četnici i neće na nas obraćati pažnju. Kad smo stigli pred udžeru stražar je negdje bio otišao, pa smo uzeli nekoliko hljebova i ponijeli ih borcima. U povratku naiđosmo na dvojicu ljudi sa vrećama. Pljačkaju napuštene trnovske domove. Meni se navuče mrak na oči kad ih vidjeh kako koriste tuđu nevolju. Pobismo ih hladnim oružjem.

U Trnovi nijesmo našli ni jednog živog ranjenika ni bolesnika. Toga dana čula se i pucnjeva preko Bjeloševca, ali nijesmo znali koje tamo. Uveče smo se ponovo vratili u Glogovačke šume.

Oko 2. maja, 3. bataljon je uhvatio vezu s jednom četom drugog bataljona, s kojom su bili i obavještajac Odreda Leon Fliker Luka i Cviko Antić iz prvog bataljona, obojica ranjeni. Od njih sam saznao da je 1. bataljon bio napadnut u Bjeloševcu, dok je 3. bataljon boravio u Trnovi. Četa iz 2. bataljona, sa Mustafom Šabićom i Flikerom, krenula je 4. maja za Srem, a naš 3. bataljon u Veliku Obarsku. Bataljon je krenuo u Obarsku da bi zameo trag pred neprijateljem i ispitao mogućnost prebacivanja preko Save u Srem. Uхватili smo vezu sa našim terenskim političkim radnicima u selu. Nisu znali ništa da nam kažu o situaciji prema Savi, kao ni u drugim selima. I ovdje je vladao strahoviti neprijateljski teror.

Drugog dana boravka bataljona u Obarskoj poslali smo mještanina Vasu Blagojevića da organizuje večeru. On se sastao sa četnicima i dogovorio se s njima da nas partizane, navede na njihovu zasjedu. Nama je rekao da nema nigdje četnika. Uveče smo u dvije grupe krenuli na večeru. Vaso se uzvrtio oko Save Mladenovića, traži od njega puškomitraljeza da ga nosi kroz selo da bi ga vidjele djevojke. Savo je to, kao daje predosjećao da Vaso ima zlu namjeru odbijao. Iza živice ugledasmo četnike. Vaso se brzo snašao, pretrčao na njihovu stranu.

Morali smo se vratiti. Noću smo ponovo krenuli u Glogovačke šume, bez prve čete koja je bila na položaju u Gradcu. Njen politički komesar Mile Lazarević, sa nekoliko boraca i jednim puškomitraljezom trećeg dana uhvatio je vezu s bataljonom. On me obavjestio da se njegov komandir čete pokolebao i otišao sa četnicima.

Skupio komandir četu, mislim hoće da je upozna sa situacijom. Međutim on počeo da nagovara borce da se predaju četnicima; on kod njih ima rođaka i dobro će proći. Kad prođe ofanziva oni će se ponovo vratiti partizanima. Većina boraca složila se sa njim. Taj njegov kukavičluk i malodušnost iznenadili su me, pogotovo što sam znao daje borac od 1941, daje bio na Sutjesci i u Prvoj proleterskoj brigadi. Šta sam mogao drugo nego da sa vodnikom Savom Mladenovićem iz Kojčinocava i puškomitraljescom Bogoslavom Mitrovićem razoružam ove kolebljivce, a njihove puške da zakopamo u jedan svinjac pa da krenem za bataljonom. Tražeći bataljon, puškomitraljezac Vaso Živanović Pipak svratio je svojoj kući da vidi bolesnu majku i uzme hljeba. Unutra su bili SS vojnici i oni ga uhvate na pragu kuće. Otjerali su ga u Jabanušu, tamo ga mučili, sjekli mu nos i uši pa poslije mrcvarenja ubili. Seljaci su ga kasnije našli i sahranili.

Branko priznaje da je bio ljut kao ris kad je čuo da mu je dezertirao komandir čete:

"U njega sam bio siguran kao u samog sebe; izdade nas kada nam je bilo najteže. Zašto mi

nije kazao šta misli prije neki dan kada sam pred strojem pitao cijeli bataljon. Ne bih mu ništa učinio, kao što nisam ni ostalim borcima koji su rekli da ne mogu dalje izdržati. A on je još i četu nagovarao da zajednički idu u četnike. Ako ne poginem, ja ću ga svojom rukom strijeljati kad ga uhvatimo.

Nekoliko dana 3. bataljon je manevrisao po Glogovačkim i Jabanuškim šumama i naišao na Cviku Antića, bosog i u pocijepanoj odjeći. On nije mogao otići sa četom 2. bataljona u Srem. Bio je jako iscrpljen od posljedica ranjavanja. Obradovao se Cviku kad se sastao sa jedinicom. Dodijalo mu da bježi i krije se od četnika. Cviko je tom prilikom ispričao kako je danima gladovao, pa bio primoran da se javi jednoj seljanki koja je prolazila kraj šume. Na njegovu sreću, to je bila bolničarka Draginja iz 2. bataljona. 1. maja zarobili su je četnici u borbi u Gornjem Dragaljevcu. Poslije mučenja uspjela da im pobjegne i presvuče se u seljačku odjeću. Otišla je Draginja u selo, donijela mu hljeba i mlijeka i nekog platna od koga je napravila zavoj i previla mu već u crvanu ranu. Obećala je da će sutra pred mrak ponovo doći i donijeti nešto za jelo i previti ranu. Međutim, nije se pojavila. Povjerovao je da joj se nešto desilo. Posumnjao je u bezbjednost mjesta svog boravka, pa je krenuo kroz šumu. Naišao je na osunčan proplančić i tu se zadržao. Prijalo mu je sunce. Odjednom ču promukli glas: "Druže, druže", pridigao se Cviko i sa odvrnutom bombom polako se privukao žbunju iz koga se čuo glas. Naišao je na partizana koji je ležao na zemlji, toliko iscrpljen da je jedva nerazgovjetno mogao da govori. Bio je borac neke vojvođanske brigade. Nije znao da kaže iz koje niti odakle je tu došao. Preležao je pjegavi tifus koji ga je toliko fizički iscrpio da su od njega ostali samo kost i koža.

Mutnim očima bespomoćni tifusar je posmatrao Cviku koji je stajao kraj njega i reče kako mu se čini kad bi imao da pojede parče bijelog hljeba i popije šolju mlijeka da bi osato živ. Iako je Cviko i sam bio ranjenik i teško se mogao kretati riječi bolesnika su ga dirnule da je odmah krenuo da bi mu, iako sam gladan, nabavio nešto za jelo. Sa ivice šume Cviko je osmotrio dječaka koji je čuvao kravu i pozvao ga da dođe. To je bio izbjeglica sa Romanije koji je radio kod Semberskih seljaka. Rekao mu je da je jako gladan i da bi dobro platio jedno parče pšeničnog hljeba i porciju mlijeka. Dječak mu je rekao da će on otjerati kravu kući da je sestra pomuže i skuva mlijeko, pa čim bude gotovo on će donijeti; samo nemaju pšeničnog hljeba.

Kroz sat vremena pomolio se dječak sa čuturicom punom toplog mlijeka, komadom proje i nešto duvana. teško je opisati koliko je Cviko bio srećan i radostan što je uspio da nabavi mlijeka za svog ratnog druga Vojvođanina. Popio je oko pola litra, a ostalo ostavio za kasnije, dok proju nije ni pogledao. Cviko je skinuo sa sebe šinjel, pokrio bolesnika i rekao mu da će sutra doći da ga obiđe i donese mu još nešto za jelo. Na usnama ne znanog tifusara vidio se mali osmijeh kao znak zahvalnosti ratniku bosancu.

Dan je bio topao i vedar, tako daje sunce mnoge borce ogrijalo. Neki su se čak skinuli i trijebe se od ušiju, a neki spavaju i odmaraju se.

Upravo kada sam počeo da se brijem, sa juga se na nebu pojavi velika grupa savezničkih aviona. Nebo se presijavalo od aluminijumskih ptica, a zemlja od velike tutnjave podrhtava; kao da je zemljotres. Lete prema sjeveru, da bombarduju važne vojne ciljeve. Pogleda i Krvavi u masu aviona:

"Da bar desetak hoće da bombarduje ove njemačke zločince i njihove sluge u Semberiji, pa makar i nas zakačilo, samo da ih vidimo kako i oni bježe".

Toga dana selajci iz Glogovca donijeli su toliko hrane za ručak tako da je i ostalo. Donijeli su pečenih kokoški, pita, kolača i drugog, bilo je i rakije koje htio da pije.

"Bojim se, drugovi da nam ovakav ručak ne prisjedne. Pa ako nas pojure Nijemci", našalio se čiča Joco i ode sa lulom u zubima, na sunce, pa nastavi da se čisti od ušiju.

"Ti uvijek, čiča, neku nesreću slutiš, izgleda da si maloviše trgnuo ove semberske šljivovice pa se raspričao", odgovorio mu je Kokin takođe u šali.

Ostali borci, veseli i raspoloženi, nastavili su da se odmaraju.

Oko 2 sata poslije podne iznenada se odnekud pojavi njemački vučjak u logoru bataljona. Pravo dođe Jovici Đuriću koji je imao na sebi njemačko odijelo.

"Uhvati ga, Jovice!" -povikah

Psa su ubili dvojica boraca bojeći se da ih ne bi otkrio; SS jedinica je bila u blizini. Ne prođe ni dva minuta kad iznenada iz šume upade među borce Njemački vojnik sa automatom o ramenu. Ležao sam sa mašinkom na prsima i u brzini ga spazim i povičem:

"Ej, gdje ćeš!"

Odmah u pravcu njega ispalim kratak rafal, a on iz svoje mašinke na mene. Niko nikoga nije pogodio. Lukavi SS vojnik brzo se snađe i iščeznu kroz šumu. Iznenadeni i pomalo uplašeni,

i borci, i terenski politički radnici, koji su se zatekli tu, raspršiše se po šumi. Videći to povičem:

"Za mnom, drugovi!"

iZakliktaše "šarci" sa svih strana. Zrna su fijuklala kroz šumu i zabadala se u stabla. Čuo se i »tresak bombi. Ječala je šuma od pucnjave. Šumu u kojoj je boravio bataljon opkolio je neprijatelj. Znači da nas je otkrio ili nas je neko prijavio.

Mnogi borci, zbunjeni, nijesu imali vremena ni da se obuku već su uzeli oružje i potrčali za mnom. Neke žene i ljudi, koji su donijeli ručak, zadržali su se u razgovoru sa borcima i kada je zapucalo, među njima je nastala kuknjava i panika, a lonci, tanjiri i flaše letjeli su na sve strane po šumi.

Toga dana poginuli su: Ahmet Mušić iz Čelića i Stevo Petrović iz Bijeljine. Stevo je spavao i kad je čuo pucnjavu skočio je i pogriješi. Umjesto da krene za bataljonom uputio se na suprotnu stranu i naletio na njemačku zasjedu.

Dvojica boraca, Jovan Kojić i Joco Tejanović Čiča, skinuli su čakšire i tamanili uši. Kada je zapucalo Čiča je zgrabio pantalone i pušku i krenuo za mnom. Jovan je ostao u šumi, sakrio pušku u lišće i počeo da plače. Naidu četnici i upitaju ga šta mu je, a on će:

"Ubila mi vojska kravu!"

Oni su ga maršnuli i otjerali kući. Kada je vojska prošla, Jovan je pronašao pušku. Kasnije su ga četnici uhvatili i strijeljali.

Bataljon je pokušao da se probije prema Suhom Polju, ali je naišao na zasjedu. Probili su se preko Modranskog polja i na piatnici prešli rijeku Modran odstupajući prema Čengiću. U selu Modranu vidjela se masa četnika koji su pošli u pomoć svojim saveznicima. Kada su vidjeli kolonu partizana da prelazi rijeku Modran otvorili su vatru i potrčali prema svojoj koloni. Time su najavili četnicima, koji su se nalazili u selu Čengiću, dolazak partizanske kolone. Sve do mraka bataljon je vodio tešku borbu protiv četnika. U večer su pokupili pokretne ranjenike i bolesnike iz Čengića i Ruhotine, među kojima su bili: Rade Abazović, Hasan Šiljak, Bogdan Maksimović, Stana Đurić, Milan Pićurić i drugi. Bataljon je krenuo nazad u Glogovačke šume, smatrajući da će nas neprijatelj tamo najmanje očekivati.

U noći između 15 i 16 maja, nismo mogli krenuti dalje. Bili smo umorni. Sutradan, 16. maja, vijećali smo kuda da se krene. Sa Srbijom nismo imali nikakve veze, a pribojavali smo se da se situacija u Sremu promijenila na gore. Negdje oko podne jedan odbornik donese pismo i predade ga Boranku Krvavom. Pročitao ga je, zajedno sa političkim komesarom odreda Cvikom Radovanovićem, i odmah okupio borce. Objasnili su o čemu se radi. Omladinski rukovodilac u jednoj četi, Kasim Ibrišbegović iz Bijeljine pokolebao se i napisao ocu pismo:

'Dragi Babo, javi mi odmah kako postupaju SS vojnici kada se neko od partizana njima preda. Naš Alija već se predao. Više se ovamo durati ne more.."

Kasim je predao ovo pismo jednom čovjeku iz Glogovca, ne znajući da je naš odbornik i da nam donosi hranu. Odbornik je posumljao u pismo, umjesto ocu u Bijeljinu, predao ga meni. Kasim je osuđen na smrt i strijeljan.

U kasnim večernjim satima kolona je krenula prema Sremu. Zaobilazili smo naseljena mjesta. Kretali smo se sporo i teško. Krećući se preko dubokog oranja nedaleko od sela Amajlija, noge su tonule, blato se ljepiloza obući, trošila se snaga. Teški ranjenik Rade Abazović vrlo teško se kretao po raskvašenom i uzaranom zemljištu. Povremeno su ga vodili i nosili. Iznemogao je pa je izostajao; na poslijetku je pao u oranje. Skinuo je osigurač sa dvije bombe koje je nosio na opasaču, pripremio pištolj i riješio da sačeka sudbinu. Prenijeto mi je da je Rade ostao. Odmah sam se vratio po njega. Kada sam mu prišao bliže Rade me je prepoznao.

"Šta je, Rade junače?" oglasim se. Hajde, uskoro ćemo izaći iz ovog oranja; čeka nas ne daleko kolona.

Uzeo sam ga ispod ruke i poveo. Sušile su mu se usne od žeći pa zatraži malo vode. Nemam vode, ali se sjetih da ima kolonske vode. Izvadih flašicu iz torbe i ponudih ga. Popi gutlja radi solidarnosti to isto učinim i ja. Ostalo ispi Rade. Po "ispijanju" Rade je dobio neku snagu. Ubrzo smo stigli kolonu.

Prošlo je pola noći. Naoblaci se grmi. Munje sijevaju. Usljed guste pomrčine prst pred okom se ne vidi. Nastalo je lutanje po Semberskim oranicama i livadama. Svitanje nas je zateklo kraj rijeke Drine u Starači ne daleko od sela Popova. Predanili smo u malom šibljaku Branka Erića. Ne daleko SS vojska konjskim kolima prolazi seoskim putem prema Drini. Čuli smo njihov razgovor.

Pred noć nestao jedan borac; plašili smo se da nas ne otkrije četnicima. Ništa se loše nije dogodilo. Uveče smo nastavili put bez vodiča. Iscrpljeni, gladni i mokri, namjeravali smo da ove

noći izbijemo do Save i prebacimo se u Srem. Lutali smo čitavu noć po raskvašenom zemljištu, u trouglu Bijeljina-Popovi-Međaši. Jutro nas je zateklo u Drinskim adama, nedaleko od Balatuna. Ušavši između nekog rukavca i glavnog korita Drine, u mraku nijesmo znali da nađemo izlaz. Kud god bi krenuli dočekivala bi nas voda. Tu smo se zadržali i ostali do jutra, a zatim i predanili. Kiša je neprestano padala.

U svanuće ugledasmo, nedaleko ispred sebe crvene krovove kuća, sela Balatuna i Međaša. Položaj i ovoga puta nije bio zavidan, ali se nije imalo kuda.

Preko Drine na Srbijanskoj strani vide se graničari i Nedićeva straža. Razmišljali smo kako da se prebacimo u Srem. Odlučili smo da Mustafu Šabića, koji nas je sa još dva borca tu pronašao, da im povjerimo, da nam pomognu da razriješimo ovaj problem. Odjeveni u pocijepana seljačka odijala po danu pošaljemo ih prema Savi da ispituju situaciju i da uhvate vezu sa Štabom odreda u Sremskoj Rači i da ga obavjeste o dolasku bataljona.

Mustafa je 18. maja krenuo prema Balatunu prije podne, a bataljon sa ranjenicima po padu mraka.

Krenuli smo nasipom prema Lisniku. Čula se pucnjava kod mosta i vidjelo kako rakete osvjetljavaju teren. Dvojica boraca su dezertirala. Pokušavam da smirim borce, uvjeravajući ih da ćemo sigurno uhvatiti vezu sa našim u Sremu i prebaciti se preko Save. Oštro smo osuđivali malodušnost i dezerterstvo.

Svitanje zore kolonu je zateklo u visini Lisnika. Tu se sklonimo sa nasipa u gustu šašu. Voda je do iznad koljena. Dobrovoljno su se javili Bogdan Maksimović i Milan Pićurić da preplivaju Savu i uhvate vezu sa Sremcima i našim Odredom. Bogdan je prije rata bio izvrstan sportista; sada je iscrpljen od tifusa. Otuda i strah da neće izdržati. Prišli su obali, skinuli odjeću sakrili je u ševar, a onda zaplivali u talasima hladne Save. Do sredine rijeke Pićurić se toliko umorio da nije mogao dalje, čak je počeo da se davi. Bogdan mu je prišao u pomoć. Morali su se vratiti. Bilo je nešto oko 4 sata ujutru. I Bogdan je bio toliko izmoren da nije mogao da pliva. Međutim, poslije odmora prikupio je snagu i ponovo ušao u Savu.

Odlaskom Bogdana nastao je još kritičniji momenat; svakog časa mogao nas je neprijatelj otkriti i uništiti u šašu. Ranjenima Mili i Šefiku nijesmo imali čime previti rane. Krv je bojila vodu u kojoj su stajali. Ni ostali ranjenici nisu bili u boljem položaju. Da situacija bude što teža pobrinula su se dvojica boraca; ostavili su oružje i nestali.

Kada se Bogdan sa čamcom vratio po bataljon, nije nas našao na mjestu gdje nas je ostavio.

Stražar postavljen malo dalje od jedinice, nedavno je došao iz domobranske jedinice. Kad je čuo kako Bogdan zove: "Krvavi, Krvavi, Cviko, Cviko" uplašio se i dotrčao do bataljona, panično vičući:

"Evo idu četnici, zovu nekog Krvavog i Cviku!"

Shvatili smo odmah o čemu se radi, izašli pred Bogdana i dali znak i bataljonu da izlazi iz trske. Bio je to proljetni dan. Seljaci su malo podalje od nas orali. Nijesu mogli ni slutiti da je neko u njihovoj blizini. Čudili su se kad su vidjeli da iz trske i vode izlazi tolika kolona vojske. To je kratka priča kako sam sa bataljonom prošao od 20. aprila, kada sam krenuo sa Mamutove vode do ovog 19. maja", završi kazivanje Krvavi. Posmatrao sam Krvavog; bio je izgledno, iscrpljen, umoran i pospan. Predložio sam da ide da se odmori. Sjutra ćemo nastaviti razgovor.

"Samo još nešto da vam kažem. Vjerujem da će Vas interesovati. 10. maja bio sam s Kurjakom." U Glogovačkim šumama Štab bataljona je preko Jove Sojića, doznao da se Kurjak nalazi u bazi u selu Kojčinovac kod kuće Žike Miljanovića. Komandant bataljona i politički komesar Odreda su otišli kod Kurjaka s namjerom da ga nagovore da pođe sa njima u Srem. Zatekli su ga u maloj sobici. Leži i razgovara sa domaćinom kuće i svojim pratiocem Dragom Knjeginjićem. Kurjak se dosta nesigurno podigao, naslanajući se na zid. Oni nisu zapazili da je u depresivnom stanju, čak im se učinilo daje psihički sasvim dobro.

Njihov razgovor nije dugo trajao. Komandant i politički komesar su vjerovali da će Kurjak krenuti sa njima. Kasnije će biti vremena za razgovor. Rekli su mu da bataljon ne može više da se održi u Semberiji i da su odlučili da se čim prije prebace u Srem i priključe glavnini Odreda: Predložili su mu da krene s bataljonom ukazujući na sve veću opasnost kojoj se izlaže ako ostane u Kojčinovcu. On je odgovorio da je dobro da ima sigurnu bazu u koju se ulazi iz bunara i da nema potrebe da opterećuje bataljon. Nije popuštao, i pored dugih nagovaranja i molbi sagovornika.

Pred sam rastanak, Kurjak se zagledao u Brankovu mašinku ustaškog porijekla; imala je drveni kundak.

"Kakva ti je to mašinka? Bolje ti je da uzmeš moju, za nju je lakše nabaviti municiju. Meni i onako ne treba, vidiš da me probilo... uostalom, ostavićeš mi svoju.

Komadant Krvavi se nećkao. Uvjeravajući ga da će mu ta mašinka ubrzo trebati u borbi protiv četničkih i SS zlikovaca. Međutim Kurjak je ostao pri svome; zatražio je od domaćina ekser i na bakelitnoj ručki svoje mašinke napisao "Krvavom od Kurjaka".

Rastanak sa Kurjakom bio je dirljiv. Dugo je ljubio Krvavog uz pozdrave drugovima u Odredu. Bilo nam je drago što se Kurjak dobro drži, ali smo pošli zabrinuti zbog njegove bezbjednosti i pored njegovog uvjeravanja da ga nije lako pronaći.

MAJEVIČANI U SREMU

Krvavi ode na zasluženi počinjak, a ja da posjetim Šefika Šehovića i Milu Lazarevića, već previjene u ambulanti. Izgledali su blijedi i iscrpljeni nijesu mogli ni da jedu. Vidio sam i Radu Abazovića. Ležao je kraj stoga slame u Sremskoj Rači izgledao vrlo loše. Žalio se da mu raste neka guta na stomaku gdje je ranjen i da ga to strašno boli. Donio mu je Krvavi jelo; nije mogao ni da jede. Krvavi uze čuturicu sa rakijom i ponudi Radu:

"Uzmi malo, ovo je za apetit dobro. Umoran čovjek ne može da jede dok malo ne izvrši dezinfekciju stomaka. Od repe je, ali ne mari. Ovdje nema šljivovice, ovo je Srem. Rade nije mogao ni dade okusi, bio je zaista teško bolestan".

20. maj, subota dan kada je preformiran 3. bataljon. Njegove čete su popunjene borcima i rukovodiocima iz 2. bataljona koji su ranije prešli Savu, kao i sa nekoliko

političkih terenskih radnika. Izdvojeni ranjenici i bolesnici smješteni su u bolnicu.

Tih dana na početku boravka u Sremu, Štab 4. Majevičkog partzanskog odreda djelovao je u sastavu: komandant Radivoje Kovačević, politički komesar Cviko Radovanović, zamjenik političkog komesara Dojčin Lukić, načelnik Bude Budisavljević, referent saniteta Bogdan Maksimović, obavještajni oficir Leo Fliker Luka, intendant Đuro Škero, rukovodilac SKOJ-a Žarko Lazić i Jokica Bilbija.

Štab bataljona: komandant Branko Stojanović Kravavi, politički komesar Abdulah Sarajlić Teški i Drago Simić, zamjenik političkog komesara, Vujadin Trifković, zamjenik komadanta Perica Ostojić, intendant bataljona Momo Nikolić, referent saniteta Nikolina Britvić, obavještajni oficir Rino Maksimović.

U četnim rukovodstvima bili su: Đoko Marić Kokin, Šefik Šehović, Stevo Carević Car, Jovo Živanović, Bogosav Mitrović, Olga Banović, Milutin Božić Kordun i Branko Simikić.

U Sremskoj Rači smještaj je bio dosta neuslovan. Kuće pogorjele i narod napustio selo. Otežana je i ishrana. Neprijatelj nas svakodnevno uznemirava. Zbog toga smo se sporazumjeli sa Štabom Sremskog odreda sa se 4. Majevički odred premjesti u selo Morović na nekoliko dana odmora i oporavka.

Kolona je poslije ručka krenula prema Moroviću. Odmah se po starom običaju ogласi i pjesma.

PREDAH RANJENIKA U MOROVIĆU

Već smo izašli iz šume i vide se prve kuće sela Morović u kojem ćemo se smjestiti i boraviti 10 dana.

20 do 29. maj Odred boravi u Moroviću. Prije podne izvođena je vojna nastava, a poslije podne održavani politički časovi i konferencije. Organizovan je kulturno-prosvjetni rad; davane su priredbe za stanovništvo i vojsku.

Selo Morović je jedno od partizanskih sela u južnom Sremu. Leži na ušću rijeke Studve u Bosut. Kuće ušorene na obali rijeke, utonule u zelenilo. U njima živi oko 3000 stanovnika, Srba, Hravata i nešto Nijemaca. Neki Hrvati su prišli ustašama. Tu je i željeznička stanica i pruga koja vodi od Šida prema Sremskoj Rači. Mjesto i priroda kako se samo poželjeti može za odmori razonodu

razonodu. Ali su se ne daleko, u selu Adaševcima i Šidu nalazila, neprijateljska uporišta, odakle smo svakog časa mogli biti napadnuti. Radi toga uspostavili smo položaj na obali Bosuta i stalno bili na oprezu. Stanovništvo na lijevoj obali Bosuta bilo je iseljeno.

Prvi put smo se poslije mjesec dana smjestili u kuće. Mještani su nas gostoljubljivo dočekali, iako smo se hranili na kazanu, nije ne dostajala ni hrana koju su obezbjeđivali domaćini Morovića.

23. maj poslije podne za vrijeme sastanka u sjedište Štaba odreda u Moroviću upade kurir sav uznemiren. Prvo pomislih to je, da je neprijatelj iznenadio našu zasjedu i upao u selo. Međutim kurir saopštava:

"Rade Abazović rasporio trbuh!"⁴⁷

Otišli smo svi iz Štaba u kuću u kojoj je Rade ležao. Oko njegovog ležaja okupili su se ranjenici i bolničarke i zabrinutog lica posmatraju kako mu iz rasječenog stomaka curi gnoj sa sukrvicom. Sve je to izgledalo strašno. Kad nas je primjetio na blijedom licu pojavi se smješak. Zaiteresovali smo se šta se desilo? Svi su ćutali.

"Ništa strašno", javi se Rade. "Rasjekao sam žiletom onu moju izraslinu na stomaku i sad se osjećam tako dobro kao da sam se ponovo rodio. Molio sam već dva dana ljekara da on to uradi. On je kategorički odbijao, nije htio ni da čuje. Bio sam primoran da to uradim sam. Ima blizu 8 mjeseci kako sam ranjen i nikako da mi rana zaraste. Otvorena rana na trbušnoj duplji se pogoršavala i sve više gnojila. U Trnovskoj bolnici rana se zatvorila i od gnoja koji se na tom mjestu sakupljao stvorila se israslina slična velikom čiru. Počelo je da me strašno boli. Da mi Branko Krvavi nije pomogao ne bih ni mogao stići do Srema. Ovde u Bolnici nijesam mogao više da podnosim bolove."

Stigao je i ljekar. Kada je sve to vidio slijegao je ramenima. Svu odgovornost skida sa sebe. On se tome protivio tvrdeći da je sepsa neminovna. Jedna mlada, odvažna bolničarka iz Semberije, prišla je Radi i počela da mu čisti ranu i da ga previja. Bio je strašno mršav, obrazi mu upali, a jagodice iskočile. Oči se povukle duboko u lobanju i čini se da na tom licu, osim kože i kostiju, ničega više i nema.

Poslije ove "operacije" Rade se dobro osjećao. Počeo je da se oporavlja i kreće.

Predveče 24. maja, po obilasku zasjede po porušenom mostu na rijeci Bosutu u Moroviću, otišli smo ja i Krvavi da posjetimo Radu Abazovića. Mislili smoda ćemo ga zateći u krevetu, a on sjedi i glasno objašnjava političku situaciju nekolicini ranjenika koji su sa njim ležali u sobi. Sluša ga i domaćin kuće.

"Zašto se, Rade, naprežeš bez velike potrebe i zašto ne ležiš i odmaraš se?" prekorili smo ga.

"Ja vam mogu sada reći da sam zdrav. Ako zatreba, sada mogu ići i u borbu. Krvavom dugujem vječitu zahvalnost što mi je spasao život. Ono što je on učinio u jednoj tako teškoj situaciji i žrtvovao se za moje prebacivanje u Srem, sumnjam da bi iko to uradio."

U Moroviću jednog dana spazih Đorđu Đojića⁴⁸. Sjedi na klupi ispred kuće, duboko zamišljen. Sjedoh pored njega. "Kako neću biti zamišljen! - reče Đorđo, žao mi našeg naroda u Semberiji i Majeveci, srce me boli. Stradaće od SS zločinaca i od one četničke bande. Nažalost za sada tu ništa ne možemo pomoći".

Sve te teške nedaće koje je doživio zbog stradanja najmilijih u ratu, Đorđu nijesu pokolebale. Postajao je još čvršći. To mu je davalo još više snage da istraje. Govorio je daje ovo rat i da se bez žrtava ne može doći do slobode. Spreman na žrtve i stradanja naroda mora sa dostojanstvom podnostiti i vlastitu nesreću.

Za vrijeme borbenih dejstava u proljeće SS vojnici su pjevali da im je na fesu kita i da traže da ubiju Tita.

Odjednom, 26 i 27. maja, Glagol "tražimo" počeo se zamjenjivati sa "ubili smo". Tome je prethodila vijest iz njemačkih, a onda iz ustaških i četničkih "zvaničnih" izvora da je Tito sa vodstvom NOP-a ubijen 25. maja u Dravru. Pobjali smo se te surove istine, pogotovu stoga što to ne demantuje ni Štab 3. korpusa ni glavni Štab Vojvodine. "Slobodna Jugoslavija" nije prenosila slične vijesti.

47. Preživio je rat, i u činu pukovnika otišao u penziju.

48. Iz uže porodice Đorđe Đojića za NOP se opredjelilo njih 5, a 4 je poginulo.

Njegovog oca Lazara ubile su Korajske ustaše u novembru 1941. godine. Brat Vasilija, kao komandir čete u Majevičkom partizanoskom odredu poginuo je u maju 1944. godine. Supruga Bosa, predsjednica AFŽ poginula je od četničke kame u junu 1944. godine, a mlađi brat Budimko u 17. Majevičkoj brigadi 1944. godine.

Njegovu suprugu Bosu uhvatili su četnici pa mučili je i matletirali, sjekli joj kosu i gonili da je guta. Prosjekli su joj grudi i kroz njih poturili ruke. Na kraju su je umorili u najtežim mukama.

Konačno ipak je došla radosna i pouzdana vijest: Tito je sa CK i Vrhovnim Štabom na sigurnom mjestu.

Tek kasnije smo čuli detalje o njemačkom vazdušnom desanu na Drvar. Izveden je u ranim jutarnjim časovima 25. maja, upravo na Titov rođendan. SS lovački padobranski bataljon, odlučno je udario na sjedište Vrhovnog Štaba i savezničkih vojnih misija. Herojskom odbranom pratećeg bataljona, oficirske škole, jedne partizanske brigade, političkih aktivista, a takođe i borbenih Drvarčana napad je slomljen. Istovremeno su na širem operativnom prostoru i na prilazima Drvaru jedinice 1 proleterskog, 5. bosanskog, kao i 8. dalmatinskog korpusa vodile odsudne odbrabene borbe. Nakon nekoliko dana teških borbi i ova operacija je uspješno savladana..

Ovdje u južnom Sremu, maja i juna 1944. godine, i za nas Majevičane bio je svojevrsan stalno aktivan front: Izvođena je borbena obuka, učestvovalo se u oružanim akcijama i održavana veza preko Save, sa Semberijom i Majevicom. Ginulo se i dopadalo rana.

27. maj. U dogovoru sa Štabom Sremskog partizanskog odreda poslali smo jednu četu u Sremsku Raču. Ona je obezbjeđivala lijevu obalu Save.

Za relativno kratko vrijeme boravka u Moroviću borci su se odmorili i oporavili. Čula se pjesma na sve strane; Vladalo je dobro raspoloženje. Bilo je velikog interesovanja boraca za akcije i prelaz u Semberiju i Majevicu.

29. maj. Iz Morovića smo krenuli u Sremsku Raču. Toga dana održan je sastanak s komandama četa. Dvije čete su odmah upućene na položaj prema selu Bosutu. Treba da smjene bataljon Sremaca koji je upućen u akcije na neprijatelja po Sremskim selima. Jedna četa našeg Odreda već je od ranije držala položaj na Savi od Lisnika do stare Rače. Štabovi Odreda i bataljona sa političkim radnicima i izbjeglim civilnim licima smjestili su se u Sremsku Raču.

VOJNA I POLITIČKA AKTIVNOST I ODRŽAVANJE STALNIH VEZA SA BOSNOM

31. maj, U Sremsku Raču iz Semberije stigao je Luka Zelenović Čiča. Donio je poražavajuće vijesti o teroru SS vojske i četnika. Saopštio je da je nemoguće ostati na terenu Semberije. Luka je veoma energičan, snalažljiv i ugledan politički radnik, popularan u narodu i dobro obavješten o situaciji. Ne samo u njegovom rodnom Glogovcu, nego i u drugim semberskim selima. Obavijestio nas je da se Veljko Lukić Kurjak još krije u Glogovačkim šumama i radi sigurnosti svakodnevno mijenja mjesto.

"Za bjezbjednost Kurjaka zadužen je sekretar opštinskog komiteta za Modran Jovo Sojić; sumnjam da će ga moći sačuvati," reče Luka, dosta sumorno.

Povodom te vijesti o Kurjaku, održan je sastanak. Pored članova Štaba odreda prisustvovali su komandant i politički komesar bataljona Krvavi i Abdulah Sarajlić Teški, sekretar okružnog komiteta SKOJ-a za Majevicu Nada Smiljanić i drugi. Razmotrena je mogućnost da se Kurjak prebaci u Srem. Bilo je raznih prijedloga. Dominirala je ocjena da je situacija u vezi s Kurjakom inače dosta složena i puna neizvjesnosti. Odlučeno je da se grupa boraca pošalje u Glogovac. i neodložno prevede Kurjaka u Srem.

Štab Odreda je već dva puta slao kurire u Semberiju sa zadatkom da se sa Kurjakom uspostavi veza. Trebalo je takođe ustanoviti šta je sa Mirkom Filipovićem, političkim komesarom Majevičkog područja koji se kao ranjenik nalazio negdje na Majevidi. Nažalost kuriri su oba puta nastradali. Sada je treći put trebalo uputiti takođe odvažne i snalažljive borce, koji dobro poznaju ljude i teren Semberije. Izbor je pao na Izu Jahića, učesnika svih važnijih borbi vođenih na Majevidi i Semberiji. On je bio komandir čete na Sutjesci, nekoliko puta je ranjavan, prije ofanzive bio je komandant mjesta u Janji. Preko Save u Srem prebacio se nešto ranije sa grupom boraca i političkih radnika.

1. jun. Pozvali smo Izu u Štab odreda. Pri dolasku Izo tiho upita: "zvali ste me nešto, drugovi?"

"Izo, trebaš nam. Objašnjeno mu je da treba sa grupom boraca da po svaku cijenu pođe u Semberiju i uspostavi vezu s Kurjakom, Mirkom Filipovićem i Slavkom Mićanovićem.

Kurjak se mora prebaciti u Srem. Predloženo mu je da izabere borce sa kojima će ići na ovaj zadatak. Ne bi trebalo angažovati veću jedinicu: Neće se moći sačuvati tajnost pokreta. Raspravljano je o svemu i smatramo da si ti najpogoniji za ovaj zadatak. Šta ti misliš o svemu?

Bez dužeg razmišljanja Izo odgovori, da se prihvata zadatak i da je uvjeren da ga može uspješno izvršiti..

"Drago mi je što ste mene odredili da idem po Kurjaka; Volim ga i cijenim kao hrabrog borca i divnog čovjeka."

U grupu sa Izom određeni su: Luka Zelenović iz Glogovca, Juha Šehović iz Bijeljine, Žarko Lazić iz Trnjaka i Vlado Mihajlović iz Velinog sela. Sve su to dobri, odvažni i sigurni borci, dobro poznaju sela kroz koja će prolaziti.

Prelazak preko Save predviđen je između mosta i stare Rače. Tu se nalazi poveća ada. Prema našoj procjeni na tom mjestu najlakše je preći rijeku. Ada je dobro pošumljena, zahvata dvije trećine riječnog korita, i sa nje se može dobro osmotriti druga obala.

Grupa se spremila i od obale se otisnula u 23. časa. Na adi se malo odmorila i pažljivo osmotrila drugu obalu. Primjetili su, kako pored same obale promiču neke prilike, nalik na sjenke. Pretpostavljali su da to mogu biti neprijateljski vojnici. Nijesu dozvolili sebi veliki rizik, pa su odustali od prelaza. U zoru su se vratili u Sremsku Raču. Sjutradan na večer prebacili su se na isto mjesto i produžili ka Glogovcu.

2-6 jun, nije bilo značajnih događaja.

ISKRCAVANJE SAVEZNIČKIH SNAGA U FRANCUSKOJ

6. juna, u utorak, vratili su se iz Brodca ranije upućeni kuriri. Donijeli su izvještaj o brojnom stanju SS jedinice u selu.

Danas smo, posredstvom radija "Slobodna Jugoslavija", iz Moskve čuli radnosnu i dugo očekivanu vijest. Otpočeo je desant savezničkih snaga u Normandiji, na Sjeverozapadnoj obali Francuske. Otvorenje drugi front u Evropi.

Na tu vijest nastala opšta radost i veselje naročito među borcima u Sremskoj Rači. Brzo smo obavjestili i čete koje su bile na položaju.

7. jun. Pred zoru su se vratili kuriri iz Crnjelova i obavjestili nas da su osmotrili desetak četnika na nasipu; Smješteni su u kolibe. Iz Sremske Rače odmah smo uputili 15 boraca sa puškomitraljezom sa zadatkom da se prebace preko Save i napadnu četnike. Poslije 6 sati oni su se vratili neraspoloženi što nijesu našli četnike.

Vjerovatno su primijetili kad se naša grupa privlačila kroz šiblje pa su pobjegli. Očevidno da toj bandi nije stalo do borbe već do pljačke partizanskih porodica. "Samo da sam ih zatekao u kolibi, sve bi ih pokosio puškomitraljezom", komentariše ljutito nišandžija Milorad Božić.

Poslije ručka jedinica se odmara. Najviše se razgovara o jučerašnjem iskrcavanju saveznika u Normandiji. Većina je vidjela nagovještaj skorog kraja rata. Dođe nam i Slavko Lipić, komandant bataljona u Sremskom odredu.

"Došao sam da čujem šta vi Bosanci mislite o iskrcavanju saveznika u Francuskoj. Bojim se da ih Švabe pobačaju u more".

Sjede u hlad kraj Branka Krvavog

"Neće, neće" odgovorismo jednoglasno. Amerikanci i britanci imaju jaku avijaciju i tehniku. Dugo su se pripremali za ovaj desant.

Vodi se žučan razgovor. Komandant Lipić je najglasniji. Na moju molbu ispričao je, kako je prije nekoliko dana razoružao veću grupu domobrana na pruži Šid-Vinkovci. U toj akciji nije ispaljen ni metak.

"Dreknuo sam: predaj te se, sve ću vas pobiti. Ovdje je Lipić, i oni se svi predadoše."

Za komandanta Lipića vezan je i podvig kada je sa bataljonom 1944. godine pratio bolnicu iz Morovića za Frušku Goru. Obavljeno je to noću, a među ranjenicima bio je i crvenoarmejac inženjer Viktor Studnjev⁴⁸. Kad su izbili na željezničku prugu Beograd-Zagreb naišli su na oklopni voz. Kolona je stala. Reflektori voza osvijetlili su kolonu koja je bila privilegla. Otvorena je paklena paljba. Lipić je uzeo protivtenkovsku pušku, privukao se oklopnom vozu i iz jarka ga gađao. Sva tri ispaljena metka pogodila su voz. Brzo je krenuo prema Vinkovcima. Kolona ranjenika mirno je prešla prugu i nastavila put prema Fruškoj Gori. Viktor se uvjerio u partizansku odvažnost⁴⁸.

8. jun, četvrtak, neprijatelj pravi više ispada iz Bosuta prema Sremskoj Rači. Na to su nas već upozorili Sremci kada smo smjenjivali njihovu jedinicu sa položaja.

Preko Save vide se četnici; krstare nasipom i kad primjete naše borce na položajima na sremskoj strani otvore vatru iz pušaka i puškomitraljeza. Podvriskuju i pjevaju kao da su na svadbi.

Oko 10 sati prije podne eksplodirale su dvije granate kod naše kuhinje u Sremskoj Rači. Istrčasmo da vidimo šta se dešava. Neko povika: "Eto njemačkih tenkova"! Drugi je vidio kako Švapski kamioni natovareni vojskom idu od mosta. Iz tog pravca se čulo nekoliko kratkih mitraljeskih rafala i puščana paljba. Ponovo eksplodiraše još dvije topovske granate pored samih kazana. Vjerovatno je neprijatelj primijetio dim. Nasta panika i neki politički radnici sa

•izbjeglicama odstupiše u šumu. Kako je samo neprijatelj i pored naše zasjede mogao doći iz Bosuta? Prekopane su ceste, a naša straža je na mostu. Brzo smo skupili borce koji su se zatekli u selu i potrčali prema mostu gdje se čula pucnjava. Na južnoj ivici Sremske Rače stvarno su primijećena dva tenka i tri kamiona puna njemačke vojske. Naši borci pripucali su na njih, oni odgovorili paljbom i povlačenjem u pravcu Bosuta. Da su krenuli u napad mogli su nam nanjeti velike gubitke, jer nismo imali protivtenkovskih sredstava. Morali bi smo se povući u šumu.

Odmah smo komandanta bataljona Krvavog sa jednom desetinom, uputili u pravcu Bosuta; tamo su naše čete držale položaje. Trebalo je da ispita kako je neprijatelj mogao neprimijećeno proći pored njih i na njih otvoriti vatru.

Poslije ispitivanja svih okolnosti ustanovljeno je da su se čete sa padom mraka povlačile sa položaja u Sremsku Raču; tamo bi prespavale i ponovo ranom zorom posjedale položaje. Sinoć su se nešto ranije povukle i neprijatelj je to iskoristio. Zaobišao je sa vozilima prekopanu cestu i došao u Staru Raču gdje je zanoćio. Jutros je krenuo u Novu Sremsku Raču. Jedna njegova patrola privukla se kroz vrbak iza leđa stražara na mostu i iznenada otvorila vatru. Na straži, dok je posmatrao bosnasku stranu, poginuo je Novak Božić, a Vasilije Todorović ranjen je u desnu nogu; valjajuću se, skotrljao se u baru i u žbunju se pritajio. Izrešetano Novakovo tijelo pronađeno je kraj mosta. To je bio divan omladinac iz Vršana, član KPJ, hrabar i u borbi beskompromisan. Bio je zadužen za rad sa omladinom.

Rana u Vasilija značajno je iskrvarila u vodu, pa on nije mogao dalje. Sakrio je svoju bilježnicu i fotografije u žbunju i bio spreman da se ubije ako ga otkriju SS vojnici. Pronađen je u toku dana i prenet u bolnicu, gdje je uspješno izliječen.

Ovo iskustvo nas je upozoravalo da nas je nedovoljna opreznost mogla još skuplje koštati. Naređene su stroge mjere za povećanje budnosti i borbene gotovosti.

9.jun, držimo i dalje položaj prema Bosutu, neprijatelj ne pravi nikakve ispade. Toga dana smo dobili naređenje od Glavnog Štaba Vojvodine da u disciplinskom pogledu pripadamo Štabu 6. Vojvođanske brigade.

Kada su SS jedinice u martu 1944. godine popalili Jamenu, Sremsku Raču, Morović i još neka sela, pobili su dosta ljudi, žena i djece. Mnoge porodice su potpuno nastradale. Njihova stoka pobjegla je u šumu. Mi smo je povremeno koristili.

10. juna. Održali smo sastanak sa Štabom bataljona i komandama četa. Naređeno je da se pojača disciplina kao i vaspitni, stručni i politički rad.

11. jun, negdje oko podne u Raču je stigao bataljon 6. Vojvođanske brigade. On će nas smijeniti i preuzeti položaj prema Bosutu i kod mosta. Mi se pomjeramo na Domuskelu i Crkvište.

Istog dana uveče, bila je nedjelja, uputili smo 30 naoružanih boraca sa dva puškomitraljeza u selo Strošince da pribave hrane. Tamo su bile smještene ustaše i domobrani. Naišli su u selu na otpor ustaša; borba je trajala oko 30 minuta. Neprijatelj se povukao u drugu polovinu sela. Naši borci su došli do dosta životnih namirnica i vratili se bez gubitaka.

11. jun. Na položaju smo Domuskele i selo Strošinci. Noći patrole obilaze lijevu obalu Save, da nam ne bi neprijatelj prešao u Srem i iznenadio nas. Oko 23 sata patrola je primjetila kod Subotišta da se četnici prebacuju preko Save. Brzo se vratila i obavjestila Štab bataljona. Dok je glavnina stigla, četnici su se povukli.

14. jun. Čete su na položajima, nekoliko njemačkih aviona bombardovalo je Morović. Vjerovatno su saznali da se u tom selu nalazi naša bolnica. Nismo imali gubitaka. Sa Milom Lazarevićem na čelu upućena je patrola u Jamenu da izvidi da li je neprijatelj prodro u selo. Selo je bilo pusto, narod je izbjegao. Otkrivena je i jedna baza u kojoj je bilo životnih namirnica; to su donijeli u logori predali.

Ovijan Dakić i Veso Cvijanović dobili su zadatak da kao kuriri pređu Savu i odu u Bukovicu da izvide kakva je situacija i donesu podatke o aktivnostima neprijatelja. Krenuli su iz Rače prema Jameni. U sumrak su stigli na kilometar od Save, pronašli sakriven čamac i spustili ga u vodu. Krenuli su uzvodno kraj Sremske obale prema Brezovom Polju.

48. Poslije rata elektroinženjer Viktor Studnjev došao je iz Moskve u Jugoslaviju da posjeti Slavka Lipića i oda mu priznanje za pokazanu hrabrost koja je i njemu i drugovima život spasila. U svom dnevniku koga je vodio za vrijeme rata, Viktor je Slavka Lipića nazvao "Jugoslovenski Čapajev". O njemu je pisao u novinama u Moskvi. Pozvao je Lipića u Moskvu da bude njegov gost. Rado je Lipić prihvatio poziv Viktora Studnjeva i boravio u Moskvi 15 dana, kao najdraži gost.

Noć je bila vedra sa mjesecom, pa se čamac lako mogao uočiti. Veslali su dva kilometra uzvodno, onda prešli preko Save i stigli na bosansku stranu. To je inače bilo najsigurnije mjesto. Čamacu potopili i dobro maskirali. Produžili su za Bukovicu.

Pre d zoru su umorni stigli u Bukovicu. Za vezu su se obratili Cviji, majci našeg borca Save Mikanovića, čijeg su muža u martu ubili SS zločinci. Primila ih je i ukratko obavjestila o stanju u selu. Preko Cvije su obavjestili Boška Mikanovića, Cviku Jovanovića i Žiku Tešića, članove KPJ, da iduće noći dođu na sastanak u njenu kuću. Cvijan i Veso su predanih u dubokom jarku obraslom vrzinom. Uveče su otišli u selo; Veso u Cvijanovu kuću i tamo je zatekao Boška i Cviku, a Cvijan je otišao na sastanak sa drugom grupom aktivista NOP-a. Saznali su mnoge pojedinosti o četničkom terorizmu kao i o situaciji i raspoloženju ljudi u selu.

Poslije dva dana uputili su se na Savu na mjesto gdje su potopili čamac. Međutim, čamca nije bilo tamo gdje su ga ostavili. Ništa im nije preostajalo nego da se vrate u selo i organizuju nabavku drugog čamca. Pronašli su ponovo Boška i Cviku i pokušali da preko njih obezbijede čamac; u tome nisu uspjeli.

Morali su da pod vrlo teškim uslovima ostanu u selu oko nedelju dana. Napokon im je uspjelo da obezbijede čamac i jedne noći pređu u Srem. Odmah su podnijeli izvještaj o svom putu.

Tih dana u Vršane su prešli i članovi KPJ Đoko Kostić i Trišo Milošević. Tamo su ih četnici otkrili i ubili.

Bogić Kokanović je prilikom razgovora pitao Vesu da li je informisao o stanju u Gornjem Crnjelovu. Odgovorio je da se o ovome ništa nije moglo saznati. Bogić je iz Gornjeg Crnjelova, gdje je bio i sekretar opštinskog komiteta SKOJ-a. Prešao je u Srem sa majkom Jelom i sestrom Ginom, članom opštinskog komiteta SKOJ-a. Cijela porodica Kokanović prišla je NOP-u još 1941. godine. Jovo Kokanović je predratni član KPJ i jedan od organizatora ustanka 1941. godine u tom kraju. Bio je politički komesar 3. bataljona 1. Majevičke brigade na Sutjesci. Poginuo je kao politički komesar bataljona 17. Majevičkoj brigadi 25. decembra 1943. godine, za vrijeme neprijateljske ofanzive u Istočnoj Bosni. Bogić Kokanović je nekoliko puta kao kurir prelazio u Bosnu i donosio važne podatke. Jela Kokanović, hrabra majka troje djece, sve troje ih je u borbu spremila. Do tada je izgubila najstarijeg sina Jovu: "Otrgao ga, kako je govorila neprijatelj od majčinog srca koje će ostati ranjeno do smrti".

Jela je toliko skromna da je stalno mislila kako je na teretu jedinici. Često je tražila da nešto radi u kuhinji. Kada smo bili u pokretu obezbjeđivali smo joj dajaši konja.

Jelina kćerka Gina mlada i stasita djevojka, neumorno je radila sa omladinom, kako u Odredu tako i po srpskim selima.

Kulturno prosvjetni život u Odredu intenzivno se odvijao i usavršavao. Djelovali su hor i diletanska grupa kojima je rukovodila profesor Ljubica Tafro i Franjo Berdica iz Bijeljine. Priredbama je poreci slobodnih boraca i političkih radnika prisustvovao i narod, pogotovu omladina iz okolnih sela. Obično su priredbe priređivane uveče uz logorsku vatru. Poslije toga bi se nastavilo sa zajedničkim veseljem uz pjesmu i kolo.

17. juni, jedinice odreda držale položaje na Lisniku, Domuskeli i Crkvištu. Oko podne 4 njemačka aviona bombardovali su naše položaje. Gubitaka nijesmo imali.

Radio London saopštava da se Tito sastao sa Šubašićem na slobodnoj teritoriji u Jugoslaviji. Predsjednik nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije Tito, i predsjednik izbjegličke kraljevske vlade dr. Ivan Šubašić potpisali su sporazum. Premijer Šubašić se obavezuje da će osuditi ministra vojske i mornarice kraljevine Jugoslavije Dražu Mihajlovića njemačkog saradnika. Obavezao se i da će se priznati tekovine izvojevane u trogodišnjoj NOB.

Četnici dovikuju preko Save: da je Tito priznao kralja i Dražu. Poručuju partizanima da pređu kod četnika dok im još nije kasno.

" Nama nije mjesto sa Nijemcima i ustašama, vašim saveznicima", odgovaraju četnicima naši borci.

Pripremaju se kuriri za Crnjelovo. Predviđeno je da pođu Mitar Vidić, sekretar opštinskog komiteta za Crnjalevo i Mičo Živić, politički radnik iz tog sela. Kada je Cica Trišić čula odlazak kurira za Crnjelovo predložila je i ona da ide. Rečeno joj je da bi to za nju bilo naporno; kreće se noću, krije po šumarcima, a možda će biti prisiljeni i da vode borbu. Cica insistira: "Ništa se vi, drugovi, nemojte brinuti za mene. Mogu ja i te kako da izdržim sve napore. Vi znate da imam dvoje male djece koju mi čuva majka u Donjem Crnjelovu. Bojim se da su ih već pobili četnici ili SS -ovci. Pa ako su živi da ih vidim. Ovih dana me nekakav nemir zahvatio i pravo da vam kažem, ne mogu da spavam, a slabo i jedem.

Ipak smo razumjeli Cicu i dozvolili joj da pođe sa kuririma.

21. jun, objavljeni smo od Glavnog Štaba za Vojvodinu da je Vrhovi Štab NOV i POJ izdao naredbu po kojoj će se dosadašnji zamjenik političkog komesara zvati "pomoćnik". Takođe se mijenja do sadašnji vojnički pozdrav sa stisnutom pesnicom; uvodi se klasični vojnički pozdrav.

Saznali smo da neprijatelj u nekim selima priprema vršalice za vršenje žita. Branka Stojanovića Krvavog poslali smo da sa 30 boraca to onemogući.

22. jun, obilježili smo početak trogodišnje herojske borbe naroda Sovjetskog Saveza protiv fašizma.

Sjutradan smo obaviješteni da je otpočela velika ofanziva Crvene armije na centralnom frontu.

Danas je komandir čete Đoko Kokanović iz Crnjelova ispričao kako je poginula Dušanka Vajić, učiteljica iz Boljanića kod Gračanice. Ona je jedno vrijeme bila na Majevidici upravnik Jablaničke bolnice.

U drugoj polovini aprila 1944. godine usmjerena je neprijateljska ofanziva na Bosutske šume. Mi smo se morali povući preko pruge prema Fruškoj Gori. Sa mojom četom bilo je nekoliko terenskih političkih radnika, koji su se povukli iz Semberije. Među njima bila je Dušanka Vajić. Od ranije sam je poznavao kao političkog komesara bolnice u Gornjem Crnjelovu. Pametna i zgodna djevojka.

Moja četa dobila je zadatak da napadne dobro utvrđeno ustaško uporište na desnoj obali Dunava. Prišla mi je Dušanka i traži pušku. Hoće i ona u akciju iako to nije predviđeno. Odvrtao sam je da ne ide, ali je ona bila uporna. Tu noć u jurišu na neprijateljske bunkere junački je sa još pet boraca poginula u selu Neštinu i Dušanka.

Dušanka je rođena 1911. godine u Boljaniću, u blizini Gračanice. Otac joj je bio učitelj, brat Slobodan takođe. Mlađi brat Boro studirao je medicinu. Svi su pripadali naprednom radničkom pokretu. Dušanka je, kao učiteljica, bila veoma agilna u radu sa omladinom. Povezala se sa političkim aktivistima KPJ u Maglaju i Doboju. Neposredno pred rat, obučavala je djevojke u pružanju prve pomoći.

Muž Mitar, sa kojim je imala dvoje djece, htio je napustiti Ozren, iako je tu rođen, i odseliti se u Srbiju. Dušanka je nastojala da po svaku cijenu ostanu na Ozrenu. Djecu su odveli u Srbiju i odmah se vratili. Dušanka je 1941. godine postavljena za rukovodioca bolnice Ozrenskog partizanskog odreda u Brezicima. Sa djevojkama koje je obučavala obavijala je čitav posao koji je bio utoliko teži što ljekara duže vrijeme nije bilo, a ranjenika i bolesnika sve više. Bolnicu nije napuštala ni u najtežim trenucima; Prilikom bombardovanja bila je teško ranjena, liječena je u bolnici u Srebreniku i u Jablanici.

AKCIJA U BALATUNJUI VELINOM SELU

24. jun. Prije podne jaka kiša. Poslije podne otišao sam u Štab 6. Vojvođanske brigade, u Sremsku Raču da sa komandantom izmijenjam mišljenje o predstojećoj neprijateljskoj ofanzivi na Frušku Goru.

U selu Grku je osnovana ambulanta Majevičkog NOP odreda.

26. jun, u Sremskoj Rači održan zajednički sastanak Štabova 6. Vojvođanske brigade i 4. Majevičkog NOP odreda u vezi s mogućom neprijateljskom ofanzivom. Dogovoreno je da se Odred istog dana ponovo vrati u Sremsku Raču i preuzme položaje prema Bosutu, mostu i Staroj Rači, a da se brigada uputi prema dobijenom novom zadatku. Istog dana pred mrak neprijatelj je napao iz Bosuta naše položaje. Poslije kraće borbe odbijen je i vraćen.

Iz izvještaja kurira saznali smo da se u Balatunu i Velinom selu nalaze četnici. Odlučili smo da noću 28/29. juna pređemo Savu i izvršimo istovremeni napad na četnike u oba sela. Određeno je po 20 boraca sa po jednim puškomitraljezom. Oni će iznenadno i brzo izvesti napad i iste noći vratiti se u Srem.

Pripremana je akcija pedantno; čak su na vesla vezane krpe da se ne bi čulo prilikom veslanja. Trebalo je preći u najvećoj tišini. Četnici su obično pored Save stražarili. Izvjestan broj boraca nije znao plivati. U strahu rukama su se hvatali za oba boka čamca i tako usporavali kretanje. To je moglo dovesti i do prevrtanja.

Te noći četnici nisu spavali po kućama, a prepad je izvršen upravo na kuće u kojima su ranije spavali. Četnici su bili u Velinom selu u školi i u bunkeru na mostu kod Bosanske Rače. Akcija nije u potpunosti uspjela, jer su mnogi četnici koristeći noć pobjegli. Desetak ih je zarobljeno, zaplenjeno je 15 pušaka. Ubijen je četnički komandir Pero Miličić u Balatunu, u sobi kod djevojke. Mi nismo imali gubitaka. Kao odmazdu četnici su sutradan strijeljali Jocu Miličića, Marka Lukića (Acinog oca) i Božu Tomića.

Iza pola noći preko Save u Bosnu, upućen je puškomitraljezac Milorad Božić da obezbijedi čamce kojima će se borci vratiti iz akcije. Upravo kada je izašao na nasip primjetio je četnike koji idu nasipom desnom obalom Save. Čuli su pucnjavu u Velinom selu i Balatunu, pa su svojim pošli u pomoć. Odvažni puškomitraljezac Božić otvorio je rafalnu vatru i rastjerao četnički bataljon. Tako su se naši sigurno bez gubitaka vratili u Srem.

Česti prelazi iz Srema u Bosnu i manje akcije davali su ljudima u Semberiji, a i šire, moralnu snagu, za daljnje angažovanje u borbi protiv okupatora i njegovih pomagača.

Danas su neprijateljski minobacači iz Bosne tukli po našim položajima u Sremskoj Rači; vjerovatno se radi o odmazdi za izvršenu akciju na Balatun i Velino selo.

Rješili smo da ponovo pošaljemo kurire u Bosnu, da ispituju kakav je efekat naših akcija u dva sela kao i da prikupe podatke o neprijatelju. Određeni su: Vujadin Trifković iz Balatunja i Stevo Marjanović. Gdje sada da pređu Savu? Znamo da su četnici, poslije naše akcije, blokirali Savu i sve ranije prelaze. Vujadin i Stevo su predložili da Savu pređu kod zidine, ispod bivše finasijske kasarne; tu im se četnici neće nadati.

Pošli su. Stevo je polako veslao, a Vujadin držao spremnu pušku. Uspjeli su srećno preći Savu i otići kod našeg odbornika u Balatunu Ljuboja Veselinovića. Obavjestio ih je da je među četnicima zavladao strah, nesigurnost čak i panika. Četnici su poslije naše akcije neke aktiviste NOP-a postrijeljali, a drugima zaprijetili. Zatim su otišli u brda, jer su čuli da su partizani iz Šekovića prešli na Majevicu.

2. jul, nedjelja. Formirana je 7. Vojvođanska brigada u Bosutskim šumama kod Batrovaca. Ona ima tri bataljona. Za komadanta je postavljen Milan Ješić Ibro⁴⁹.

Neprijateljski bacači iz Bosne tuku po našim položajima kod mosta.

Most na Savi kod Bosanske Rače, dug 408 m. Uoči rata, aprila 1941. godine minirali su ga naši inženjerci. Krajevi su mu visili u vodi.

Borci su, kao i obično, bili na položajima, svakodnevno očekujući povoljne vijesti iz Bosne. Nadali su se da će uskoro doći i vrijeme da se tamo i vrate. Sa juga se odjednom začula grmljavina i tutnjava, zemlja je podrhtavala. To su stotine savezničkih aviona usmjereni na naftna polja u Rumuniji.

KURJAK NIJE SPAŠEN

Iz Bosne je došao Slavko Mićanović, član oblasnog komiteta za Sjeveristočnu Bosnu. Ranije je, kao i Izo Jahić upućen u Bosnu sa zadatkom da prevedu u Srem Veljku Lukića Kurjaka. Saopštili su tužnu vijest: poginuo je Veljko Lukić Kurjak.

Početkom juna, u vrijeme kada su jake snage neprijatelja "prečešljavale" šume oko sela Glogovca, pa i šumu Jabanušu, gdje je bio sklonjen Kurjak, odlučeno je da se prenese na sigurno mjesto, u selo Čardačine, preko puta Bijeljina-Janja, i smjesti u Drinsko polje, odnosno u Govedare. Tamo je bio sakriven pod jedan veliki žbun, u parceli zasejanoj pšenicom, dalje od puteva. Pretresajući drinsko polje u potjeri za aktivistima NOP-a i partizanskim ranjenicima, četnici predvođeni Dragom Tejić iz sela Ljeskovca, naišli su na Kurjakovo boravište; udaljeno je oko 1000 m od kuće Luke Zelenovića. U oštroj i kratkoj borbi oni su ubili teško ranjenoga komadanta 17. Majevičke brigade, Veljaka Lukića Kurjaka i njegovog hrabrog pratioca Dragu Knjeginjića.

Žalost za poginulim legedarnim partizanskim komandantom zahvatila nas je sve, pogotovo nas koji smo ga poznavali i sa njim ratovali. Ko da tu tužnu vijest saopšti Kurjakovoj sestri Zagi koja je bila sa nama. Izbor je pao na mene. Teška srca sam to prihvatio. Sjutradan sam pozvao Zagu. Kad je ušla u Štab i sjela počeo sam da se mučim kako da počnem. Ona me iznenada preduhitri sa pitanjem: "Da nije Veljko poginuo?" "Nažalost, jeste". Počela je da plače. Teško se mogla umiriti. Nijesam je mogao utješiti. Došao je i zamjenik političkog komesara odreda, Dojčin Lukić, hoće da mi pomogne. Nije vrijedilo. Plakala je, grdila i klela četnike, izdajnike srpskog naroda. Da je bar poginuo od neke prave vojske. Kada se malo smirila Zaga me zamolila da, kad prvi put naši pođu u akciju, pođe i ona sa njima da osveti brata Veljku."

Postrojili smo sve čete koje nisu bile na položajima i saopštili da je junački poginuo Veljko Lukić kurjak, komadant 17. Majevičke brigade. Osvetićemo ga kao i stotine drugih koji su pali za slobodu. Žalili su ga svi borci, posebno oni koji su ga lično poznavali.

Sjećajući se svoga komadanta, pjevali smo u horu čuvenu pjesmu: "Nema borbe, nema rata-bez Kurjaka komadanta". Pjevali smo je na maršu i predahu, uoči i posije akcije, izražavajući tugu, ne samo za Kurjakom već i stotinama saboraca i drugova koji su u zadnja tri mjeseca, poginuli od ruke zlikovaca: SS vojnika i četnika.

Vraćam se s položaja i vidim Izu Jahića, komandira čete sa Sutjeske. Sjedi u hladu jabuke i puši. Pitam ga što se osamio i zašto je tako zabrinut?

"Teško mi je i krivo što nijesam preveo Kurjaka u Srem; nijesam izvršio zadatak koji sam dobio. Omeo me je Slavko Mićanović, inače bismo ga prebacili u Srem. Iz Srema bih avionom prešao u Italiju, u našu bolnicu, spasio bi se. Veliki je gubitak ostati bez tako sposobnog i hrabrog komadanta".

Tješio sam Izu;

"Nijesi ti kriv za stradanje Kurjaka. Člana Oblasnog komiteta KPJ, Slavka Mićanovića morao si poslušati. Izo, kaži mi gdje i kako si se ti sve krio"?

"Reći ću ti u najkraćem:

Kada sam Slavku i Milanu Tenku referisao o situaciji u Sremu, bili su zadovoljni i odlučili da svi idemo u Srem. Došli smo do Save, na mjesto gdje smo je prešli dolazeći u Bosnu; Tu smo potopili čamac. Sjeli smo u čamac i iskricali se u šašu na nasipu, gdje je trebalo da bude bataljon Krvavog. Tu je, ustvari, bila jedna četa Sremskog odreda. Kasnije ćemo saznati da je bila odjevena u domobranske uniforme. To nas je zbunilo; Mislili smo da se radi o neprijateljskoj vojsci. Ne znajući sve to, vratili smo se na ostrvo i predanili na njemu. Sledeću noć smo se sa ostrva prebacili na desnu obalu Save. Dogovorili smo se da Slavko Mićanović i ja odemo u Obarsku-zaseok Budžak, Žarko Lazić, Juha Šehović i Vlado Mihajlović da odu i skrivaju se oko Velina sela i Trnjaka. Trebalo je odatle da se za tri dana vrate u Srem. Milan Pantić Tenk otišao je u Popove".

Slavko i ja smo oko mjesec dana boravili u Budžaku, u šumarku mog oca Čamila. To je blizu Bijeljine, pa neprijatelj nije pretpostavljao da se tu neko krije. Uхватili smo vezu sa mojom majkom Džemilom, kada je dolazila u njivu. Ona nas je snabdijevala hranom i obavještavala o događajima. Meni je sve to postalo dosadno. Nisam naučio da se toliko vremena krijem na jednom mjestu; ranije sam stalno boravio u operativnim jedinicama u pokretu i borbama. Tražio sam od Slavka da idemo ili da se angažujemo u vršenju diverzija. Bilo je čak govora da se ide u Bijeljinu i da se tamo krijemo; od toga, se na kraju odustalo. Jedno vrijeme donosila nam je hranu aktiviskinja NOP-a Anđa Radovanović iz Obarske; muž joj je Veljko bio u zarobljeništvu u Njemačkoj".

Dosadilo mi je da svakodnevno sugeriram Slavku da pređemo u Srem u sastav Odreda. Jedne noći smo ipak krenuli prema Savi i upali u neku šašu. Iz nje smo se jedva iskobeljali. Došli smo u blizinu lisnika, prešli nasip i naišli na zasjedu SS vojske koja je bila postavljena kao zasjeda našim kuririma koji su prelazili iz Srema u Bosnu. Vratili smo se nazad za oko 200 m i sklonili u obližnju šumicu. Neprijatelj je osvijetljavajući taj teren raketama primijetio nas i otvorio vatru. Bježeći došli smo do kanala koji utiče u Savu i zadržali se tu u visokoj travi. Od velikog umora zaspao sam, Slavko je dežurao. Kada sam se probudio bilo je oko 9 sati. Odlučili smo da pređemo Savu. Slavko nije znao da pliva, nastupili su novi problemi. Pokušali smo da prebrodimo Savu pomoću jedne veće grede, koja je plutala rijekom i da se tako prebacimo na Sremsku stranu. Krenuli smo u vodu. Riječna struja bila je dosta jaka, a greda preteška. Morao sam na sredini save da je pustim i da na njoj ostavim Slavka. On je sada pomoću čuturica, koje je stavio pod ruke i grede uspio da prepliva ostatak do obale. Bilo je oko 11 sati prije podne i neko sa bosanke strane, dok smo se nalazili u vodi, povika: "Eno, nekoga ide na onu stranu, sigurno su partizani". Otvorili su pušчанu vatru. Međutim, mi smo preplivali Savu i dokopali se kopna. U šumi pored Save nije bilo nikoga. Poslije kraćeg predaha krenuli smo prema Sremskoj Rači. Naišli smo na jednu seljanku. Pozvali smo je i upitali za partizane. Ona je međutim, kada nas je vidjela onako gole, pobjegla prema Rači. U tom smo čuli i pucnjavu na mostu i zaključili da su u Rači partizani. Tako je stvarno i bilo. Obradovali smo se kad smo ih našli u selu".

Pošto Izo Jahić nije imao nikakvu dužnost u Majevičkom NOP odred, Slavko lipić je tražio da ide u Sremski odred i bude njegov zamjenik u bataljonu. Njih dvojica su se poznavali od ranije, još iz Korenite 1941. godine. Bili su dobri drugovi iz Majevičkog partizanskog odreda. Prije toga smo još jednom pretresali pitanje njegove eventualne odgovornosti što Kurjak nije prebačen u Srem, pa time i spasen od četnika.

"Kako, nijesi uspio da prebaciš Kurjaka u Srem kako smo se dogovorili? Možda bi ga spasao da ne nastrada", upita ga jedan od njegovih drugova.

"Ja sam uhvatio vezu s Jovom Sojićem; on je bio zadužen za Kurjaka. Nije dozvolio da vidim Kurjaka dok nije pitao Slavka Mićanovića. Drugog dana reče mi Jovo da me zove Slavko. Slavko nije htio ni da čuje da mi idemo sa Kurjakom u Srem. rekao je: "Njemu je ovdje sigurnije, a bio bih i

i veliki rizik da sa njim krenete na tako dalek put. Ti ćeš, Izo, ostati ovdje, a drugovi koji su došli sa tobom neka se kriju po selu". Slavko je član oblasnog komiteta KPJ i njegova se mora slušati.

"Da sam znao da će se ovako završiti sa Kurjakom, prevario bih i Slavka i Jovu i, na svoju odgovornost, uzeo Kurjaka i krenuo sa njim u Srem; makar zajedno poginuli. Ovako će me savjest gristi dok sam živ, što barnijesam pokušao".

Učinilo mi se da je Izo, poslije ovakve ispovijesti, lakše od nas otišao drugovima Sremcima.

U avgustu 1944. godine Izo je, sa jednom četom, napravio zasjedu između Bosuta i Kuzmina. Negdje oko 16 sati kod Kuzmina je naišlo oko 20 SS vojnika i na njih je otvorena vatra. U Izinoj četi "zakovao" je puškomitraljez i on je digao desnu ruku da pokaže gdje je neprijateljski mitraljez "šarac". Dva metka su ga pogodila u šaku. Raznijeli su mu cio dlan, ostao je samo palac. Krv je šikljala dok je previjen. Počeo je da gubi svijest od velikog iskrvarenja. Smješten je u bolnicu u Moroviću. Kad smo ga posjetili u bolnici teško nas je prepoznao. Operisan je i poslat na liječenje u Frušku Goru, u Mandeloske vinograde. Hirurzi su predlagali da mu se odsiječe ruka. Izo to nije dozvolio.

Sjetih se u neprijateljskoj ofanzivi 23 decembra 1943. godine u dolini rijeke Krivaje, teško sam ranjen u borbama protiv Nijemaca. Nošen sam na nosilima deset dana, kroz šumu, snijeg i veliku mećavu. U ovoj neprijateljskoj ofanzivi u 17. diviziji samo su moja nosila spašena zajedno sa ranjenikom.

Pristigli smo Štab korpusa, tu su me ostavili, nijesam imao konja. Ležao sam u sobici planinske kuće sa još jednim ranjenikom. Iznenada se pojavi general Košta Nađ sa političkim komesarom korpusa Vladom Popovićom.

"Došli smo da te posjetimo Radivoje. Obavješteni smo da si teško ranjen, kada se bataljon probijao kroz njemačke položaje". Bojali su se da me umorni borci neće uspjeti spasiti. Pohvalili su me za podvige i hrabrost. Poželeli su mi da što prije ozdravim i stupim ponovo u borbu.

ČETNICI I DALJE VRŠE TEROR U SEMBERIJI

Četnici su više puta pokušali da pređu

preko Save. Iznenadno, napadajući naše jedinice. Uvijek su se vraćali nazad. Rijetko im je polazilo za rukom da nam nanesu veće gubitke. To nas je upozoravalo da budemo što budniji.

9. juli, došao je iz Bosne Jovo Živanović. Obavjestio nas je da su stradali: Luka Zelenović Čiča iz Glogovca i Žarko Lazić iz Trnjaka. Oni su sa Izom Jahićem, otišli po Kurjaka.

Luka Zelenović je bio straji čovjek, zvali smo ga Čiča. Sjećam ga se iz 1942. godine, kad smo bili sa drugim bataljonom 6 brigade u njihovom selu. Bio je naš odbornik i vrlo brzo i spretno je snabdio jedinicu hranom. Bez obzira što je neprijatelj bio u blizini.

11/12. jul. Saveznički avioni noću bacaju nam materijal i životne namirnice za bolnicu. Dobili smo i mi nešto od toga.

Odlučeno je da Branko Krvavi sa 15 boraca pređe u Bosnu, izvrši oružanu akciju i da se iste noći vrati. Pokušali su da pređu Savu kod Nakića kule kod Vršana, uslijed jake kiše nijesu uspjeli pa su se vratili.

I ovoga puta kuriri koji su se vratili iz Bosne sa prikupljenim podacima, informisali su kako četnici provode strahovit teror u Semberiji. Štab Raje Banjičića predhodno je bio smješten u Dvorovima

**Veljko Lukić Kurjak
narodni heroj**

u kući Stančića. Tu je, u magazuu zatvarao aktiviste NOP-a. U dvorištu su četnici namjestili merdevine u koje su zaglavljivali svoje žrtve. Tukli su ih do iznemoglosti specijalno napravljenim štapom.

Bojeći se da bi partizani mogli preći po noći iz Srema i napasti njegov Štab, Rajo se premjestio u Popove; tamo su bili bezbjedniji. Četnici su u Popovima pretvorili Erića čardak u svoj zatvor. Bio je dubke pun partizanskih pristalica, ponekad i do 150 ljudi. Ležali su jedan preko drugog. Sreća je bila što je to bio čardak, inače bi se pogušili. Svirepost četnika prelazila je sve granice. Čak su neki od njihovih pristalica negodovali zbog takvog mučenja i tuče žena i omladine. Među izvršiocima kazni naročito se isticao Ivan Šoljić iz Badovinaca iz Mačve. On je mučio sve dok žrtva pod silnim batinama ne padne u nesvijest. Tada bi ih posipali hladnom vodom i kad bi došle svijesti, produžili bi sa batinanjem.

S obzirom na veliki teror četnika i SS jedinica nad nemoćnim i uplašenim narodom u Bosni, Štab 4. Majevičkog NOP odreda odlučio je da napiše jedan letak. Upoznao bi narod sa pravom situacijom kod nas i u svijetu. Trebalo je narod ohrabriti ukazati da ovakvo stanje neće potrajati dugo. Letak je naslovljen "narodu Majevice i Semberije". Pored ostalog u letku je stajalo: "Više od tri mjeseca haraju našim krajem četničke bande. Više od tri mjeseca izrodi našeg naroda u sramnoj službi okupatoru vrše nečuvena nasilja nad našim narodom, gore nego što je to okupator ikada činio. Izvršili su niz nedjela sve u ime Srpstva i "otadžbine", nastojeći na taj način da prikriju svoje služenje neprijatelju. Oni ili ne vide ili neće da vide svoju blisku i neminovnu propast.

Saveznici su ih konačno osudili kao izdajnike svoga naroda i sluge Hitlerove. U svome nedavnom govoru predsjednik engleske vlade Čerčil pored ostalog, izjavio je da "u istoriji svijeta nema sramnije borbe od borbe koju vode četnici Draže Mihajlovića". Skora propast Hitlerove Njemačke donijeće propast svim njenim slugama po Evropi, pa i četnicima".

"Ne kloniti nego izdržati ovo poslednje ratno iskušenje. Četničkim bandama uskoro će doći kraj. Crvena armija svojom moćnom pesnicom već lupa na vrata Njemačke. Armije saveznika čvrsto su kročile na tlo Evrope. Na svim frontovima povlači se Hitlerova vojska na čiji se slom neće dugo čekati.

"Bliži se kraj četničkoj sili. Pred narodnim sudom odgovaraće s njima i svi oni koji pomažu u vršenju zločina nad našim narodom."

"Kraj rata sve je bliži. Sve je bliži dan kada će svako odgovarati za svoja djela i nedjela koja je počinio za ove krvave tri godine.

15. jul subota je i nema naročitih novosti. Neprijateljski minobacači i mitraljezi tuku iz Bosne naše položaje preko Save; gotovo svakodnevno nas uznemiravaju. Na to su naši borci već navikli.

Dobili smo naređenje od Štaba 7. Vojvođanske brigade da sa Odredom krenemo na Gradac i Filipov put radi pripreme da zajedno sa Sremskim partizanskim odredom, napadnemo ustaška uporišta Strošince i Soljane. U određeni rejon stigli smo oko dva sata poslije pola noći. Nismo se dovoljno ni odmorili, kad je stigla zapovijest da odmah krenemo na polazne položaje za napad. Prema dobijenim podacima, dijelovi 13. SS divizije nalazile su se blizu u Vrbnji i Drenovcima. Bataljon Majevičkog odreda dobio je zadatak da napravi zasjedu prema Drenovcima i suprostavi se, ukoliko bi neprijatelj krenuo u pomoć ustašama u Strošincima; selo je napadao Lipičev bataljon iz Sremskog odreda. Soljane je napadao drugi bataljon Sremskog odreda, čije je komandant bio Šerpica.

16. jul, u 22 časa počeo je napad i trajao do 4 sata poslije pola noći 17 jula. Na žalost napad nije uspio. Za vrijeme borbe neprijatelj je iz Drenovaca pokušao da interveniše prema Strošincima, ali ga je naš bataljon odbio.

Iz Sremskog odreda poginuli su komandant Šerpica i dva borca, sedam ih je ranjeno. Naš Odred nije imao ni poginulih ni ranjenih boraca.

Odmarali smo se u šumi ne daleko od Filipovog puta. Sjetio sam se prelaska 6. Istočno bosanske brigade, sa dva bataljona, u Srem i borbe koju je vodila na Filipovom putu kod dvorca.

6. Istočnobosanska proleterska brigada i Sremski odred su 19. oktobra 1942. godine, na Filipovom putu do nogu potukli bataljon 718 Njemačke divizije. Bila je to prva zajednička bitka Sremaca i boraca iz Istočne Bosne.

NAROD - PROSTO PREPLAŠEN

17. jul. Štab odreda često održava sastanke sa, Štabom bataljona, je razgovarano o tekućim

problemima i zadacima.

Možda sam ponekad bio prestrog kao komandant. Tražio sam strogi red i disciplinu u jedinicama. To sam naučio u brigadama u kojima sam ranije boravio. U sastavu ovog 4. Majevičkog odreda nalazila se većina straješina koji su ranije radili na terenu kao politički aktivisti. Oni nisu navikli na disciplinu kakva je bila u jedinicama, zato su je teže podnosili.

Kao komandant bataljona, Branko Stojanović Krvavi bio je vrlo dobar, veoma hrabar, omiljen, i izuzetno cijenjen među borcima. Međutim što se discipline tiče bio je mekan. Išao je ponekad linijom nezamjeranja. Dosta prislan odnos sa potčinjenim starješinama, neki su zloupotrebljavali. Kada je Krvavom i njegovim starješinama ukazivano na određene propuste, na nešto što nije dobro u bataljonu, politički komesar odreda Cviko Radovanović, u izvjesnoj mjeri tolerisao je i prelazio preko sitnih grešaka. Nije uvijek prihvatao ono što se sukobljavalo sa onim strogim zahtjevima koje sam kao komandant postavljao.

Toga dana donijeli smo novu odluku da uputimo kurire preko Save u Vršane i Bukovicu. Treba da ispitaju snage neprijatelja, njegovu aktivnost i mogućnost za naš prelazak u Bosnu. Na takve zadatke obično smo slali ljude rodом iz tih sela. Ovog puta odabrani su: Cvijan Dakić, član sreskog NOO, Bogoljub Ristić, Milorad Božić i Božo Jovanović. Sva četvorica su dobri, sigurni i odvažni borci. U razgovoru iznijeta im je odluka Štaba i zadatak koji treba da izvrše. Na rastanku Dojčin Lukić, zamjenik komesara odreda ih je upozorio da treba strogo da vode računa da ne padnu neprijatelju u ruke. Moraju biti jako oprezni, voditi računa o tome kome će se javljati.

Cvijan Dakić je odgovorio da treba imati u njih puno povjerenje. Oni poznaju svaki grm, svaku kuću, svaku stopu teritorije. Uvjereni su da će uspješno izvršiti i ovaj zadatak.

"Ne znamo kome bi palo napamet da se preda četnicima kada su oni gori nego SS vojnici" reče Milorad Božić, izgleda malo uvrijeđen što mu je skrenuta pažnja na tu opasnost".

"Samo kada bi meni bilo dozvoljeno da ponesem svoj puškomitraljez, ja vam garantujem da bi bar 10 zlikovaca pobio i opet uspio da se vratim preko Save" zaključio Milorad Božić. "To nijesu nikakvi broci, to su kokošari i pljačkaši, koje štiti SS vojska".

"Imaćeš, Milorade prilike da dođeš do izražaja kad pređemo u Bosnu", reče mu Branko Krvavi. Sad sobom ponesi samo pušku i tri bombe.

U prvi mrak jedan vod je ispratio kurire. Ljudstvo voda treba da im pomogne da prenesu čamac do mjesta prelaza preko Save. Išli su lijevom obalom do u visini Vršana, gdje su pronašli zgodno mjesto za prelaz. Bilo je to oko pola noći; mjesčina kao dan. Samo da naiđe neki oblačak da pokrije mjesec dok pređemo Savu. Onda bi sve išlo lako, priželjkivali su kuriri. Naiđe čamac na vodu, počеше vesla da grabe. Borci koji su ih dopratili do obale-budno su pratili čamac, spremni da im pomognu u slučaju potrebe. Čamac je srećno prešao na desnu obalu, u Bosnu.

Prolaze dani, a mi u Štabu sa zebnjom stalno mislimo na kurire. Mogu nastradati, da li će uspjeti da se povežu sa nekim od naših saradnika na terenu? Međutim, sve je prošlo kako treba, vratili su se živi i zdravi.

"Bili su nam dani dugi kao godina, nikada da se smrkne. Jedva smo čekali da se vratimo" - kažu.

Kad su prešli u Bosnu Cvijan i Bogoljub su otišli u Bukovicu, jer su rodом iz tog sela, a Milorad i Božo ostali su u Vršanima. Odredili su vrijeme i mjesto gdje da se nađu i znake raspoznavanja.

"Ako ne dođemo u određeno vrijeme znajte da smo nastradali, reče Cvijan šapatом na rastanku, a vi se onda snalazite kako znate i umijete".

Stisak ruke izagralj pri rastanku. Poželjeli su jedan drugom da srećno prođu. Cvijan i Bogoljub izgubišeseu noćnoj tami.

Tišina, nema nigdje nikoga. Lavež pasa se ne čuje, ni pijevac da kukurikne, selo izgleda potpuno pusto. Milorad i Božo odlučise da se iste noći jave jednom čovjeku koji je bio simatizer NOP-a, a Miloradu i neki rod. Od njega će dobiti obavještenja i da će im hljeba. Milorad se privukao jednom prozoru i počeo da lupa i viče "domaćine, domaćine;" a Božo stoji na drugom ćošku kuće s puškom i osmatra. Kad je ustanovio ko viče domaćin je otvorio vrata. Uplašen, drhtao je kao daje decembar. Odmah je pomislio da su došli da se predaju četnicima i kaže: Ako nemate pušku neće vas primiti". Rekli su mu zašto su došli, a on se trže: "Ne smijete ovdje ostati u selu, niti ima smisla, ja vas moram prijaviti, jer sam ja komandant sela."

"U Sremu ima pet do šest hiljada partizana i mi se spremamo da pređemo u Bosnu ovo koji dan. Pitam ja vas gdje će te vi onda"? reče mu Milorad.

"Da vas ima sto hiljada ovdje je toliko njemačke vojske i četnika kao na gori lista. Možete samo ludo izginuti", odgovori im.

Da se ne bi dalje ubjeđivali Milorad i Božo ga pozdraviše i odoše, pomalo razočarani u svoje selo. Zora je već počinjala da rudi i oni su se sklonili u šikaru, da predane. Cijeli dan gladni i žedni, u svom rođenom selu, gdje su odrasli i živjeli; da im je to neko pričao ne bi vjerovali.

"Četnici i SS grupe po cijeli dan patroliraju obalom Save" - priča Božo. Boje se da se ne bi prebacili partizani iz Srema. Kad se vraćaju u logor čuje se pjesma i veselje. Bojali smo se da će naći naš čamac; ne možemo nazad. Pošto smo ocijenili da je situacija vrlo teška, sutradan smo odlučili da puške sakrijemo, jer ćemo se lakše kretati i obavljati posao sa pištoljima i bombama. Kad smo se ponovo vratili gdje smo sakrili puške Milorad, i pored sveg upornog traženja nije mogao naći svoju. Bojali smo se da su je četnici pronašli pa hoće da nas pohvataju. Promjeni smo mjesto boravka. "Teško mi je bez puške, kako da se vratim i kažem komandantu da sam pušku izgubio, što je sramota i bruka", očajavao je Milorad Božić. Ali to nije pomagalo zadatak se mora izvršiti.

Pokušavali smo da se javimo još nekim našim ljudima, ali nismo dobili odgovarajuće podatke. Velika četnička propaganda mnogo je uticala na narod, prosto je bio prestrašen. Narod se razočarao, izgubio svaku nadu da će dočekati slobodu. Ne zna da naša vojska svakodnevno postiže uspjehe za uspjehom, u Srbiji i cijeloj našoj zemlji. Crvena armija napreduje kroz Rumuniju i bliži se našim granicama i nije daleko vrijeme kad će zemlja biti oslobođena.

Već treći dan hljeba nismo jeli, hranili smo se džanarikama koje ni svinje neće da jedu. Imali smo jednu čuturicu za vodu koja nam je dobro došla. Žene prolaze i nose hranu za kopače, razne pite, pasulj sa suvim rebrima, mlijeko, a nama kad ih gledamo voda curi na usta. Ne možemo više izdržati, niti sačekivati drugove iz Bukovice. Odlučili smo da se večeras vratimo preko Save. Kad smo došli na mjesto gdje smo čame potopili, nismo ga onako iscrpljeni, gladni i mokri, mogli izvući iz vode. Uzalud smo se naprezali iz petnih žila. Morali smo se vratiti i sačekati Cvijana i Bogoljuba. Rosa po travi je velika i ostaje trag. Zato smo se ranije sklonili i čekali na ugovorenom mjestu. Tek druge noći stigoše iz Bukovice Cvijan i Bogoljub. Mnogo smo se obradovali. Nose pune torbe hrane. Mnogo su bolje prošli nego mi. Poslije toga krenuli smo na Savu, izvadimo čamac i prebacimo se u Srem.

Odred je krenuo ponovo u Sremsku Raču i preuzeo stare položaje. Kuriri koji su se vratili iz Bukovice, Cvijan Dakić i Bogoljub Ristić, donijeli su i tužnu vijest za Đorđu Đojića i za sve nas. Četnici su pronašli njegovu suprugu Bosiljku u bazi u Donjoj Bukovici i, poslije mučenja i izživljavanja, zaklali je zajedno sa sekretarom SKOJ-a Vajom Cvijetićem iz Magnojevića. Prije nego što su umoreni, svaka je morala pojesti po pola kilograma soli zajedno sa svojom kosom pošto su ih ošišali. Zakopali su ih u Čađavici.

Čuli smo, obavještava Cvijan Dakić kako su Zekini cenici uhvatili jednog partizana i doveli ga u Tutnjevac na pijacu, pa ga objesili o šljivu, govoreći da je to poslednji partizan.

U Gornjem Dragaljevcu uhvatili su Iliju Todića i ubili. Osjekli su mu glavu i nabili na kolac, u usta mu stavili cigaretu i ostavili kraj puta kuda je narod prolazio.

ZGRAŽAVALI SU SE LJUDI GLEDAJUĆI ZLOČINE ČETNIKA

Slušajući Cvijana Dakića, Branko Simić sijedi konstatuje da vuk na vuka neće, a da je čovjek čovjeku najveći neprijatelj.

Komadant Zeko je samo revnosno izvršavao naređenja svog pretpostavljenog ministra kraljeve vojske u otadžbini. On je, kao i svim četničkim komadantima, 7. novembra 1943. godine uputio radiogram ove sadržine.

"Naređujem: Svi Srbi na okupu u zajedničku borbu protiv najopasnijeg neprijatelja naših, komunista. U svim krajevima preduzeti najenergičnije udare na komuniste, gdje se god zateknu, jer je to najveće zlo u našoj sredini. Udare vršite noću, iznenada prikupljenim snagama.

Napadati ih po trojkama na putevima i svuda, gdje god se može, u leđa. Napadajte dok se bore protiv okupatora.

Akcija protiv komunista otpočinje odmah, po prijemu ovog naređenja. Saveznici nam ovaj stav odobravaju."

Kad su Cvijan Dakić i Bogoljub Ristić završili svoj izvještaj, o tome kako je stradala Đorđeva supruga, Cvijan iznese još jednu tužnu vijest:

"Poginuo je i Drago Tojić Gango, sekretar Sreskog komiteta KPJ za Brčko i Joco Vidaković. O detaljima kako je Gango poginuo nismo mogli doznati, samo smo čuli da su ih izdali četnici. Junački su se borili do posljednjeg metka i onda izvršili samoubistvo da ne bi živi pali u ruke zločinaca.

Kasnije sam više saznao o Gangi, njegovom revolucionarnom radu i pogibiji. Pričali su mi:

Svetolik Gospić Brko, Đorđo Đojić, Cviko Maksimović, Džemila Ajanović, Cvijan Dakić i Boro Zakić.

Drago Tojić Gango je rođen u siromašnoj seljačkoj porodici sa 7 djece. Otac mu gine u prvom svjetskom ratu. Život u porodici postaje još teži. Drago odlazi u nadnicu kod seoskih gazda da bi se prehranila porodica. U osnovnoj školi bio je jedan od najboljih učenika. Po završetku osnovne škole zapošljava se u školi kao radnik-podvornik. Sprijateljio se sa učiteljom Mirkom Kapetanovićem, pod čijim uticajem stiče ljubav za knjigu, posebno sa naprednim sadržajem. Odlaskom učitelja Kapetanovića iz škole i Gango napušta posao školskog podvornika i ponovo nadničarskim radom obezbjeđuje sredstva za život sebi i porodici. Vremenom uzrasta u čovjeka nemirnog i buntovnog duha.

Sredinom 1932. godine upoznaje se sa Svetolikom Gospićem, koji je još kao gimnazijalac bio nadahnut komunističkim idejama. Družeci se sa Gospićem nalaze zajedničke životne ideale. Gango se tako sve više formira kao borac protiv nepravde u tadašnjem društvu. Čita marksističku literaturu.

Godine 1933, zajedno sa Gospićem rastura letke Mjesnog komiteta KPJ za Bijeljину među radnicima rudnika Ugljevik, a onda i među seljacima pojedinih sela. Poslije ove akcije osuđen je na 7 mjeseci zatvora. Po povratku iz zatvora primljen je u članstvo KPJ. Već 1937 godine u Cmjelovu je formirana partijska organizacija. Drago daje inicijativu za formiranje-osnivanje kulturno prosvjetnog društava "seljačko kolo", oko koga se okuplja omladina. Tako Crnjelovo postaje jedno od jačih uporišta komunističkog rada, a u ratu i uporište NOP-a. Već početkom avgusta 1941. godine formira se partizanska grupa.

Pokretanje ustanka protiv ustaške vlasti Drago zajedno sa Svetolikom Gospićem dobija zadatak da izvrše pripremu za ustanak u nekoliko Semberskih sela.

Formiranje Sreskog komiteta KPJ, za Bijeljину Drago je njegov član, a 1943. godine određen i za sekretara Sreskog komiteta za Brčko.

Početkom 1944. godine započinjanjem neprijateljske ofanzive Drago ostaje na terenu Brčanskog sreza. Skriva se po selima i bazama sa drugim političkim radnicima. U julu 1944. godine premiješta se u selo Donji Dragaljevac. Tu ga otkrivaju četnici i poslije otpora i borbe da ne bi živ pao četnicima u šake, stavio je podaše bombu, čijim aktiviranjem je izgubio život.

Komandir četničke čete piše svom komandantu brigade Jeremiji Laziću Zeki:

"Dragi brate Zeko, ubio sam Dragu Tojića zvanog Gango i Jocu Vidovića! I zarobio dosta materijala." Cviko Maksimović je presreo četničkog kurira, oduzeo mu i pročitao ovo pismo.

Gango je bio uporan i istrajan, nikada nije uzmicao pred najtežim zadacima. Bio je vrlo iskren i odan komunista. Nesalomljive energije i vjere u revoluciju.

Da bi osvetili Gangu i Jocu organizovana je partizanska grupa. Uspjela je da ubije nekoliko četnika. Četnici su za odmazdu ubili 11 simpatizera pokreta, među kojima i dva brata i majku Cvike Maksimovića.

Grupa neprijateljskih vojnika iz Bosuta vršila je nasilno izviđanje prema našem položaju. Došlo je do borbe i, poslije pola sata vraćeni su nazad. U tom sukobu ranjen je jedan borac.

19. jul, neprijatelj iz Bosne otvorio iznenadnu vatru iz mitraljeza na naše borce koji su držali položaje u Staroj Rači. Tom prilikom teško je ranjen borac Dušan Milutinović iz Vršana, a lakše Kuzman Bugarski. Dušku su dva zrna prošla kroz pluća i išla mu je krv na nos i usta. Odmah mu je ukazana pomoć i prenijet u ambulantu. Poslije dva sata sam ga obišao. Bio je blijed i dosta loše je izgledao. Prigovorio sam mu zašto se nije bolje čuvao. Osmjehnuo se, kao da je htio reći: "A ko će se, komandante, sačuvati od sudbine." Upravo ga je previjao referent saniteta Bogdan Maksimović i reče mi da je situacija kod Dušana dosta teška. Sjutradan je, avionom, prebačen u bolnicu u Italiju, sa još 30 ranjenika. Srećom je izliječen.

Grupi boraca Miloš Stojanović Locje objašnjavao političku situaciju. Pažljivo su ga i s velikim interesovanjem slušali. Ranije je bio politički radnik u Semberiji i u aprilu je prešao u Srem. Do izbijanja rata bio je sprovodnik brodova i šlepova na ušću Drine u Savu. Bio je odlučan komunista i dobar drug, cijenjen u društvu. Danas je saznao da su mu četnici strijeljali suprugu Savetu. Teško mu je bilo, ali se junački držao, govoreći: "Od njih se ni šta bolje nijesam ni nadao".

Saveta je bila njemačke narodnosti, vrlo aktivna u NOP-u, odvažna žena i primjeren član KPJ. Radila je u AFŽ. Održavala je zborove po Semberiji govoreći ženama o njihovim pravima i pozivajući ih u zajedničku borbu protiv okupatora, ustaša i četnika. Takva politička aktivnost te odvažne žene smetala je četnicima. Zato su odlučili da je uhvate i likvidiraju. Učinili su to na najsvirepiji način u selu Popovima. Tom prilikom je strijeljana i Sonja Đurić, hrabri član SKOJ-a, koja je svojim junačkim držanjem iznenadila četnike. U samu zoru su došli po nju i Peru Ivkovića.

Sonja je kuražila Peru:

"Ne boj se, jednom se umire. Siguran budi Pero, osvetiće nas naši drugovi!"

Kad su se vratili sa izvršenog zadaka, jedan od četnika je dao stražaru cigaretu, govoreći:

"Uzmi, ispuši za pokoj Perine duše."

"Ašto ste ponavljali paljbu?" Upita ga stražar.

"Morali smo, izgleda da su nam Popovljanski četnici podvalili, pa nijesu u njih pucali, jer nam Sonja viknu: "

"Pucajte, izdajice, još sam živa!"

Kuražna žena, dobaci stražar i pripali.

21. jul, došla naredba od glavnog Štaba za Vojvodinu o smjeni zamjenika komesara odreda Dojčina Lukića. Na njegovo mjesto postavljen je do tadašnji komesar bataljona Abdulag Sarajlić Teški, a na njegovo mjesto Drago Simić. Za zamjenika Simiću postavljen je Vujadin Trifković. U naredbi nije pisalo zašto se Dojčin smjenjuje. To je obično činjeno. Niko nam nije dao ni neko usmeno objašnjenje. Svi smo se iznenadili ovakvim postupkom, pogotovo kad se zna da je Dojčin na ovaj položaj postavljen u oktobru 1943. godine kad je formiran 4. Majevički partizanski odred. On je, sa uspjehom vršeci tu dužnost, prebrodio dvije teške ofanzive, i kada je Odred imao četiri bataljona i oko 650 boraca. Za Dojčina nije bilo zadatka koga ne bi izvršio. To je za ove tri godine ratovanja pokazao bezbroj puta⁴⁹.

Za Abdulaha Sarajlića se takođe može reći da je pouzdan član KPJ. Ćak je tuzlanske gimnazije i predratni član SKOJ-a. Politički je solidno izgrađen i teoretski "potkovan". Možda baš nema dovoljno borbenog i partijskog iskustava za rukovodioca KPJ u Odredu, još u tako složenim uslovima.

Uveče je došao Dojčin kod mene. Pita me da li ja znam zašto je smjenjen? Rekao sam da ne znam. Bio je tužan i ogorčen.

-Sigurno da svi borci i rukovodioci Odreda misle da sam nešto krupno zgriješio, pa sam za to smijenjen. Nije meni do položaja, ali mi je krivo, zašto se na ovakav način postupa prema meni. Znam da nijesam ništa kriv. Ali, budi siguran da nijesam ništa skrivio.

Slavko Mlčanović član oblasnog komiteta KPJ za Tuzlu, nije se miješao direktno u rad Štaba Odreda ali indirektno jest. Preko Glavnog Štaba za Vojvodinu, sredio je da se napiše naredba o smjeni Dojčina Lukića sa dužnosti zamjenika komesara Odreda, a umjesto njega da se postavi Abdulah Sarajlić.

PRODOR ODREDA U SLAVONIJU

22. jul, saznali smo u Štabu 7. Vojvođanske brigade da će neprijatelj vršiti ofanzivu na Bosutske šume. U vezi sa ofanzivom, Teški i ja smo otišli u Štab brigade, da se informišemo. Tamo su nam iznijeli da se ofanziva sigurno očekuje; da će biti izvedena jačim snagama. Rečeno nam je da predstoji manje povlačenje. Odred odmah pokrenuti za Morović.

Naše su snage u tom djelu Bosutskih šuma bile vrlo aktivne. Napadana su neprijateljska uporišta duž pruge Beograd-Zagreb. Rušena je priuga i ometan redovan saobraćaj na ovom pravcu. Prelazilo se noću preko Save u Bosnu i vršeni napadi na četnička i SS vojske uporišta. U više pokušaja neprijatelj je nastojao da zauzme Sremsku Raču i stvori svoje uporiše, radi kontrole Save, obezbjeđenja plovidbe brodovima i radi održavanja veze s jedinicama 13. SS divizije i četnika koji su držali desnu obalu Save. Svi pokušaji neprijatelja da to ostvari ostajali su bez rezultata. Neprijatelj je, isto tako znao, da se tu nalazi i partizanska bolnica i inprovizovani vojni aerodrom, preko koga su saveznici dostavljali pomoć našoj vojsci u naoružanju, municiji i drugoj ratnoj opremi. Sa toga aerodroma su naši ranjenici i bolesnici transportovani u bolnice u Italiji.

Kasnije smo nešto više saznali o toj ofanzivi od zamjenika komadanta glavnog Štaba za Vojvodinu, Srete Savića Kolje.

Po završetku ofanzive na Frušku Goru, neprijatelj je vršio pregrupisanje svojih snaga na Bosutske šume. U borbama koje je do tada vodio bio je vrlo surov: palio je sela, pljačkao ljetinu ubijao i odvodio ljude žene i djecu u logore. Partizanska obavještajna služba uspjela je da dođe do neprijateljske zapovijesti za početak ofanzive na Bosutske šume. U Šidu, u kući roditelja omladinca, čettranaestogodišnjaka, Đorđa Simića, stanovao je komandant njemačke jedinice koja je učestvovala u predhodnim ofanzivnim operacijama. Član SKOJ-a Simić neprimjetno je uzeo zapečaćeni koverat, koga je posjedovao njemački oficir, i predao ga partizanskom obavještajcu. Tako je podvig ovog hlabrog omladinca omogućio našim jedinicama da na vrijeme preduzmu

odgovarajuće mjere.

U Njemačkoj zapovijesti stajalo je da do 25. jula treba da posjednu polazne položaje, a 26. jula, u 4 časa, otpočinu sa napadom. Cilj da se opkole partizanske snage u Bosutskim šumama i da im se ne dozvoli probijanje u pravcu Fruške Gore. Treba ih razbiti i uništiti.

Dijelovi 13. SS divizije i četnici posjeli su desnu obalu Save od Crnjelova do Bosanske Rače, a jedan bataljon Nedićevaca od ušća Drine do ušća Bosuta u Savu. zadatak im je bio da onemoguće prebacivanje partizanskih jedinica iz Bosutskih šuma preko Save u Istočnu Bosnu, odnosno Srbiju.

Brojne neprijateljske snage u ofanzivi na partizanske snage u Sremu sačinjavale su ustaše i dijelovi 13. SS divizije. Za ovu ofanzivu neprijatelj se brižljivo pripremio.

Glavne neprijateljske snage grupisane su u području Sremske Mitrovice, Šida i Vinkovaca. Trebalo je da se operacija izvede u dvije faze. U prvoj fazi predviđeno je grupisanje snaga u pomenutim mjestima i stvaranje šireg obruča oko partizanskih snaga. Naročitu pažnju poklonio je pruzi Šid -Vinkovci. Pretpostavljalo se da će se naše snage prebaciti na Frušku Goru, ali nije zapostavljen ni pravac od Vinkovaca preko Otoke do Brčkog. U drugoj fazi trebalo je stegnuti obruč oko dionice sela Bosut-rijeka Bosut - Lipovac-Jamena, i ne dozvoljavati izvlačenje naših jedinica. Predvidjelo je da se jednim dijelom snaga drži obruč, a druge vrši razdvajanje snaga NOV od sela Bosuta i Morovića u pravcu Sremske Rače, sa ciljem uništenja okruženih partizanskih jedinica u reonu Sremske Rače i Morovića.

Neprijatelj je imao tačne podatke o razmještanju partizanskih jedinica i o položajima koje su zaposjedale. U takvoj situaciji i Štab 7. Vojvođanske brigade je ocjenio da ne bi trebalo prihvatiti borbu. Neprijateljske snage brojale su više hiljada vojnika. Podržavao ih je jedan tenkovski odred artiljerijom i avijacijom. Prostor koji su pokrivala snage NOVJ bio je relativno mali; Nisu postojale mogućnosti da se na njemu uspješno manevriše. Bosanska strana bila je, takođe zaposjednuta gusto raspoređenim snagama neprijatelja.

Imajući u vidu zamisao neprijatelja, Glavni Štab za Vojvodinu donio je odluku da se sa jednom četom 2. Sremskog odreda, u toku 22/23 jula prebaci na Frušku Goru. Tamo se već nalazi 6. Vojvođanska brigada. 7. Vojvođanska brigada, sa Majevičkim odredom i jednim bataljonom Sremskog odreda, sa nenaoružanim ljudstvom treba da se prebaci 22/23 jula preko željezničke pruge Vinkovci-Brčko, u reon Županje. Usput će predvidjeti i borbena dejstva. Prikupljanje će biti osigurano u selu Batrovci; 23. jula po danu treba krenuti kroz šumu. Jedan bataljon Sremskog odreda će ostati na terenu Bosutskih šuma; On će manevrisati prema Vinkovcima i obezbjeđivati teže ranjenike i bolesnike.

Pokretje vršen usiljenim maršom da bi se izbjeglo zatvaranje neprijateljskog obruča. Put kroz Bosutske šume bio je naporan, naročito za starije ljude i žene. Šuma gusta, zemljište bez uzvišica, dosta prosjeka, močvarno sa gustim šibljem i visoko izraslom trskom i šašom. Borci su se teško kretali po takvom zemljištu. Osim toga, nailazilo se na kanale koje je bilo vrlo teško savladivati.

Majevički odred jedno vrijeme bio je u zaštitnici 7. Vojvođanske brigade. U pokretu kroz Bosutsku šumu odvojio se od nje. U svitanje našao se na pruzi Vinkovci-Brčko. Kod željezničke stanice Spačva, rastjerana je neprijateljska zasjeda. Oštećeno je nekoliko terezina na pruzi, iskidane su telefonske veze i polupani izolatori na telefonskim stubovima. Umorni smo i gladni, već oko 20 sati maršujemo da bi se što prije i više udaljili od pruge.

Noćas sam svog konja dao Branku Simiću Sijedom; On se dugo nećkao. Stariji je čovjek, preko 50 mu je godina, dosta je iscrpljen, skroman i povučen. Ne žali se ni na šta, niti šta traži. Sramota ga da jaše komandantovog konja, a komandant ide pješice i to sa ranom koja još nije zarasla.

Oko 11 sati stigli smo u Županjske šume. Tu se zaustavimo da se odmorimo. Borci, umorni od dugog i napornog noćnog marša, legoše na vlažnu zemlju i mnogi zaspashe tvrdim snom. Dokle ćemo spavati po šumama. Ležim sa torbom pod glavom, polovinu kratkog kožnog kaputa prosto sam ispod sebe, polovinom se pokrio. Ubrzo mi dovedoše dvojicu boraca iz terenske slavonske čete. Vele daje tu, u šumi i njihova četa. U toku dana nabavišenam nešto hrane.

I ovdje se kao i u nekim ranijim prilikama, dogodilo da smo ostali bez šibica i upaljača; Borci imaju teškoća sa paljenjem cigareta. Brzo su se snašli. Sa džepnih lampi skinuli su sočivo, pa pomoću sunčevih zraka palili cigarete. Za pušaće je to bio spas; cigarete su pretpostavljali i jelu i snu.

Glavni Štab za Vojvodinu nije uspio da se prebaci na Frušku Goru. Vratio se sa jednom

četom stigao nas dok smo se odmarali u Županjskoj šumi. Za vrijeme odmora priđe mi komandir čete Đoko Marie Kokin i obavjesti me da je borac što sjedi uz onaj hrast Milorad Jovanović, iz zaseoka Jovanovići sela Mirosavci. On je jedini ostao živ od 105 stanovnika koje su ustaše strijeljale 1941. godine. Bio je to mladić od 16 godina⁵⁰.

OFANZIVA U SLAVONIJI

Slavonci su nam rekli da Vinkovci nijesu daleko. Znači da kada bi neprijatelj znao gdje se tačno nalazimo, mogao bi nas gađati artiljerijom. Pred noć je stigla slavonska četa oko 20 boraca. Upoznali smo se i čuli kako oni na ovom terenu ratuju. Kad ih fašisti pojure povlače se preko pruge na planinu Dilj.

Danas smo čuli radosnu vijest; Nekoje u Štabu danas slušao da je na Hitlera izvršen atentat. Na žalost nije uspio. Svi smo se radovali. Znači da se u Njemačkoj vojsci javljaju neslaganja i nezadovoljstvo.

Iz Županjske šume nastavili smo put do Orljaka. U predahu smo od Štaba 7 brigade dobili zapovijest da Majevički odred napadne neprijatelja u Slavanskom Šamcu i Gudincima, 7 brigada će napasti Babinu Gredu i Štitar. Izvršili smo pripreme za napad, a sa nama je i Slavonska četa.

26. jul. U 23 časa otpočeli smo napad na neprijateljski garnizon u Slavanskom Šamcu. Neprijatelj se, otkrivši naše namjere, povukao preko Save u Bosnu. Ušli smo u naselje bez većih napora. Ubijen je jedan i zarobljeno 5 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 8 pušaka, veća količina municije i životnih namirnica. Stanovništvo Slavanskog Šamca nas je hladno dočekalo. Neprijatelj je bio potpuno iznenađen, nije imao podataka da se jake partizanske snage nalaze na domak naselja. Za kratko vrijeme ovdje je stvorena slobodna teritorija; Neprijatelj je suočen i sa problemima žetve.

U Gudincima je, takođe pred našim naletom, manja neprijateljska posada, poslije slabog otpora napustila mjesto i pobjegla. Tomo Mršić je ušao u jednu kuću i našao ženu koja je palila lampu i sva se tresla od straha i cilindar joj je ispao iz ruku i razbio se. Tomo joj je na brzinu objasnio cilj naše borbe, rekavši da partizani mirno stanovništvo ne diraju, naprotiv štite ga. Žena se oslobodila i počela da doziva susjetku: "Ano, Ano izađi slobodno, ovi ne kolju." Tada su počeli da se otvaraju prozorski kapci. Ustaška propaganda je u ovim krajevima bila vrlo snažna.

Sa oslobađenjem ovih mjesta zauzeli smo položaj na lijevoj obali Save, prema Bosanskom Šamcu. Na Bosanskoj strani, na nasipu, položaj su držali zajedno četnici i ustaše; Pucali su na nas. Gađali su i naši borci njih. Naročito se isticao Mile Lazarević dejstvujući po neprijatelju iz malog minobacača. Kada se naši borci malo pritaje neprijateljski vojnici se opuste i počnu slobodno da hodaju nasipom, onda naši otvore vatru iz puškomitraljeza i pušaka. Jednog dana ubijen je njihov vojnik koji je često vozio motocikl; Htjeo je da prkosi. Međutim, naši dobro nanišane i ubiju ga. "Ustaše dovikuju da nije ubijen ustaša", već četnik Pavia Gajića.

Da smo znali da vas nema više, viču ustaše sa bosanske strane, ne bismo ostupili iz Šamca. Dokle se vi mislite boriti protiv vlastitog naroda, odgovara neki od naših boraca iz zaklona.

Drugi dodaje da će ih stići zaslužena kazna.

Sjutradan se Štab odreda nalazio na sjevernoj strani Slavanskog Šamca, prema Babinoj Gredi. Oko 9 sati, ne daleko od nas, zapucaše puške. Na oko 200 m od nas, prema Babinoj Gredi, patrola je naišla na naša dva ubijena i jednog ranjenog borca. Pored njih, i dva mrtva konja. Toga jutra iz Štaba brigade, koji je bio smješten u Babinoj Gredi, krenuli su u Slavonski Šamac intendant Oto i Savo Petrović sa kurirom. Naišli su na ustašku zasjedu koja je iz kukuruza, otvorila na njih vatru, pobila ih i pobjegla. Čak nisu imali vremena ni da uzmu oružje.

Toga dana Štab brigade nam je naredio da odmah pošaljemo jednu četu da zaposjedne selo Sikirevce.

Položaj smo držali i dalje na lijevoj obali Save prema Bosanskom Šamcu. Tih dana neprijatelj je otvarao jaku artiljerijsku, minobacačku, i mitraljesku vatru na naše položaje, pokušavajući da, pod vatrom u čamcima pređe Savu. Naše jedinice su nanosile mu veće gubitke. I pored toga neprijatelj je uspio da pređe rijeku Savu u rejonu Štitara i da se odatle, sa snagama područja Županje, pokrene prema Babinoj Gredi. Naše snage su ga poslije kraće borbe, primorale da

50. U novembru 1941. godine kada su partizani napali ustaško uporište u Koraju, ustaše su bježeći prema Čeliću, došli u selo Mirosavce zaseok Jovanovići, pohvatale su sve ljude, žene i djecu. Njih 105. Dotjerali su ih u Čelić, a onda sprovodeći prema Brčkom na mjestu zvanom Pukiš sve ih pobili. Jedini je Milorad Jovanović ostao nepogođen ustaškim kuršumima. U toku noći se izvukao ispod tijela pobijenih i udaljio se sa stratišta, umro je 2001. godine.

odstupi. Za to vrijeme neprijateljska artiljerija je, iz pravca Vinkovaca i iz oklopnog voza, tukla naše položaje. U toku dana dva puta pokušavao je da nas napadne iz pravca Velike Korenice prema Gudincima.

Ubrzo smo dobili naređenje da krenemo prema Babinoj Gredi. Tamo smo, pak, dobili zapovijest za pokret preko pruge Vinkovci-Slavonski Brod, prema Dilju. Naši obavještajni organi imali su podatke da neprijatelj vrši pripreme da nas napadne još jačim snagama.

28. jul. Započeli smo pokret prema zapovijesti Štaba brigade. Pored napornog puta, koji je trajao 19 sati, na borce je uticala i psihička napetost. Neprijatelj, koji se nalazio blizu puta kojim smo se kretali, može ponovo da nas napadne i to na ne poznatom terenu. Pored toga sa sobom smo vodili bolesne i iscrpljene drugove, koji su se vrlo teško kretali pješice.

Prilikom prelaza pruge kolona je požurivana. Slavonci su nas upozoravali na blizinu domobranskog bunkera, koji na ovom dijelu željezničke pruge obezbjeđuje saobraćaj. *Konji su* udarajući potkovicama o šine remetili noćnu tišinu. Domobranska posada je to morala čuti. Iz pravca bunkera ispaljena je raketa, lako je osvijetlila našu kolonu, domobranci se nisu oglašavali. Vjerovatno da nisu smjeli. Bez obzira šta je razlog za ovo, srećno smo prošli i u cjelini savladali ovaj noćni marš. Stigli smo u selo Lapovce; Dat je odmor. Mještanima sela upala je u oči raznovrsna odjeća naših boraca. Seljačka odijela, opanci, rijetko cipele, na glavama šubare, titovke i razne druge od neprijatelja zapljinjene kape i uniforme. Zbog toga su nas ljudi sa čuđenjem posmatrali ne samo u Lapovcu, već i u drugim selima kroz koja smo prolazili. Često su pitali čija smo mi vojska?

Titova vojska iz Bosne odgovarali bi borci.

Do ovakve radoznalosti, pa i zabuna dolazilo je zato što su slavonski partizani, za razliku od nas, nosili kape sa tri roga i petokrakom zvijezdom; To je prenijeto iz španskog oslobodilačkog rata.

U toku dana kroz Lapovce je prolazila i 7. Vojvođanska brigada. Zaustavila se u selu da se borci odmore. U Lapovcima je, dok se odmarala grupa Sremaca i Bosanskih boraca razgovarala o djevojkama. Smiješeci se, jedan od Majevičana reče: "Lako je Sremcima, jer imaju dosta djevojaka u jedinici". "Sremci odgovaraju kakve djevojke, njih više ni rođena majka ne bi poznala u ovim čakširama! Gledajući njih zaboravi se kako izgleda lijepa djevojka."

29. juli do 7. avgusta, Odred je boravio u Lapovcima, Mesićima, Trpkovićima i Musićima; Narod ga je dobro primio. Tamo gdje smo se zadržavali 2-3 dana organizovali smo zajedničke priredbe. Mnogi od nas su na ovim priredbama prvi put čuli slavonske narodne i partizanske pjesme. Izvođači programa iz naše jedinice burno su pozdravljani i morali su pojedine tačke da ponavljaju više puta. Poslije programa nastajalo bi narodno veselje koje bi trajalo do kasno u noć.

Kada smo stigli u selo Brežnice, Slavonci su obezbjedili da se cio bataljon okupa i ispare odjela zbog silnih vašiju. To je mnogim borcima bilo prvo kupanje u ratu i to "u partizanskom kupatilu".

Preko Glavnog Štaba za Vojvodinu, poslali smo Vrhovnom Štabu NOV i POJ prijedlog za unapređenje 10 starješina u oficirske činove. Pored ostalih, predloženi su Đorđo Đojić za unapređenje u čin majora, Branko Stojanović Krvavi u čin kapetana, Branko Simikić u čin poručnika i drugi. Svi su unapređeni u predložene činove.

Jednog dana, dok smo boravili na ovom području, Štab Diljskog NOP odreda pozvao naš Štab na ručak. Poslali su po nas fijaker. Oko podne stigli smo u sjedište Diljskog Štaba, smještenog u jednoj baraki, u mladoj šumi. Baraka je bila tako maskirana da se nije mogla primjetiti iz aviona.

Nešto dalje od smještaja Štaba nalazile su se još dvije manje barake, isto tako dobro maskirane, služile su za potrebe straže, kurira, magacina i kuhinja. Pod drvećem je bio smješten "vozni park" Štaba: Jedan fijaker, dva motocikla i nekoliko bicikla. Pred Štabom nas je dočekao domaćin, komandant Diljskog odreda, Nikola Dolinić. Srdačno nas je pozdravio i pozvao da uđemo u baraku. Ušli smo u prostoriju pripremljenu za ručak, u njoj su sjedela još dva druga iz njihovog Štaba. Domaćin nas je predstavio, a onda poslužio rakijom. Odmah su na sto postavljeni Bijeli hljeb i pileća supa sa domaćim rezancima. Došla je na red i pečena prasetina i pilećina, sa prilogom po izboru; Pečeni krompir, boranija i riža. Poslije toga desert; Štrudla sa makom, uz dobro domaće vino. Kraljevska gozba!

Interesovao sam se kako se ovaj Štab hrani u ostalim danima? "Slično ovom, samo ponekad malo lošije, zavisi od situacije". Ote mi se dubok uzdah.

Za vrijeme ručka komandant nas je pozdravio i zaželio nam ugodan boravak u Slavoniji. A dok smo ručali čuo se, u blizini, pisak lokomotive. Iznenadili smo se, odakle se to čuje. "Čini mi se

negdje se čuje voz, rekoš domaćinu.

"Dobro si čuo, to je naš šumski voz koji stalno nešto prevozi", odgovori Nikola.

Sve je ovo za nas Majevičane neshvatljivo prema onome šta se nama dešavalo. Domaćin nam je nešto više objašnjavao i o njihovom načinu ratovanja u Slavoniji.

Kod nas je malo drukčije ratovanje nego kod vas u Bosni; Još nije otkrivena nijedna bolnica niti je koji ranjenik i bolesnik stradao. U podzemnim bazama, na Papuku i drugim sklonitim mjestima, imamo toliko životnih namirnica, obuće i odjeće, municije i drugih potreba da možemo nekoliko sedmica da ratujemo i živimo, a da ne tražimo ništa po našim selima. Rijetko kad borci ogladne, ili ostanu bosi i loše odjeveni. Narodna vlast u Slavoniji besprijekorno funkcionira, pa se i u najtežim situacijama možemo na nju osloniti.

S druge strane diverzija je u Slavoniji i te kako važan vid borbe. Nijemcima i ustašama u diverzijama uništavamo živu silu i tehniku. Ugrožavamo prugu Zagreb-Beograd koja je za neprijatelja i te kako važna. Evo sada, u tri sata poslije podne čućete eksploziju, u kojoj će njemački voz odletjeti u vazduh. Dok mi ovdje mirno sjedimo, jedemo i pijemo, moji diverzanti rade. Da nisam sa vama, ja bih bio sa njima.

Povede se razgovor o radu Štabova. Domaćin ocjenjuje da Majevički odred ima dobrog načelnika Štaba, on je bivši oficir, a Odred baš nije tako veliki. Predložio je da bar privremeno pređe kod njih.

"Ti nama, Nikola, hoćeš da dobro naplatiš ovaj ručak, rekoš mu u šali. Međutim ne bi imao mnogo ni protiv toga da i Budu prekomandujemo. Ne znam šta misle ostali drugovi u Štabu, pa i sam Bude."

Budo ne sačeka ni da završim razgovor a već se izjasni. Želio bi da ostane u Slavoniji. Politički komesar odreda Cviko i njegov zamjenik Sarajlić rekoše da i oni nemaju ništa protiv.

Domaćin se zahvali na punom razumjevanju i pomoći.

Pozdravi smo se s ljubaznim domaćinima i krenusmo siti i zadovoljni. Usput smo konstatovali da se ratovanje u Slavoniji ne može porediti sa onim teškoćama koje mi imamo u Istočnoj Bosni.

Oni skrivaju lokomotive kad neprijatelj naiđe, a mi na našoj Majevisi ne možemo da uspješno skolonimo ranjenike i bolesnike. Neprijatelj ih i pod zemljom pronade i poubija. Majevički odred se, i pored velikog manevrisanja za vrijeme neprijateljske ofaznive, nije mogao održati na zavičajnoj Majevisi već smo bili prisiljeni da se prebacimo u Srem, a sada i u Slavoniju.

Velika je i neuporediva razlika ove sa našom borbom na Majevisi. Pod ovakvim uslovima, u kakvim se kod njih ratuje i živi mnogi bi otpisali, da ratuju još deset godina.

7. avgust, u Muslićima, dobijemo zapovijest od 7 Vojvođanske brigade da se spremimo za pokret. Vraćamo se u Srem u Bosutske šume, gdje je ofanziva prestala. Kad su borci saznali da se vraćamo radovali su se; Bilo im je drago, jer će biti bliže Bosni.

Odred je u toku dana krenuo na put, noću prešao prugu Slavonski Brod-Vinkovci i, bez većih poteškoća stigao na prostor šume Orljak; Tu je dat duži odmor. U pokretu prema pruzi Vinkovci-Brčko, sreli smo kurire koji su dolazili iz Bosutskih šuma. Obavjestili su nas da se na terenu Bosutskih šuma nalazi još jedna veća neprijateljska jedinica. Vratili smo se i odmakli dalje od pruge i zanoćili u jednoj šumi.

9-12. avgust, manevrišemo u Županjskim šumama; najviše smo u mjestu Orljak. Hranu smo dobijali iz sela Guldinaca. Očekujemo kada ćemo krenuti za Bosutske šume. Toga dana vojska nas je napala iz pravca sela Cerne. Mislili su da su nas opkolili i otvorili su vatru u prazno. Mi smo se blagovremeno izvukli iz obruča. Pošto nismo mogli ostati na tom terenu morali smo nazad preko pruge, za Dilj.

Prilikom ovog manevrisanja, nekoliko boraca rodnom iz Bosne, koji su bili u Slavonskim jedinicama prešli su u naš Majevički odred; razumije se po odobrenju njihovih starješina.

Uspješno smo, po treći put prešli prugu Vinkovci-Slavonski Brod i stigli u Lapovce, gdje smo i ranije boravili. Drugog dana krenuli smo u Levanjsku varoš, čuveno banjsko mjesto. Tamo smo se okupali i dobro odmorili. Malo nam neobično poslije tolikih borbi, nigdje puška da se oglasi.

Ponovo smo se vratili u selo Musiće; Tu smo boravili 4 dana. Izvodili smo nastavu i odmarali se. Ubrzo nam je, sa Županjskog terena, stiglo obavještenje za pokret. Ubrzo smo poslije malog lutanja, prešli prugu kod Županje i stigli u šumu Orljak.

Dok je kolona prelazila preko pruge, borci sam požurivao. Domobranski bunker koga smo ranije upoznali, bio je udaljen stotinjak metara. U njemu se čuo razgovor.

Kod prelaza opasnih mjesta najveće poteškoće je pričinjavala grupa izbjeglica "pratež", ne rijetko izazivajući i pometnju. Čim se sa čela kolone prenese upozorenje na opasnost počnu da

izostaju i razvlače kolonu. Kad se javi da je prolaz slobodan, "pratež" jurne naprijed i teško ih je tada zaustaviti.

Već drugi put vršimo pripreme za prelazak preko pruge Vinkovci-Brčko. S obzirom na to da je velika šuma i da nema u blizini naseljenih mjesta, odlučili smo da prema Spačvi krenemo oko podne. U blizinu pruge smo došli oko 17 časova, kolona je stala. Naprijed smo uputili patrolu od desetak boraca, sa komandirskom čete Dokom Marićem Kokinom, treba da izvide teren oko pruge. Patrola se dugo zadržala, ali se nije čula nikakva pucnjava. Mislili smo da se raspoređuju oko pruge radi obezbjeđenja kolone. Čekajući da se jave postali smo malo nestrpljivi. Bez ikakve prethodnice, sa kolonom krenuli smo prema pruzi, računajući da je patrola ispred nas i pruga obezbjeđena. Samo što je kolona nailazila na prugu, iznenada osuše njemački mitraljezi -"šarci". Naročito je pucalo iz zemljenog bunkera sa druge strane pruge. Nijemci su nas znači primjetili, pripustili blizu i otvorili ubitačnu vatru.

Bio sam na čelu kolone, a pozadi je komandir čete Brano Simikić, jašio na konju; Bio je nešto bolestan. Za njim je išao Rino Maksimović, obavještajni oficir bataljona. Vidio sam da je Brano pao pogođen. Odmah sam povikao: "Drugovi za mnom, juriš!" Borci su otvorili vatru i silovito jurnili prema neprijateljskom bunkeru. Ljudstvo koje nije naoružano polijegalo je na zemlju. Čuli su se glasovi boraca "juriš, Majevičani", "naprijed", "bombe bacaj" šuma je ječala od pucnjave. neprijatelj pokoleban našim jurišem napušta bunker i bježi kroz šumu. Za vrijeme juriša čuo se i ženski piskavi glas: "Juriš, drugovi". Spazio sam Zagu Lukić Kurjače, kako s puškom u ruci juriša među prvim, odjednom se saplete i pade, ali brzo skoči i potrča dalje.

Zaplijenili smo puškomitraljez i četiri puške, nešto municije i opreme koja je ostala u bunkeru. U njemu je moglo biti oko 30 neprijateljskih vojnika.

Kada je zapucalo na pruzi Kokin, sa svojom grupom, se pojavio odnekud iz šume. Malo više prema Vinkovcima izvidio je teren oko pruge; Nijesu naišli na neprijatelja. Prema mjestu na kojem su ostavili kolonu vratili su se drugim putem. Od iznenadne pucnjave konji, koji su nosili ranjene i bolesne, kazane i štapsku arhivu, uplašili su se i razbjegli po šumi.

Kada se kolona prikupila vidjeli smo daje Branko Simikić komandir čete veoma teško ranjen u glavu, o bavještajac Rino lakše u nogu. Branku je vilica sva razmrskana, razdrobljene kosti visile su o koži. Curi krv djelimično usirena. Bilo je strašno pogledat ga. Previjen je i stavljen na nosila. Samo bi po nekad malo otvarao desno oko. Imao je teške bolove;Kapljice znoja izbijale su po čelu, a lice voštane boje. Junački se držao, bez ropca. Često sam Branku ranije opominjao da se ne izlaže opasnosti bez velike potrebe.

On je smatrao da kad vide borci kako komandirjuriša i uništava neprijatelja i sami se bolje tuku. Komandir mora služiti primjerom svojim borcima i stalno pokazivati kako treba da se ratuje.

Prišao je Brankov komadant Krvavi. Malo je ćutao a onda okrenuvši glavu, počeo da plače; Bili su nerazdvojni drugovi. Kolona sa nosilima ranjenika, a ovoga puta i Brankom Simikićem, krenula je kroz šumu prema Lipovcu. U razgovoru sa sanitetskim referentom Bogdanom upitah ga da li će Branko preživjeti. Nijesam povjerovao da neće.

Odmakli smo od pruge oko 2 kilometra kada se noć počela spuštati. U stogodišnjoj hrastovoj šumi počinje ranije da se smrkava. Čuje se na nosilima kako Branko ječi; Veliki su bolovi. Ne može mu se ni vode dati, usta su mu raznešena. Borci koji ga nose kažu da je pokušao da se ubije iz pištolja, ali su ga u tome spriječili i pištolj mu oduzeli. Nijesmo dugo mogli da se po mrkloj noći krećemo sa nosilima. Zastali smo da se, više zbog Brane, malo odmorimo. Međutim, njemu je bilo sve teže.

**GRUPA
BORACA
4. MAJEV.
NOP-a
POSLIJE
BORBI
U
SLAVONIJI**

23. avgust. Umro nam je u Bosutskim šumama, ne daleko od željezničke stanice Spačva, u velikim mukama Branko Simikić. Kada se za to saznalo, borci su plakali. U svakom ratu, u našem posebno, za oplakivanje poginulih nije bilo vremena. U ratu je nekako normalnije bilo ginuti nego živjeti; Svaki dan se ginulo. Ginulo je dnevno i na desetine ljudi, u ofanzivama mnogo više.

Pripremali smo se za pokret; Izbiše, Cvijan, Zaga i Tomo. Vode 5 naših izgubljenih konja koje su pronašli. Zabavljeni oko Brane Simikića smetnuli smo sa uma trojku poslatu da traže konje. Pričali su nam da su noću, pred jednom kućom, oko 6 km udaljena od Spačve, pronašli konje ; povezane. Oprezno su ih odvezali, po jednog pojahali, a dva povelili pored sebe. Prolazeći sa konjima kroz selo uzbunili su se i psi. Čulo se i sve više pušaka vjerovatno to puca seoska straža. Trojka sa konjima uspjela je da se, po noći, udalji od sela.

Nastavljen je pokret prema Lipovcu. Dolaskom u selo dat je odmor. Izvršene su pripreme za sahranu Brane Simikića. Oko 17 časova kolona je krenula prema Batrovcima. U tom selu, u seoskom groblju, sjeveristočno od crkve, uz vojničke počasti, sahranjen je Brano Simikić, junak iz ustaničkog Priboja na Majevici. Sahrani je prisustvovao i veliki broj građana, naročito omladine. U ime boraca i njegove rodne Majevice od umrlog su se oprostili: Abdulah Sarajlić, zamjenik političkog komesara odreda, Radivoje Kovačević, komandant odreda i jedan borac iz njegove čete. Od velike žalosti i uzbuđenja nijesam siguran da li sam opraštajući se od Brane sve što sam mislio i rekao. Gušilo me je i stezalo u grudima. Pogledao sam Krvavog kako grca u suzama i nijesam mogao dalje da govorim.

Poslije sahrane među ljudstvom u Odredu vladala je potištenost. Branu su svi poznavali kao izzetno hrabrog i sposobnog rukovodioca. Uvijek spreman da u najtežim momentima drugom pomogne, pa makar ga to koštalo i života. Činilo se da ga je Branko Stojanović Krvavi najviše žalio. Slepoočnice su mu podrhtavale, mišići na licu grčili, čelo se nabiralo. Molio je da ne govori nad Braninim odrom; Od tuge ne može. Ipak je naglo podigao glavu i pogledom sve nas obuhvatio. Duboko uzdahnio i, rekao: "Ne mogu te, dragi moj Brano zaboraviti do smrti. Ti si mi bio najmiliji drug i prijatelj koga sam imao u ratu. Vjeruj, volio bih da sam ja poginuo nego što sam tebe vidio mrtvog. Nad tvojim grobom zaklinjem ti se danas, dragi moj Brano, da ću te osvetiti. Ti ostaješ da ležiš ovdje, u našem kićenom Sremu, daleko od svoje Majevice, kojoj se vraćamo bez tebe. Kako ću, Brano druže, doći u tvoj Priboj, prići tvojoj kući, izaći pred tvoju milu majku Jefu, a da joj ne dovedem njenog sina Branu. Ona više nikada neće vidjeti svoga sina, sa njim porazgovarati, još iz daleka slušati njegove lijepe pjesme. Susret sa tvojom majkom, koju sam volio kao i svoju rođenu biće mi, vjeruj, najteži momenat u mom životu. I moram joj reći da treba da se ponosi što je rodila i odhranila tako dobrog i hrabrog sina, koji je svoj život žrtvovao za slobodu svog naroda."

Dva dana boravili smo u Batrovcima, odmarali se i sređivali. Uspostavili smo vezu sa štabom Bosutskog odreda. Tu smo saznali radosnu vijest-Rumunija je kapitulirala, a Crvena armija izbila na Dunav.

26. avgust. U Štab odreda u Moroviću dovedoše nam iz vojvođanske brigade dvojicu vojnika u SS njemačkim uniformama. Došli su iz redova 13 SS divizije sa oružjem, u našu brigadu. Izrazili su želju da se sa nama bore. Oružje smo im oduzeli. Pošto su čuli da se tu nalazi Majevički partizanski odred predložili su da pređu u našu jedinicu; Oni su iz Bosne.

Razgovarali smo dugo sa dvojicom zemljaka. Rekli su nam da su rodnom iz Brčkog: Pavo Imrek, Hrvat, po zanimanju stolar. Drugi je Musliman, navodno šuster, ali mu ime nijesam zapisao. Pokajnički su se ispovijedali. Navodno iskreno kažu da su radnici i da su pogriješili što su otišli u njemačku vojsku. Njihovo pravo mjesto je kod partizana.

Izjavili su takođe da su dosta siromašni. Nijemci su nam obećali dosta dobru platu i da će davati obilatu pomoć našim porodicama. Pomaklo smo se i pođosmo. Vi sada radite sa nama šta hoćete. Želja nam je da se borimo u partizanima, pa makar i poginuli. Nijesmo pravili nikakve zločine. Ako poginem, molim vas recite mojoj majci i sestri da sam poginuo kao partizan, reče na kraju Pavo Imrek.

Našli smo se u nedoumici. Možda su ih Nijemci ubacili kod nas kao špijune? Ipak smo ih poslali u bataljon Branka Krvavog. Skrenuli smo mu pažnju da na njih pripazi. Pavo je u SS Jedinici bio nišandžija na mitraljezu "šarcu". Prvih dana naši borci su ih gledali sa izvjesnom

50. Pavo Imrek, kao nišadžija na mitraljezu šarcu i desetar u bataljonu Branka Krvavog u decembru 1944. godine poginuo je junačkom smrću u borbama sa Nijemcima kod Zvornika. Branko ga je iskreno žalio. Kada se rat završio, Branko je otišao u Brčko i pronašao Pavinu majku isestru, obavjestio ih, daje Pavo poginuo junački kao partizan.

dozom nepovjerenja; Dokazali su se u borbama.

NEUSPJEH OFANZIVE NA BOSUTSKE ŠUME

27. avgust, došli smo u Morović. Smjestili smo se. Potom radi obezbjeđenja četu smo uputilu u Sremsku Raču i Lisnik. a vod na Filipov put. Mještani su nas sa oduševljenjem dočekali. "Gdje ste, naši Bosanci?! Jedva smo čekali da fašisti odu; Tukli su nas tražeći da kažemo gdje su partizani. Pljačkali su nas, kuće pretresali i sve iznosili iz njih što im se sviđalo. Najvle su odnosili životne namirnice, ne bojte se, sakrili smo dosta žita, nećete ni vi biti gladni. Biće hljeba i za vas i za nas.

Poslije ručka, po lijepom avgustovskom danu i prijatnoj hladovini sjedila je u Sremskoj Rači grupa boraca i veselo ćaskala. Jedan je bio glasniji od ostalih i obraća mise, ljutito:

"Druže komandante spopali me kao bijelu vranu, kao da sam državu izdao. Vrlo važno, bio sam sa djevojkom, pa šta? Nisam ja kriv, što su cure u Sremu pitomije, nego što su kod nas u Bosni. Zarobimo neprijateljskog vojnika, koji se puškom tukao protiv nas, a naši komesari ga ubjeđuju čitav dan i puste nekažnjenog da ide kući. A meni što sam bio sa djevojkom treba glavu osjeći. Tako mi i treba, kad nijesam znao sakriti. Došla ona kod mene i donijela čaja, bio sam nahlađen. Onako vragolasta, boga mi i zgodna, sjedi ona kraj mene, a ja oko nje i zaboravih na čaj. Zagrlj ih je i povukoh sebi, a ona se nasloni na mene. Predložila je da dođe kod mene večeras, nijesam imao duše da je odbijem, pa makar me to glave koštalo! Jeste da su me partijski kaznili. Važno je samo kad mi glava osta na ramenu. To sve, u povjerenju ispričao sam dobrom drugu, a on prenese političkom komesaru čete.

Tačno je da su od 1941 do 1943. godine preduzimane oštre mjere za prestupe kao što je ovaj borac ispričao. Naročito ako su u pitanju bili partizan i partizanka. Tako se moralo postupati jer je neprijatelj u svojoj propagandi koristio ovakve odnose.

Partizani su se često morali odricati onoga čega se život nikad ne bi odrekao. Ljubav niko nije zabranjivao; Ona je duboko, biološki usađena u čovjeka. Međutim, sam rat, kakav je bio ovaj koji smo vodili, zahtjevao je krajne odricanje od mnogih ljudskih prohtjeva. U našim jedinicama borili su se zajedno mladići i djevojke. Nalazili su se jedno uz drugo, rame uz rame, dijelili zlo i dobro, spavali zajedno jedno kraj drugog. Ali moralne norme revolucionara bile su iznad svega. Uprkos tome, život je tražio svoje, ljubav se probijala kroz oklop. Nikakve norme ni kazne nijesu je mogle suzbiti. Postojala je strogo skrivana i čuvana. Ipak, ljubav i čovjek su na kraju sve pobjeđivali. Jaka ličnost takva osjećanja je lakše potiskivala u sebe, neki vješto skrivali. Međutim ni u ratu, na toj najvećoj ljudskoj provjeri, ne mogu svi biti jednako jaki i vješti. Zato sam, intimno, bio na strani ovog "stradalnika", a možda i zato što je stizala sloboda!

Sremska Rača je bila popaljena i opljačkana. Odnešeno je i ono malo što je ostalo iza neprijateljske martovske ofanzive. Narod, koji nas je željno iščekivao i sada pazi na svoje najrođenije, ostao je bez igdje ičega. Zbog toga, mještani su se sa partizanima prehranjivali na zajedničkim kazanima. Dijelilo se nesebično sa narodom sve što se imalo; Živjelo se kao jedna porodica. Mnogi mještani, čije su kuće spaljene, sa porodicama su živjeli u nabrzinu napravljenim kolibama. Naše prijateljstvo sa narodom Sremskih sela bilo je u toku rata čvrsto uspostavljeno. Osjetilo se to naročito kada smo krenuli za Bosnu.

Izvlačenje naših snaga sa prostora Bosutskih šuma obavljeno je u strogoj tajnosti. Neprijatelj će to primjetiti tek u vrijeme preduzimanja ofanzive na ovaj prostor.

Cilj dejstvovanja naših snaga na prostoriji Babina Greda i Slavonski Šamac u suštini bio je da se odvuče neprijateljske snage od Bosutskih šuma i tako zaštite sela od neprijateljske ofanzive. Međutim, pored svega toga, neprijatelj je cijenio da su se samo naši manji dijelovi izvukli iz Bosutskih šuma. Zato se nije odrekao ofanzive na Bosutske šume. Zahvaljujući tome što su naši Štabovi blagovremeno dobili podatke o pripremi neprijateljske operacije, pokretom u područje Slavonije izbjego se okruženje, nabacivanje na Savu i uništenje.

Protivničke jedinice koje su nas napadale na prostoru Babina Greda-Slavonski Šamac bile su, uglavnom, posadne snage, većinom prebačene iz Bosne, a dijelom i iz Slavonskog Broda.

Neprijateljska ofanzivna dejstava na prostoru Srema i Slavonije imala su prevashodno za cilj da oslabe pritisak partizanskih snaga na prugu Zagreb-Beograd, glavnu magistralu kojom je snabdijevao svoje frontove na jugoistoku Evrope i izvlačio žetvu s ovog terena. Poslije deset dana, kada je neprijateljska ofanziva prošla okupator je mogao povući glavninu svojih snaga u Srbiju, jer su operativne grupe divizija NOVJ nadirale kroz nju, a sa sjeveroistoka nezadrživo je gurao "Ruski valjak".

Tako su propali planovi neprijatelja da okruži i uništi naše jedinice na prostoriji Bosutskih šuma, zahvaljujući, prije svega, spremnosti rukovodstva naših snaga na ovom području da proniknu u namjere protivnika i da mu to onemoguće.

28. avgust, Morović. Razgovaramo o četnicima Radivova Kerovića. U riječ upade Bogdan Maksimović, referent saniteta u odredu: Sa pitanjem da li je iko od tih Kerovića bio partizan? I da li je ko iz Tobuta bio u partizanskim redovima?

"Jeste, kako da nije," rekoh mu. Petar Kerović trgovački putnik robne kuće braća "Mitić" iz Beograda.

Krajem juna 1941. godine Petar kerović je iz Beograda došao u kuću veletrgovca Vladimira Markovića iz Tuzle. U kontaktu sa mnogim ljudima u gradu pričao je o političkoj situaciji u Jugoslaviji. Otvoreno je govorio protiv fašizma, ustaša i NDH, kao i o tome zašto je Hitler napao na SSSR. Mnogi su ga sa interesovanjem slušali, većina od njih nije davala nikakve komentare, bili su dosta oprezni. Nije prošlo dugo vremena Petra Kerovića je uhapsila ustaška policija. U zatvoru, u zgradi vatrogasnog doma u Tuzli, bio je zajedno sa Štrajkom Mitrovićem, Kostom Popovim i još nekim antifašistima iz Tuzle. Prilikom organizovanja bjekstva iz zatvora, svi su, osim Petra, uspjeli da pobjegnu. Pri samom izlasku iz zatvora Petar je ranjen, a potom je u bjekstvu uhvaćen i kundacima puške dotučen. O Petru Keroviću i njegovom držanju u zatvoru pričao mi je profesor Košta Popov, kada je, 1941. godine, došao iz Tuzle u partizanski Odred na Majevicu.

Inače, u partizanima su iz Tobuta bili: Jovan Radovanović Jovaš narodni heroj, Boško Kerović, Danilo Tešić Kerović, Branko Kovačević, Boro Pavlović, Rajin Šakotić, Branko Medić, Milan Jović, Danica Kerović, Milena Aćimović i drugi.

AKCIJA ODREDA U SEMBERIJI

Pripremamo se da pređemo u Bosnu i da izvršimo napad na Štab Raje Banjičića, koji se nalazio u Međašima; Potom da se vratimo u Srem. Bolesne i iscrpljene ostavljamo u Sremu. Odmah po donošenju odluke došla mi je Zaga Lukić Kurjače, omladinski rukovodilac u četi, koja je kao i Jokica Bilbija predviđena da ostane, sa zahtjevom da ide u Bosnu, kako joj je i ranije obećano. Sva ubjeđivanja kako će to za nju biti veliki napor nijesu pomogla. Nešto kasnije sa istim zahtjevom došla je i Jokica Bilbija rodnom iz Trnjaka. rukovodilac je SKOJ-a u bataljonu. Traži i ona da ide u Bosnu. Bila je malo smirenija od Kurjačeta, sa blagim osmijehom na licu, sa svojim krupnim crnim očima, koje su zračile dobrotom. Nijesam mogao ni nju da odbijem.

Jokica Bilbija potiče iz partizanske porodice iz sela Trnjaka. Lijepo i skladno razvijena, pomalo šiškavog i osobitog glasa. Sa 16 godina, kao učenica sa 4 razreda niže gimnazije postala je član SKOJ-a. Bilo je to u oktobru 1942. godine. U seljačkom odijelu radila je okupljajući omladinu na terenu i prolazila kraj neprijateljskih položaja. Kada je, 1943. godine, formirana Birčanska brigada, iz Semberije je upućena za rukovodioca SKOJa-a u bataljonu. U februaru 1944. godine povučena je u Sreski komitet SKOJ-a za Bijeljenu. U Srem se prebacila početkom aprila 1944. godine sa grupom političkih radnika. Bila je vrlo odvažna, cijenjena i poštovana, pametna disciplinovana i hrabra omladinka. Djelovala je preozbiljno za godine koje je imala.

Borci 4. Majevičkog odreda bili su oduševljeni kada je trebalo prelaziti preko Save u Bosnu. Optimizam i ljubav za rodnim krajem potsticali su i njihovu borbenost.

Isplaniran je raspored za dejstvo u Semberiji. Dvije čete, sa komandantom Odreda krenuće na Međaše, a jedna sa političkim komesarom Odreda na Balatun. Preko Save smo se prebacili u prvimračak.

Kada smo prešli Savu naišli smo na četničku patrolu koja je na nas pripucala i pobjegla. Pucnjava nam nije išla u prilog, jer će se alarmirati četnici iz obližnjih sela. Kad smo stigli u Brodac saznali smo da je tih dana četnički Štab Raje Banjičića ponovo prešao iz Međaša u Popove. Stari lisac predosjećao je opasnost pa je pobjegao u Popove. Izmakao nam je šteta.

U Brodci smo na spavanju zatekli i pohvatali nekoliko četnika. Njihova 4 doušnika smo strijeljali. Iz Trnjaka pobjegao nam je četnički knez. Zbog neopreznosti boraca, koji su opkolili kuću, knez je iskoristio noć, i skočio kroz otvoreni prozor umakao u mrak. Naši ljudi nijesu smjeli da upotrijebe vatreno oružje, jer bi četnici iz Međaša čuli pucnjavu i na vrijeme pobjegli iz sela.

Krenuli smo u Međaše. U Brodci smo ostavili Vladu Popovića sa grupom boraca da nas obezbjeđuje od četnika i da ujedno kazni četničkog komandanta mjesta. Cilj našeg odlaska u Međaše bio je da se uhvati Jovo Mišić duša četničkog pokreta i komandant sela. On je desna

ruka Raje Banjičića. Tako su pričali oni koji su ga dobro poznavali. Po dolasku u Međaše određeno je da jedna grupa ide u kuće gdje se nalaze četnici, a druga da organizuje obezbjeđenje. Sa jednom grupom lično sam otišao u kuću Jove Mišića. Opkolili smo kuću i pozvali domaćina da nam otvori vrata; Poslije dužeg oklijevanja on je to i učinio. Pri pretresu kuće pronađena je mala limena kasa puna hrvatskih kuna; Zaplijenili smo je. U susjednoj kući ubijen je četnik Marković, koji nije htio da otvori vrata.

Vratili smo se u Srem. Sa sobom smo povelili Jovu Mišića, Panu Jovanovića, Danicu Marković i još neke četnike i njihove jatake, koje smo pohvatali po selima. Među njima je bilo i onih koje smo ranije hvatali. Neke četničke jatake, za koje smo utvrdili da se nisu ogriježili o našu borbu, pustili smo.

Po povratku u Srem, pri analizi akcije, konstatovali smo da ona nije uspjela u potpunosti. Nije likvidiran Rajo Banjičić, glavni vinovnik svih zločina koji su počinjeni nad pripadnicima i simpatizerima NOP-a u Semberiji.

Prilikom saslušavanja četničkih jataka vodili smo računa i o tome kako su se držali prije neprijateljske ofanzive. Većina se bila pritajila i nije bila aktivna. Red je došao na Jovu Mišića, glavnog četničkog ideologa u Međašima i okolini. Bio je stariji čovjek, vrlo lukav i prepređen. U očima se primjećivala mržnja prema partizanima i NOP-u. Na sva naša pitanja odgovarao je da mu ništa nije poznato o četničkom pokretu u Semberiji. Radio je samo ono na šta je natjeran.

Saslušavamo i Panu Jovanovića uvjereni da zna dosta o radu Jove Mišića. Brzo smo se uvjerali da se nije ogriješio o NOP. Četnici su ga, bez njegovog pristanka odredili za svog odbornika u selu. Za četnike je glavni bio Jovo Mišić. Njemu je često navraćao Rajo Banjičić, a ponekad i sav njegov Štab. U selu su ga morali svi da slušaju. Ako je nekome naredio da nešto uradi za četnike to se moralo odmah uraditi.

Saslušavanju Jove Mišića i Pane Jovanovića prisustvovao je i Slavko Mićanović, koji je dobro poznao prilike i ljude u Semberiji, posebno u Međašima; On je tamo kao politički radnik često boravio.

Panu Jovanović je tvrdio da su Međaši listom bili za partizane. U njemu su boravili mnogi partizanski rukovodioci, među ostalim i Slavko Mićanović. To je sve Slavko Mićanović potvrdio. Smatrao je da nema šta da se prigovori ljudima iz Međaša. 1 sam je u tom selu boravio više puta. Stanovnici Međaša su privrženi NOP-u; odvažni i snalažljivi u svim prilikama.

Kao i ranije kada smo prelazili u Bosnu i izvodili akcije, četnici su i ovoga puta vršili odmazde nad partizanskim saradnicima i njihovim porodicama. Sa svojom pratnjom i spiskovima u rukama odmah je u Velino selo došao Rajo Banjičić i pohapsio 20 osoba. 4 su odmah pred narodom strijeljali. Druge su otjerali u Popove i zatvorili u Erića čardak.

Tih avgustovskih dana sjedište četničkog Štaba nalazilo se u kući Popovića u Gornjoj Čadavici. Podrum kuće pretvoren je u zatvor; u njemu su tukli i na razne druge načine maltretirali i ubijali pristalice NOP-a. Pored toga što su poznavali mnoge seljake u ovom kraju, četnici su imali i svoje doušnike. Oni su ih revnosno obavještavali o svakoj aktivnosti koja bi bila preduzeta u cilju pružanja pomoći partizanima. Svako "nepouzdanost" domaćinstvo bilo je pod prismotrom doušnika.

Tih dana četničke patrole su uhapsile 11 "sumljivih lica". Uhapšeni su dovođeni pred četničke komande i tu saslušavani. Pošto četnički komandanti nijesu prilikom saslušavanja dobijali ono što su očekivali ponovu su ih vraćali u zatvor, nekoliko puta su obnavljana takva saslušavanja, bez uspjeha.

Junačko držanje pohapšenih dovelo je četnike do bjesnila. Na kraju svi su osuđeni na smrti javno strijeljanu. Za realizaciju presude određen je Jeremija Lazić Zeko, komandant četničke brigade. On je odredio i dan javnog pogubljenja. Pa ipak bez obzira na sve ovo prelazak jedinica 4. Majvičkog NOP odreda iz Srema u Trnjake, Brodac i Međaše i obračun sa četnicima, povratio je veliku nadu u skori uspješan dolazak jedinica NOV-e.

STRAVIČNA VELIKA GOSPOJINA U GORNJEM MAGNOJEVIĆU

28. avgust. Velika Gospojina. Na njivi "Pajovači", kod groblja u Gornjem Magnojeviću, izvršeno je javno strijeljanje pristalica NOP-a. Po četničkom naređenju, svo odraslo stanovništvo iz okolnih sela, moralo je u 10 časova da bude prisutno javnom strijeljanju rodoljuba. "Ko ne dođe biće strogo kažnjen", naglašavali su čenički zločinci. Ljudi su znali da sa njima nema šale.

Osvanula je Velika Gospojina. Od jutra su četnici još jednom podsjećali na naređenje; Ovoga

puta tjerali su ljude na zakazani zbor. Dotjerana je masa naroda, uglavnom i ljudi i žena. Oko okupljenog naroda šepurili su se četnici, sa bajonetima na puškama i ukrštenim redenicima na prsima.

Odjednom su ugledali osuđenike povezani žicom. Bili su modri i krvavih ruku i lica. Išli su uspravno i dostojanstveno, svjesni da će za koji čas izgubiti živote. Majke i očevi, sestre i braća zaustavljali su poglede na svojim najmilijim, svjesni da ih uskoro neće biti među živima. Majka Petra Maksimović iz Srednjeg Dragaljevca gledala je svoja dva neodrasla sina, Voju i Deju, kako hrabro koračaju u koloni osuđenih na smrt. Sliku svojih sinova zadržala je vječno u sjećanju.

Na njivi "Pajovači", na samoj ivici groblja, stajali su povezani ljudi; Oko njih četnički dželatati sa uperenim puškama i puškomitraljezom.

Narod je, sieden od straha, očekivao najgore. Čuli su se šapati negodovanja. Odjednom se pojavi četnički komandant. Pope se na improvizovani podium i oštro pogleda po narodu koji je prekrpio njivu. Ugleda Jovu Ješića, uglednog domaćina iz Gornjeg Dragaljevca, kako nešto šapuće ljudima oko sebe. Pomisli da on to, vjerovatno, nagovara ljude da traže puštanje vezanih. Opomenu ga, glasno:

"Pazi, Ješiću, da ti ne odnesu kožu na štapu, kao i ovim ovde!"

"Ovi povezani, pomagali su naše zaklete neprijatelje. To je utvrdio četnički sud koji je presuđivao u ime kralja Petra drugog. Partizani su krvnici koji ne priznaju ni Boga ni časni krst ni slavu. Svojataju se sa Turcima i Šokcima."

Urlao je, bez reda. Na kraju, da bi pred masom pokazao dobrotu, saopšti svezanima da mogu reći svoje poslednje želje. Na to je Stevo Savić iz Srednjeg Dragaljevca viknuo.

"Ja sam bio partizan i ostajem to i kada umrem!"

Da bi se onemogućile takve izjave, dat je znak ubicama da otvore paljbu.

Izrešetana tijela popadoše po zemlji. Krv je napajala suhu zemlju "Pajovače". Neke žene počеше da kukaju, ali komandant zlikovac dreknu da će biti strijeljan svako ko bude plakao za ovim banditima.

Dok su strijeljani u mukama umirali četnici su prilazili i iz pištolja pucali u glave svojih žrtava. Narod se, pognutih glava, razilazio kućama.

29. avgust, dobijamo naređenje od Glavnog Štaba za Vojvodinu da krenemo u izvođenje akcije na rušenju pruge Vinkovci-Brčko. U vezi s tim zadatkom oformili smo jaku diverzantsku grupu, dobro je naoružali, smabdjeli eksplozivom i drugim potrebnim sredstvima.

Sjutradan smo dobili novo naređenje od istog Glavnog Štaba. Trebalo je da se pripremimo za prelazak preko Save i odlazak na Majevicu. To naređenje poslato je od Štaba 3 korpusa preko Glavnog Štaba za Vojvodinu.

Pripremajući se za izvršenje zadatka postavilo nam se pitanje: Kako preći blokiranu Savu sa snagama koje smo imali? Sremci nam nisu mogli da izdvoje neku od svojih jedinica. Bez obzira na to odmah smo spremili kurire u Bosnu sa zadatkom da u vezi sa našim prelaskom ispitaju situaciju.

Kao komandant zahtjevao sam pojačanu disciplinu i red u četama. Tražio sam da se noću obilaze straže i jedinice koje su u zasjedi. Neprijatelj nas može iznenaditi, naročito četnici. Znali su više puta noću da pređu Savu da nas napadnu, a onda pobjegnu.

U Majevičkom odredu 90% boraca nisu služili vojni rok. Zbog toga se u jedinicama redovno izvodila taktička obuka. Naročito je obraćana pažnja na principe nastupanja i odstupanja pod neprijateljskom vatrom, na osvajanje neprijateljskih bunkera i utvrđenih zgrada; na borbu u naseljenom mjestu, u šumi i noću. Trebalo je podučavati borce i na ponašanje prilikom prelaza preko rijeka, kao i o pitanjima pomoći ranjenim saborcima. Organizovana je i obuka u rukovanju svim vrstama naoružanja koje je posjedovao odred. Ponekad su izvođena i bojeva gađanja.

Sa starješinama je uvježbavano čitanje karata i topografskih znakova, uvježbavano je kretanje i orijentacija noću na nepoznatom terenu.

Kada je u pitanju kulturno zabavni život prednjačili su i posebno se isticali Branko Stojanović Krvavi, Milutin Božić Kordun, Momo Nikolić, Izo Jahić i Jovo Zivanović. Brzo su sklapali poznanstva, svojom vedrinom, igrom i pjesmom privlačili su pažnju gledalaca, naročito djevojaka u selima. Poslije priredbi omladina pa i djevojke izražavale su želju da stupe u naše redove. Roditelji su se ipak suprostavljali; Odred je sad, tu, u Sremu, neće dugo ostati, vratiće se u Bosnu.

Stalan politički i kulturni rad osposobljavao je i na svojevrsan način uticao na promjenu i sazrijevanje boraca i rukovodilaca. Tako su od Majevičkih seoskih dječaka i mladića odgajanih u patrijarhalnim porodicama, izrastali narodni borci, odvažni članovi KPJ, spremni da ne ustuknu

ni pred najtežim iskušenjima. Jedan od najočiglednijih primjera za to bio je Branko Stojanović Krvavi, koji se iz dana u dan mjenjao, sazrijevao kao borac i partizanski rukovodilac. Kao straješinu zanimalo ga je kako što bolje da rukovodi jedinicom, da na najbolji način i sa najmanje gubitaka izvrši zadatak. U borbi nije izbjegavao ni najopasnija mjesta. Kada se jurišalo uvijek se nalazio ispred svojih boraca. U takvim situacijama odlikovala ga je izuzetna hladnokrvnost, mirnoća i hrabrost. Kada se vraćao iz borbe, ako su njegove blage i tople oči svjetlucale, bio je znak da nije imao poginulih i ranjenih drugova.

Partizanska taktika u cjelini se zasnivala i počivala na hrabrosti, dovitljivosti, lukavstvu, na zasjedama, prepadima i domišljajima. Prirodno inteligentan i čestit, bistar i snalažljiv Branko je do kraja ostao pošten. Brzo je uspostavljao kontakte sa ljudima. Znao je zanimljivo, interesantno da priča izvornim narodnim jezikom i prisutni su ga rado slušali. Bio je plemenitog srca i čiste duše. Čula se često Majevička pjesma koju je Branko pjevao snažno i lijepo. Borci su voljeli da ga slušaju i gledaju dok pjeva. A znao je da pjeva: patrizanske, srpske, narodne, muslimanske i hrvatske pjesme.

Svojim radom, borbom ponašanjem, pjesmom, vedrinom koju je unosio među borce, uticao je na svoje potčinjene i saradnike, koji su ga takvog voljeli i cijenili, slušali i slijedili.

**Komandant Maje. Četničkog
korpusa Stevo Damjanović - Leko
u društvu s Nijemcima**

Čovjek se ne rađa herojem, već to postaje kroz borbu i ratne akcije. Hrabrost je već kada neko uzme pušku i krene u rat da se bori i gine. Ipak, bilo je boraca koji su u sebi nosili izuzetnu hrabrost i iskazivali je u borbi. Krvavije bio u predhodnici takvih.

4. septembar, primljeno je naređenje Štaba 3. korpusa preko Glavnog Štaba za Vojvodinu. Postavljen nam je zadatak da stalno pratimo kretanje neprijatelja i ispitujemo teren preko Save, u Bosni. Od toga je zavisilo i donošenje definitivne odluke o prelasku na područje Semberije i Majvice.

Pripremamo ponovo grupu boraca za napad na Štab Raje Banjičića; Njega smo smatrali glavnim krivcem za sve četničke zločine u Semberiji. Odabrano je 15 boraca. Poslije prelaska u Semberiju, uslijed promjene situacije, grupa je odustala od napada na četnički Štab; Usredila se na likvidaciju četničkog obezbjeđenja u bunkeru na mostu preko Save, kod Bosanske Rače. U toj akciji zarobljeno je 8 četnika i zapljeno 8 pušaka. Po povratku, na našu zasjedu naletjela su dvojica četnika i poginula. Zarobljeni četnici su prebačeni u Srem. U Štabu odreda su saslušavani o stanju i jačini četničkih snaga u Semberiji.

Grupa boraca sjedi pod razgranatim hrastom i glasno razgovara. Najviše se čuje prodoran glas Nikoline Britvić⁵¹, referenta saniteta u bataljonu, ona uzbudljivo priča o svom putu do Trnovske bolnice.

5. septembra, poslije podne dobijamo vijest da je neprijatelj upao u Batrovce. Naređeno nam

51. U partzane je otišla iz Kaštela, gdje je rođena. Bilo je to u ljeto 1942. godine, zajedno sa majkom, sestrom od 16 godina, a bratom od 6 godina. Nikolina je imala 14 godina. Otac je ranije otišao u partizane. Poslije izvjesnog vremena našli su se na slobodnoj teritoriji u Bosanskoj Krajini. Ona i sestra bile su raspoređene u glumačkoj ekipi Vrhovnog Štaba. Otac brat i majka oboljeli su od tifusa i nalazili su se sa bolnicom. Započele su neprijateljske ofanzive na Neretvi i Sutjesci. Na Sutjesci se posljednji put sa ocem, vidjela nešto kasnije i sa ostalim. Računajući da su joj se roditelji nalazili u koloni koja se kretala u pravcu Istočne Bosne, raspitujući se o njima i sama je stigla u Istočnu Bosnu i na Majevicu, u selo Tavnu. Poslije kraćeg vremena stupila je u Majevički partizanski odred, kod komandanta Veljka Lukića Kurjaka, a onda u 17. Majevičku brigadu, na dužnost četne bolničarke. Ranjavanjem Kurjaka u decembru 1943. godine određena je za bolničarku koja gaje njegovala.

je da odmah, sa cijelim bataljonom, preko Morovića tamo krenemo i protjeramo neprijatelja. Kad smo stigli u Morović javljeno nam je da je neprijatelj odstupio u pravcu Vrbanje. U Morović nam dođe Dragiša Maksimović sa tri kurira iz Bosne.

6. septembar, "Slobodna Jugoslavija", javlja da su trupe Crvene armije izbile na granicu Jugoslavije i spojile se s jednicima NOVJ. Našoj radosti nije bilo kraja. Radovali smo se dolaskom Rusa i slobode. Slavljem koje smo tog dana imali sa narodom u Moroviću, nastavili smo i sutradan. Pjevali smo Ruske revolucionarne pjesme sve koje smo znali. U toku večeri politički komesar odreda, Cviko Radovanović i referent saniteta Bogdan Maksimović otišli su u Glavni Štab za Vojvodinu da razgovaraju o našem prelasku u Bosnu i da li nam se u tome poduhvatu može pomoći.

Sjutradan, zajedno sa Slavkom Mićanovićem, otišao sam u Štab 7. Vojvođanske brigade da još jednom razmotrimo moželi nam se dati pomoć za prelazak u Bosnu. Međutim, bilo je to vrijeme kada su vojvođanske jedinice stalno izvodile diverzantske akcije na pruzi Zagreb-Beograd. Svake noći čuju se eksplozije. Često smo tih dana raspravljali o velikom značaju diverzija Sremskih i Slavonskih partizana. O njima ranije nismo mnogo znali. Izvršavanjem tih akcija ove jedinice NOVJ dale su veliki doprinos ukupnoj oslobodilačkoj borbi.

Neprijatelj je pribjegavao raznim mjerama da onemogući te akcije. Iz partizanskih sela kupio je žene i djecu, smještio ih u prve vagone voza, koji je saobraćao na pruzi; Tako ih je izlagao opasnosti od pogibije, ako bi došlo do eventualne diverzije. Dakle, uzimao bi taoce da bi spriječio partizanske diverzantske akcije.

I za diverzije na pruzi trebalo je dosta boraca radi obezbjeđenja izvršioca. Pomoć Sremaca, za prelazak u Bosnu, dakle nismo mogli dobiti. Međutim mi smo raspolagali sa malim snagama. Neprijatelj je u posljednje vrijeme pojačao odbranu desne obale Save. Prema dobijenim podacima držao je tamo jake snage kao i na cijelom području Semberije; To je razlog zašto nismo mogli konačno da napustimo Srem i pređemo u Bosnu.

Ipak smo nastavili da šaljemo grupe boraca čije je brojno stanje bilo različito. One su povremeno prelazile Savu i uznemiravale neprijatelja. 6. septembra, odabrali smo jedinicu od 50 boraca, naoružali je sa 8 puškomitraljeza i 5 "šmajsera". Postavljen im je zadatak da pređu u Bosni i napadnu Štab Raje Banjičića u Popovima. Trebalo je, ustvari, da se grupa ne opaženo provuče kraj lijeve obale Drine i iznenada upadne u selo i uništi četnički Štab.

Prelaz grupe preko Save započeo je u 23 sata, spuštanjem čamaca u vodu; Odmah su je primjetili četnici sa desne obale. Otvorena je jaka mitraljeska i puščena vatra na prvi čamac u kojem je bilo 15 boraca. Naređeno im je da odgovore na vatru i da se pokuša prelaz pod borbom međutim, neprijateljska vatra je bila sve snažnija pa se i naš čamac morao da vrati. U toj borbi poginuo je jedan veslač čamca, a drugi teško ranjen. Teško je ranjen puškomitraljezac Boro Krstić iz Brodca i njegov pomoćnik, a tri borca su lakše ranjena. Tada se odustalo od prelaza u Bosnu.

Teško ranjen u nogu, Boro Krstić je prenet u bolnicu gdje mu je amputirana noga. U posjetu mu je otišao Dragiša Maksimović. Zateko ga je blijeda i iscrpljena. Ljekar je obavjestio Dragišu da Boro još ne zna da mu je noga odsječena; Ima osjećaj da ga taban svrbi, to znači da živci rade. Pozdravljajući se sa Borom prilikom napuštanja bolnice Dragiša ga je tješio kako će brzo ozdraviti; a on mu je odgovorio:

"Ako me ovi smatraju neznaicom, nemoj ti. Znam da mi je osječena noga i da neću živ ostati, zato te molim, skinu mi ovaj sat sa ruke, jer ne mogu sam da ga skinem, i daj ga djevojci koju volim". Spomenuo je ime jedne od bolničarki.

Dragiša mu je rekao da to neće učiniti, jer neće proći još dugo pa će mu trebati sat.

NEKA UBIJAJU - NEĆE DUGO

Danas je u Sremsku raču došao kurir Raje Banjičića Đoko Simić i donio njegovo pismo. Iz pisma, koje je upućeno komadantu Majevičkog partizanskog odreda u Morović, vidi se četnička reakcija na naš nedavni upad u Semberska sela:

"Noću, 12. septembra ove godine napala je vaša jedinica naše položaje na Savi, prebacila se ovamo i po Semberiji pobila neke naše ljude, a neke odvela u Srem.

Među odvedenim civilima nalaze se: Jovo Mišić, Pano Jovanović, žena Milana Markovića, svi iz Međaša, i Mirko Perić iz Trnjaka. Pored njih odveli su 7 četnika. Sva ostala lica nas ne intersuju, jer sam vjerovao i sada vjerujem da su ranije bili vaše pristalice, te da su prema tome, svojevrijem otišli vama. Njih ne tražim, pa ih vi zadržite.

Jovu Mišića, Panu Jovanovića, ženu Milana Markovića i Milaka Perića bezuvjetno vratite, a za njih vam, u razmjenju, dajem za svakog po jednog partizana i puštam na slobodu sve porodice koje se kod mene nalaze kao taoci onih partizana koji su kod vas u Sremu. Isto tako da mi bezuvjetno vratite mojih 7 četnika koje ste odveli, a za one četnike koje ste prilikom prelaska pobili ne tražim ništa, jer sam se sam naplatio, na taj način što sam pobio izvjestan broj lica u Semberiji kao odmazdu.

Ako pristajete na ove uslove, izvijestite odmah po kuriru o danu, satu, mjestu i načinu razmjene.

Iz pouzdanih izvora znam da mi i dalje prijetite nekim napadom. Na ovo vam, kao častan borac za spas svog naroda, odgovaram. Borba između nas ne traje 2-3 mjeseca nego pune tri godine i kao i što za sve to vrijeme nisam ni ja, ni niko od mojih klonuo duhom isto me tako ne plaše ni te vaše prijetnje sada na završetku ovoga rata, kada su vaši odredi raspršeni i potučeni od junačkih jedinica koje stoje pod komandom Draže Mihajlovića, kada Srbin ima svoju slobodu ne samo u izgledu nego i pred pragom. Ostaću i dalje i do kraja života ništa drugo nego samo Srbin. Volim srpstvo iznad svega i ne mogu dozvoliti dok god živim da mi saradnici budu pod petokrakom sa onim ljudima koji su nas kao ustaše proganjali u početku rata i natjerali u šume. Ne mogu se družiti sa tim koje primete u vaše redove, jer poimenično znam mnoge koji su bili prave ustaše. Uostalom, garancija za pobjedu Draže Mihajlovića najbolja je snažna i jaka Srbija spremna za odmazdu svim neprijateljima vojske Nj. V. kralja Petra drugog.

Budite i vi Srbi kao što smo i mi. Dokaz da smo Srbi i da samo sa Srbima radimo jeste i to što su Jovo Mišić i Pano Joavnović vaši taoci, koristili više vama nego nama, zaštićujući baš vaše pristalice. To što im je uspjelo u intervencijama najbolji je dokaz da smo pravi Srbi i da srpski gledamo.

Eto to vam je odgovor na vaše prijetnje, a ako želite izvolite izaći kao vojnici i borci, pred naše borce, a mi smo ubijeđeni da je pobjeda na našoj strani, jer su pravda i spas našeg napaćenog naroda na našoj strani. Ustuknuti nećemo, to dobro znajte.

S vjerom u Boga za kralja i otadžbinu! Komandant, poručnik Rad. Banjičić.

U vezi sa Banjićevim pismom Štab odreda je održao sastanak kome je prisustvovao Slavko Mićanović, član Oblasnog komiteta KPJ za Tuzlansku oblast i još neki politički radnici. Došli smo do zaključka da treba vratiti zarobljene četnike, jer smo, u međuvremenu, saznali da se u četničkim zatvorima u Semberiji, kao taoci nalazi oko 200 članova partizanskih porodica i određen broj zarobljenih ranjenika. Inače, mislili smo da poslije saslušanja pustimo sve zarobljene četnike izuzev Jove Mišića koga smo namjeravali strijeljati. Međutim, zaključili smo, da i njega damo u zamjenu. Odgovorili smo Banjičiću na njegovo pismo i dogovorili razmjenju na Savi. Poručnik Rajo Banjičić u svom pismu veli da je naplatio četničke žrtve na taj način što je, uz znak odmazde, pobio izvjestan broj naših saradnika. Učinio je to u Međašima uz pomoć nekoliko bogatih seljaka, među kojima i Jove Mišića, Ane Jovanovića, Ive kneževića i Ostoje Markovića. Pomagali su mu pri hapšenju naših simpatizera, pljačkanju i ubijanju u Semberskim selima. Oko 50 partizanskih saradnika otjerali su tih dana u Popove, a zatim u novoformirane logore u Donjem Crnjelovu i Batkoviću, gdje se nalazi oko 200 osoba. Zatvoreni u ova dva logora nazivani su "radni bataljoni". Pored ovoga četnici su uvodili i kućni pritvor, odnosno zabranjivali su, onima za koje su znali ili pretpostavljali da su naši simpatizeri, da odlaze kod porodica i komšija.

Poslije odlaska partizana iz Međaša sutradan su došli četnici i za odmazdu strijeljali saradnike NOP-a: Peru Nikolića, čija su dva sina bila u partizanima, predsjednika NOO Žiku Uroševića, odbornika Jovu Đojića i Makiviju Mirkovića. Ubili su i Anu Vojaković, koja je, sa svojim suprugom, radila za NOP još od 1941. godine, zatim rukovodioca SKOJ-a u selu Bosiljku Glišanović Boju. Prilikom strijeljanja Banjičić je ponavljao da će i ostale pobiti ukoliko mu Majevički NOP odred ne pusti vjernog saradnika Jovu Mišića.

Prilikom strijeljanja saradnika NOP-a, dovedeno je, da bi posmatrali taj zločin, 20 ljudi i žena. Na samom stratištu Banjičić je izdvojio 5 lica koja je odredio za taoce; ukoliko bude ubijen Jovo Mišić rečeno im je da će u tom slučaju biti i oni strijeljani. Poslije počinjenog zločina mještani su u centru sela, na seoskom groblju, sahranili strijeljane rodoljube. U tužnim povorkama na sahrani narod je učestvovao.

Selom se šaputalo: "Samo neka ubijaju - neće dugo!"

Interesantno je da u toku rata na prostoru Srema nije bilo uopšte četničkih jedinica. Bilo je pokušaja prebacivanja grupa četnika sa oficirima, iz Srbije u Srem.

Četnici vojvode Radivoja Kerovića ubili su Raju Banjičića zajedno sa Stevom Damjanovićom Lekom komandantom četničkog korpusa, 1946. godine na Majevidi.

Brzo su onemogućeni, a ljudi koji su ih primali primjerno kažnjeni. Ovdje se prema četničkoj organizaciji nije taktiziralo, niti im je dozvoljeno da svojom lažnom propagandom truju narod.

FORMIRANJE DVA NOVA BATALJONA

U vezi sa pozivom Predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršala Tita prinudno mobilisanim neprijateljskim vojnicima, četnici su masovno prelazili u NOV. Na stranu NOV i POJ prešao je, sa cjelokupnom spremom i naoružanjem domobranski Petrovaradinski garnizon. Imao je 1850 vojnika i 90 oficira. Od tih domobrana, mahom rodom iz Bosne, mnogi su iznijeli želju da se priključe Majevičkim partizanima. Politički komesar odreda Cviko Radovanović i Bogdan Maksimović doveli su sa Fruške Gore u naš odred 202 domobrana. U isto vrijeme u Majevički odred je došao i veći broj boraca bosanaca iz Vojvođanskih jedinica.

12. septembar, Kralj Petar II, po savjetu predsjednika britanske vlade, Vinstona Čerčila, a na prijedlog predsjednika Jugoslavenske kraljevske vlade, doktora Ivana Šubašića, pozvao je četnike Draže Mihajlovića, odnosno pripadnike "Jugoslovenske vojske u otadžbini", da stupe pod komandu Tita.

Toga dana 12. septembra, u Odredu smo formirali još dva bataljona i imenovali starješinski kadar:

Sastav štaba 2 bataljona: Đoko Marić Kokin, komandat; Stevo Carić Car, carević politički komesar, Hasan Šiljak zamjenik komandanta, Mile Lazarević zamjenik komesara, Veso Cvijanović intendant. Četna rukovodstva sačinjavali su: Đoko Kokanović, Svetozar Petričević kritičar, Krsto Đokić, Rade Ušljebrk i Stevo Marjanović Glumac.

Sastav štaba 3 bataljona: Boro Zakić komandant; Đuro Cvijanović politički komesar; Jovo Živanović zamjenik komandanta; Tomo Mršić zamjenik političkog komesara; Zaga Lukić Kurjače, rukovodilac SKOJ-a i Spasa Gospavić, referent saniteta. Četna rukovodstva sačinjavali su: Stevo Pavlović, Aco Tursić, Milutin Božić Kordun, Gojan Trifković, Alija Hamzić i Čedo Mladenović.

Prvi bataljon u Odredu bio je bataljon Branka Stojanovića Krvavog.

U međuvremenu, 11. septembra formirane su u Sremu 4 nove Vojvođanske brigade (8,9,10i11); U Vojvodini se snažno rasplamsavala antifašistička borba.

Vojin Gligorević

Milena Aćimović

Srbo Gligorević

Narednih dana vršene su pripreme za raspoređivanje ljudstva po četama i bataljonima. Pravili smo spiskove po jedinicama. Nije bilo teško da poslije izbora ljudstva za štabove bataljona, izvršimo imenovanja komandi četa i komandira vodova. Imali smo dobrog, u borbi i radu provjerenog i sposobnog kadra. Borački sastav četa bio je tako sastavljen da su stari borci izmiješani sa novim. Važno je da novi borci uz one iskusne i u borbama provjerene steknu neophodno iskustvo i samopouzdanje; Naravno da svakodnevno uče i teoretski se osposobljavaju. Veliku ulogu u svemu tome imali su politički, partiski i kulturno-prosvjetni radnici u Odredu.

13. septembar, zvanično preformiran 4. Majevički NOP odred. Imao je oko 500 boraca, razvrstanih u 3 bataljona. Tog dana, pred svečano postrojenim Odredom govorili su politički komesar i komandant Odreda, poslije čega su novi borci položili zakletvu.

PRELAZAK PREKO SAVE I BORBE SA NEPRIJATELJOM

Ponovo vršimo temeljne pripreme za prelazak u Bosnu, ovoga puta sa 2 bataljona. Jedan

bataljon ostaje na lijevoj obali Save, da štiti prelazak boraca druga dva; ako situacija bude zahtjevala i da im štiti odstupnicu i prihvati ih kod povlačenja iz Bosne. Ukoliko se situacija bude povoljno razvijala preko Save će preći i ovaj 3. bataljon.

Borci određeni da idu u Bosnu bili su raspoloženi i puni želje da se više ne vraćaju u Srem; Žele da ostanu tamo do kraja rata i do konačne pobjede nad neprijateljom.

Za mjesto prelaska rijeke odabrano je Malo ostrvo, obraslo mladom i visokom šašom. Po ocjeni mještana i nekih boraca, između ostrva i bosanske obale voda je plitka i taj dio se, ako bude trebalo, može pregaziti. Računalo se takođe daje ostrvo, ako je upošte posjednuto, slabo branjeno.

U forsiranje rijeke krenuli su 1. i 3. bataljon, uz podršku dva bacača i jednog teškog mitraljeza. Forsiranje je počelo oko ponoći u blizini Stare Rače. Neprijatelj je odmah otvorio vatru. Uslijedila je istovremeno i naša podrška onim koji su bili na vodi jakom minobacačkom i mitraljeskom vatrom. Kada su se čamci približili obali borci su iskakali iz njih i u jurišu prihvatili se obale. Stvorili su tako na drugoj strani prostor za manevar. Bataljoni su se razdvojili na dva dijela. Jedan se preko Velina sela uputio za Brodac, a drugi pravcem Balatun-Međaši. Usput su kontrolisali nasip i palili četničke kolibe.

17. septembar. Oko podne borci stigli u Brodac. Čula se snažna pjesma "Majevico jedna prelivodo, žao mi je što sa tebe odo." Prepoznavao se zvonki glas Branka Krvavog. Narod je izlazio pred borce, radovao se njihovom dolasku i ispoljavao nadu da je došao kraj četničkom teroru. U Gornjem Brodci organizovan je ručak.

Neprijatelj se, doznajući izlazak iz Srema veće partizanske grupacije, upaničio. U Bijeljini je odmah došlo do povezivanja i objedinjavanja Njemačkih, ustaških i četničkih snaga; Odmah po grupisanju, 4 do 5 puta brojnije od nas neprijateljske snage izvršile su napad na bataljone našeg Odreda. Došlo je do odlučnog sukoba. Jakom vatrom naši borci su u početku sukoba uspjeli da zadrže, a potom i da uspore nastupanje brojnih i dobro naoružanih snaga neprijatelja. Žilav otpor naših boraca učinio je da su iz Bijeljine posiate nove SS jedinice. Da ne bi došlo do većih gubitaka, a prijetila je opasnost i od opkoljavanja naših bataljona, izdato je naređenje da se po dijelovima izvlače prema Savi. Ovo tim prije što nismo imali dovoljno municije. Zahvaljujući dobrom poznavanju terena, prilikom povlačenja vješto je korišten teren obrastao šumarcima i živicama. Vještim manevrisanjem i povremenim manjim protiv napadima na bokove neprijateljskih snaga naši borci su uspjeli da se povuku u područje odakle se mogla bezbjedno preći Sava.

Međutim, puno je značilo što je Štab odreda na vrijeme ocijenio težinu situacije i još u toku dana prebacio grupu boraca bliže Savi, sa zadatkom da posjedne nasip i obezbjedi desni bok bataljona. Za taj zadatak određeno je desetak boraca sa zamjenikom komandira čete Antom Milinović, nedavno pridošlim u Odred iz domobrana. U desetini je bilo sigurnih i hrabrih puškomitraljezaca, kakav je bio Milorad Božić Apel. Iskusni puškomitraljezac Apel je, sa svoja dva pomoćnika, zaposleo nasip. Prema nasipu je iz pravca Crnjelova dolazila povećana kolona četnika. Apel i njegova dva pomoćnika, pripustili su ih blizu i onda je Apel, iz stojeće stava, otvorio rafalnu paljbu po četnicima, vičući "naprijed Milinoviću!" Što je bio ugovoreni znak da krenu i ostali. Nanijeli su osjetne gubitke četničkoj koloni, čije se ljudstvo dalo u bjekstvo. Ova četnička grupa pošla je da napadne naše bataljone iza leđa, posjedne nasip i spriječi našim povratak u Srem. Tako je omogućeno prebacivanje bataljona u Srem, zahvaljujući, prije svega, inicijativi i hrabrosti Milorada Božića Apela.

Uspješno smo se povukli ispred mnogo jačeg neprijatelja i prebacili u Srem. U tom sukobu, poginulo je oko 50-60 četnika, 10 je zarobljeno. Nepoznati su gubici SS jedinica, u svakom slučaju nisu bili mali. Naši gubici bili su: 8 poginulih, 12 ranjenih i 5 nestalih boraca.

Sjutradan poslije borbi i predaha razmatrani su utisci. Branko Krvavi, komandant prvog bataljona komentariše:

"Dobro smo prošli koliko je neprijatelj bio nadmoćan. Mogli smo imati mnogo veće gubitke. Gledao sam kako Pavao Imrek hladnokrvno i precizno gađa iz svog "šarca" po SS stroju. Izbacio je iz stroja više neprijateljskih vojnika nego druga tri puškomitraljezaca. Zauzme zaklon i na blizinu pripusti neprijateljski stroj, otvori preciznu vatru po njemu i nanese mu gubitke. Povuče se na novi položaj, pa ponovo zauzme zaklon. Dok se neprijatelj sredi i krene u napad, naši borci odstupe više od kilometar prema Savi. Sada se u četi samo prepričavaju podvizi i umješnost koje Pavo pokazivao u borbi. Vidim drugovi ga cijene zbog toga i zadobio je ugled dobrog borca. Krvavi veli da je sa njim razgovarao i odao mu priznanje za držanje u borbi." ranije sam rekao njegovom komandiru čete da u borbi pripazi na Pavu, da nam ne dezertira i odnese mitraljez.

Međutim, juče je poslije sukoba sa SS vojskom otpala svaka sumnja".

"Nije ni čudo što prema Pavi nijesmo imali puno povjerenja. Bio je nišandžija na brzometnoj "zorki" u zloglasnoj 13. SS "Handžar" diviziji. Dobro je što se u borbi potvrdio da nam je iskreno prišao."

Drago Simić politički komesar 1. bataljona objasnio je kako su u Brodci uhvatili Peru Mladenovića, četničkog komandanta sela. U toku borbe dali su ga na čuvanje jednom borcu, koji je nedavno došao iz domobrana. Kada se bataljon, pod snažnim pritiskom neprijatelja, počeo povlačiti, Pero je iskoristio neopreznost stražara, istragne mu pušku, ubije ga i pobjegne.

Priča Dragiše Maksimovića odnosi se na neke pojedinosti iz jučerašnje borbe u Bosni:

"Bio sam sa bataljonom Krvavog kada su nas napale četničke snage u Brodci. Krvavi izašao pred streljački stroj, a zrna zuje oko njega. Branko, iz tebe krv teče kao iz mene pomislih u sebi. Digoh se, zabaci mašinku za leđa, izađoh pred stroj i počeh da se šepurim. Sigurno da to nije bilo pametno, ali se u takvoj situaciji nije ni moglo bolje razmišljat. Krvavi mi reče: "uzmi 15 boraca i idi da nam štitiš lijevo krilo." Vidio sam veliki gusti četnički stroj koji je išao prema nama. Zašli smo mu iza leđa i otvorili vatru iz puškomitraljeza i automata. Među četnicima nastala je pometnja i raspršiše se po kukuruzima. Pored ubijenih i ranjenih, zarobljen je jedan četnik iz Vršana. Pod borbom je nastavljeno povlačenje naših jedinica. U povlačenju ranjen je u stomak jedan borac, koji je tih dana prešao iz domobrana.

Sa grupom od 15 boraca ostao sam u zaštitnici dok se bataljon povlačio. Pošto su četnici bili brojno jači, nadmoćniji i napadali nas u povlačenju, poslužimo se lukavstvom. Iz kukuruza, nedaleko od četnika, počeli smo glasno da psujemo partizane. Čuvši to četnici su pitali: koje tamo, odgovorili smo da su četnici. Ostavili su nas na miru, što smo iskoristili da dobijemo potrebno vrijeme za povlačenje do Save. Zato vrijeme komandant i ostali iz bataljona mislili su da smo izginuli. Na Savu smo stigli kada se većina naših prebacila u Srem."

Borci iz zaštitnice pričali su kako je Zaga Lukić Kurjače, došavši u situaciju da zarobi četnika, prišla mu iza leđa i uhvatila ga za torbak. Međutim, četnik izvuče ruke iz oprtača torbaka, koji mu padne s ramena i pobjegne. Drugovi su zadirkivali Zagu i šalili se na njen račun: "Glavno je daje torbak zarobljen, a nije važno što je četnik umakao."

Sutradan smo izvršili analizu prelaska u Bosnu i borbe sa neprijateljem. Došlo se do zaključka: neprijatelj drži jake snage u Semberiji. Naši dalji prelasci u Bosnu ne bi imali smisla. Takvi pokušaji značili bi izlaganje Odreda velikim gubicima.

19. septembar, osmjelivši se poslije našeg izvlačenja iz Semberije, četnici pokušavaju da sa jačim snagama pređu u Srem i da nas napadnu. Nije im to uspjelo, uvijek su bili odbijeni.

Putem našeg "čudljivog" radio-aparata na baterije čuli smo da je Tuzla po drugi put oslobođena. Radovali smo se tome, posebno borci Tuzlaci. Isto tako, obavjestili smo se preko radio talasa "Slobodne Jugoslavije", da je Kralj Petar II, u skaldu sa proklamacijom od 12. septembra, koja je počinjala sa: "Dragi moji Srbi, Hrvati i Slovenci," a kojom je pozivao sve narode bivše Jugoslavije da se ujedine u borbu protiv okupatora pod vođstvom Maršala Tita, dan ranije za ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva, umjesto Draže Mihajlovića, postavio generala Borislava Ristića. O novom ministru nijesmo ništa znali, važno nam je bilo da je maknut Draža Mihajlović. I to je razlog više za veselje i uvjerenje u skorbu pobjedu nad okupatorom i onim koji su ga u ovom ratu pomagali.

Dobili smo novu depešu Vrhovnog Štaba NOVJ, prenesenu preko Glavnog Štaba za Vojvodinu. U njoj se naređuje da Majevički partizanski odred odmah pređe u Bosnu. Našli smo se u teškoj nedoumici. Radio stanicu nismo imali, da bi obavjestili Vrhovi Štab ili Štab 3. korpusa da smo nekoliko puta prelazili u Bosnu, ali nijesmo uspijevali tamo da se zadržimo. Nismo u tome uspijevali jer nam je neprijatelj znatno brojnim snagama to onemogućavao. Nanošeni su nam veći gubici naročito među kuririma koje smo slali radi ispitivanja stanja i procjene snaga neprijatelja.

Poslije savjetovanja u Štabu odreda sa štabovima bataljona i nekim političkim radnicima, uputili smo ponovo grupu u Glavni Štab za Vojvodinu sa zadatkom da izloži situaciju u kojoj smo se našli i zatraži pomoć za prelazak u Istočnu Bosnu. Grupu su sačinjavali: Abdulah Sarajlić Teški. I Draginja Maksimović vratili su se sjutradan opet bez rezultata. Nisu nam mogli dati pomoć, jedino su uzeli na sebe da preko radio stanice obavjeste Vrhovi Štab ili Štab 3 korpusa o situaciji u kojoj smo se nalazili.

Danima se već iz pravca Srbije čula jaka artiljerijska vatra. Obaviješteni smo da su jedinice 12. Vojvođanskog korpusa oslobodile Loznicu. Od tog vremena počeli smo da razmišljamo i o našem prelasku u Srbiju, odakle bi smo se lakše prebacili u Bosnu. Dragiša Maksimović nam je

prenio daje u Glavom Štabu za Vojvodinu čuo da im je Vrhovni Štab NOVJ uputio depešu da se 12. korpusu, po sastavu ljudstva uglavnom vojvođanski, uputi ljudstvo za njegovu popunu, jer su mu brigade, kroz duge i teške borbe u Istočnoj Bosni i reonu Pive, brojno oslabile. Teškoće u izvršavanju ovog zadatka nastale su što Glavni Štab za Vojvodinu nije imao radio-vezu sa Štabom 12. korpusa. U razmišljanju kako da se konkretno postupi predloženo je da Dragiša Maksimović krene sa manjom grupom boraca u Srbiju. U međuvremenu smo još jednom pokušali da, u cilju izviđanja situacije, pošaljemo kurire u Bosnu. Međutim, nije bilo mogućnosti da se to ostvari zbog vode na desnoj obali Save.

Nekoliko dana ranije iz Semberije vratio se Dragiša Maksimović i ispričao nam kako u Semberiji vlada veliki četnički teror; Naročito u Glogovcu, Kojčinovcu, kao i u drugim selima. U tome prednjači četnički komadant Pero Stanić sa svojim ljudstvom; Za kratko vrijeme ubijeno je 37 osoba; žena, djece i staraca. U Magnojeviću je za jednu noć, u jednom potoku strijeljano oko 60 lica. U Gradcu su četnici i SS zlikovci ubili oko stotinu mještana; Za 15 dana nije imao ko da ih sahrani. Jednom čovjeku tom prilikom četnici su poubijali svu porodicu. Četnici su se osilili. U Semberiji svakog dana po nekog strijeljaju. U Štabu našeg odreda bilo je i onih, kao što je Dragiša Maksimović i Jovo Sojić, koji su zastupali stav da treba preduzimati akcije protiv četnika. Većina je bila protiv bilo kakvih akcija; bojali su se još većeg četničkog terora. Prevladalo je mišljenje da se nastavi sa akcijama. Međutim, politički komesar odreda Cviko Radovanović, njegov zamjenik Abdulah Sarajlić i Nada Smiljanić bili su u pogledu akcija rezervisani. To je bilo suprotno gledištu komandanta Odreda; u diskusiji je poteklo i pitanje njegove sposobnosti da rukovodi i komanduje odredom. To nije doprinosilo jedinstvu i ugledu Štaba; dovodilo je do zabune i podjele u rukovodstvu odreda.

Grupa koju su sačinjavali Dragiša Maksimović, Đoko Stević Jezerac i Boro Krstić, ponovo su prešli u Bosnu. Saznavši kuda se kreću četnici i gdje noćivaju, napravili su im zasjedu na putu Bijeljina - Janja. Ubili su četvoricu, a komandira čete, Tokića ranili. Ostali, njih oko 50 u paničnom strahu su se razbjegli. Zbog te i još nekih akcija ove grupe, za odmazdu, četnici su ubili teško bolesnog, političkog komesara partizanske čete, koji se krio kod kuće u Glogovcu. Ubijen je i sekretar organizacije KPJ u Ljeskovcu. Četnički komandant Pero Stanić strijeljao je 16 seljaka, u Tešića rastiku u Glogovcu. Naređeno je narodu da gleda strijeljanje.

DRAŽA MIHAJLOVIĆ U SEMBERIJI

24. septembar. Jutros su stigli kuriri iz Bosne; Tamo smo ih uputili prije 15. dana. Bili smo ih već prežalili. To smo im rekli, a oni se smješkaju. Pošto se nisu mogli vratiti preko Save, jer su nasip zaposjeli četnici; morali su da prvo pređu preko Drine u Srbiju, a onda čamcem desnom obalom da se spuste u Savu. Tako su prispjeli u Sremsku Raču. Bilo je teškoća i opasnosti, najvažnije je da su uspjeli. Donijeli su nam i vijest da se Draža Mihajlović, bježeći iz Srbije sa svojim Štabom i političkom svitom iz Mačve, preko sela Badovinaca prebacio u Semberiju. Stigao u Dvorove, u zaseok Ljeskovača. Odsjeo je u kući popa Sofronija Stančića. U susjednom dvorištu nalazio se Štab Raje Banjičića u kući Milovana Stančića.

Dolaskom u Dvorove Draža je govorio da je Srbija oslobođena od Nijemaca, da je došao da obiđe bosanske četnike, a uskoro će i Bosna biti slobodna.

***Draža Mihajlović
u Dvorovima***

O boravku Dražinom u Dvorovima i nekim drugim pojedinostima informisali su nas Drago Đurić i učiteljica Vidosava Jovanović Tanana, oboje iz Dvorova. Kasnije sam, iz razgovora sa očevicima i na osnovu objavljene literature, saznao nešto više o Dražinom prelasku i boravku u Semberiju. *Potrebno mu je kraćem muet dWMff U Mm à'À'* stigao'a

obavještajni pukovnik Rober Mek Daun sa deset članova američke vojne misije. Na sjednici četničkog centralnog nacionalnog komiteta održanog 8. septembra u Milićevcima kod Čačka, razmatrana je novonastala situacija. Tada je navodno saveznički pukovnik kategorički tvrdio da Rusi, prema međunarodnom sporazumu, neće prelaziti Dunav. Četnički komadant za Srbiju Miroslav Trifunović je izvjestio da Ruske trupe po planu saveznika nijesu predviđene za dejstvo u Jugoslaviji. Rusi su naši saveznici, a komunističke Titove bande naši neprijatelji; Rade protiv interesa našeg naroda i države, našeg kralja; U tom pogledu nemaju nikakve podrške od Rusa."

U toku same sjednice stigla je "potvrđena vijest" da su prethodnice Crvene armije prešle Dunav i ušle u Kladovo. Vijest je izazvala opšte uznemirenje. Predsjednika centralnog nacionalnog komiteta, Mihajla Kujundžića, inače bivšeg ministra, koji je sjedio u vrhu stola, kad je to čuo, zadesio je srčani udar i momentalno se srušio. Oni koji su mu pritekli u pomoć ubrzo su konstatovali smrt.

Prije prelaska preko Drine Draža je, od 21. do 24. septembra, boravio sa svojim Štabom u Badovincima, sa Mačvanske strane Drine. U Dvorovima, pred kućom Stančića u ulazi domaćina, Dražu i njegovu pratnju dočekao je komandant Semberije Rajo Banjičić. Poslije razmještanja po kućama i kraćeg odmora uz kafu i rakiju, oko podne postavljen je svečani ručak u kući popa Stančića. U čelu sofore sjedio je Draža, pored njega američki pukovnik Mag Daun, a zatim prisutni članovi centralnog nacionalnog komiteta. Tu je bio i vojvoda Radivoje Kerović, koji je Dražu sačekao i pozdravio po prelasku na lijevu obalu Drine. Među četničkim vođama sjedilo je i nekoliko ljudi sa fesovima. Pored potpredsjednika centralnog nacionalnog komiteta Mustafe Mulalića, bili su još Bijeljinski begovi; Muhamed-beg Preljubović i Hasan Muratbegović. Sjedili su za bogatom trpezom zajedno sa četnicima svojim prijateljima⁵¹.

Vidjelo se nešto što se, bar u prvoj godini rata, nije ovdje moglo ni zamisliti. Sjedili su mirno i jedni i drugi i treći. Zajedno, bez ikakve bojazni i uznemirenja što je Bijeljina od Dvorova udaljena svega 10 km, a u njoj su bili jaki dijelovi Njemačke 13. SS "Handžar" divizije.

Počele su i zdravice. Prvi se, u ulazi domaćina, digao Muhamed beg Preljubović, da bi biranim riječima pozdravio visoke goste, a zatim se Draža Mihajlović zahvalio domaćinima na gostoprimstvu i srdačnosti. Uvjeravao je prisutne da je pobjeda na četničkoj strani. Poslije zajedničkog ručka i zdravica, zajednički se i fotografisalo. Da bi uvijekovječili vlastitu izdajničku ulogu.

Prije dolaska Draže u Dvorove, Rajo Banjičić je posjetio učiteljicu Tananu i saopštio joj da će u školu doći "velika ličnost sa Američkim oficirima," pa treba nešto da pripemi, da djeca odrecituju i otpjevaju. Da to bude četnička pjesma, svakako o Kralju Petru. Bude li nešto što gostima ne bude po volji biće ubijena. Našla se u čudu: Ni ona ni učenici nijesu znali četničke pjesme. Pokušali su da nešto otpjevaju o Svetom Savi, ali joj ni to nije uspjelo. Draža je došao u školu sa brojnomo pratnjom. Dočekala ga je učiteljica Tanana sa đacima, uplašena i u strijepnji. Kada je Draža počeo razgovor sa učiteljicom, Rajo Banjičić ga je upozorio da je "crvena". On je čuvši to ustuknuo, ali je dao poklon školi od 400 hiljada dinara, s tim da se djeci kupi odjeća i obuća.

U Batkoviću, pred okupljenim narodom, kod crkve, Draža je govorio kako će četnici pobijediti u ovom ratu i kralj će doći, dok će partizani biti protjerani, pozvao je omladinu da ide u četnike.

Dražu je u Dvorovima posjetio i komadant četničkog majevičkog korpusa, Stevo Damjanović Leko. S njim je zajedno bio i Rajo Banjičić. Leko je u Dvorove došao sa vojničkom pratnjom Vojvode Radivoja Kerovića. Četnici Raje Banjičića pričali su narodu kako će oni dočekati Crvenu armiju i da Draži nije stalo do vlasti.

26. septembra 1944. godine Draža je boravio u Gornjem Crnejovu. Iz Dvorova je produžio u Posavinu.

51. Prije Dražina dolaska, 4. septembra ovdje je održan zajednički sastanak Srpskih i Muslimanskih "prvaka", gdje je u zajedničkom dokumentu pored ostalog navedeno: "Srpske i Muslimanske oružane snage u svim prilikama od danas stoje pod komandom samo njegovog veličanstva kralja Petra II, udruženi u borbi protiv Tita i njegovih bandi." Zaključke su potisali: Kao predstavnici Srba major Stevo Damjanović Leko, Rajo Banjičić i profesor Srđan Bakajlić, i predstavnici muslimana Muhamed beg Preljubović, Hasan i Alija Muratbegović "politički prvaci". Četnička dokumentacija knjiga 7, BiH -V-11223.

52. Kupljeno je obuće za 100 hiljada dinara, a ostali novac je predat povjereništvu prosvjete četničkog odbora.